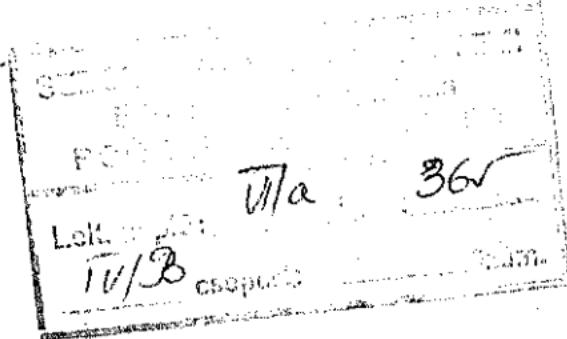

TUDOMANYEGYETEM
BŐRKLINIKÁJÁNAK
POÓR IMRE
KÖNYVTÁRA
SZEGED

XVI - 39.

IV.B.

DE
CURANDIS HOMINUM MORBIS
E P I T O M E

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CANS. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS
MAGIST. TUTUS POLITICI ET OECONOM.
MEDIOLAN., FACULTATIS MEDICAE AC
NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUSTR.
PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S.
MATH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC.
ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA
PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG.
SCIENTIAR. GOETTING. MANTUANA, ET
ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT.
MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

LIBER III.
DE EXANTHEMATIBUS.

MANNHEMII MDCCXCII.

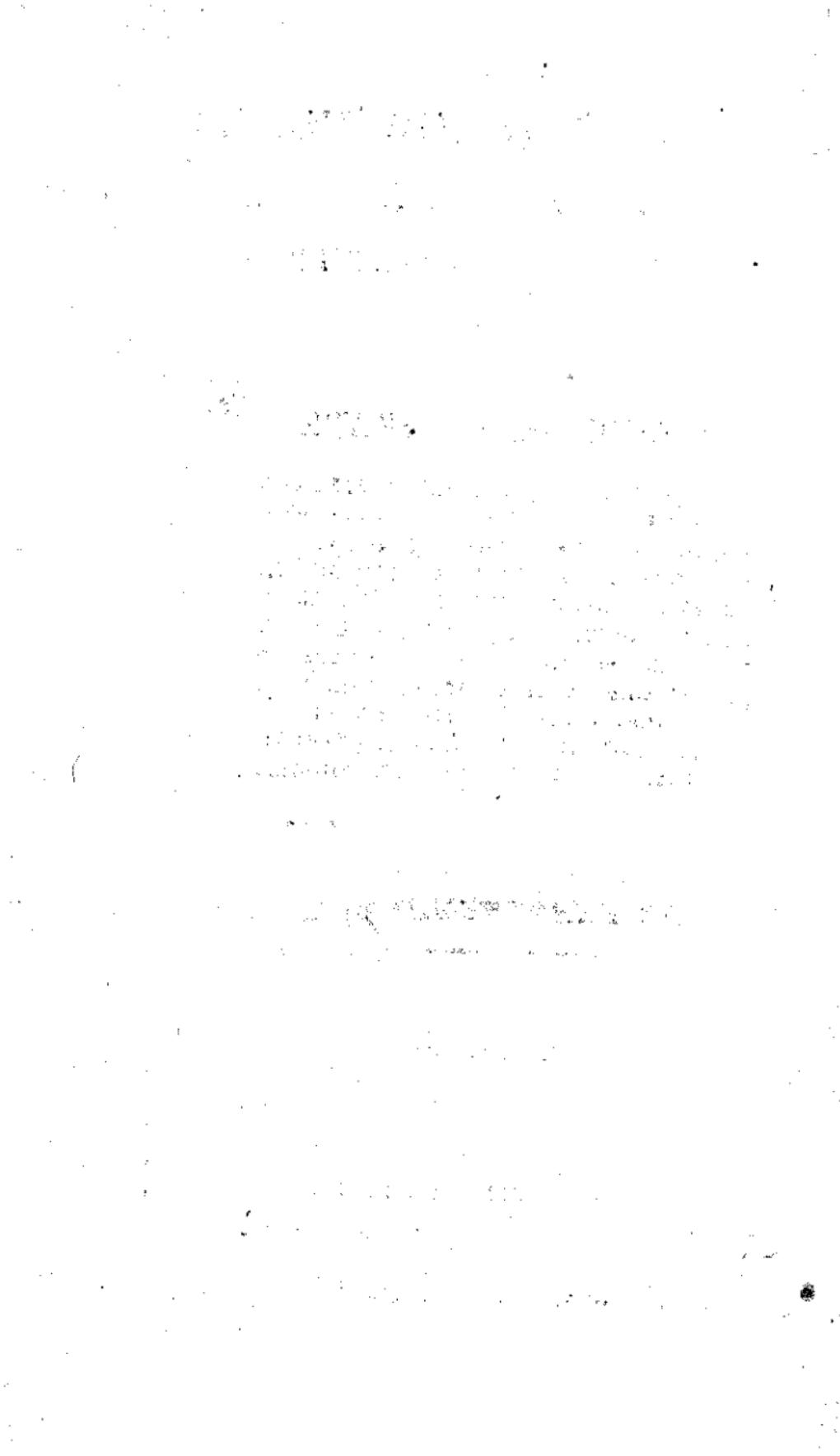
* Apud C. F. Schwan et C. G. Goetz Bibliop. Aut.

D E

CURANDIS EXANTHEMATIBUS

L I B E R III.

CLASSIS TERTIA.

EXANTHEMATA.

GENERALIA DE EXANTHEMATIBUS.

§. 270. FREQUENS in tractatu de febribus Exanth. nro. (Lib. I.) *exanthematum* facta est mentio, et copiosus, hac in classe morborum, illorum proventus observatur: quin tamen aut febrim ipsa constituant; aut istam conceptu suo necessario involvant, ac praesentem ubique sequantur. Nullum *exanthema* est, quod non sine ullo febris vestigio interdum incedere, — nulla *exanthematica* in coetetis febris existit, quae non in aliis subinde sine quavis ad cutem efflorescentia, aequali ac in illis sorte, decurrere consuescat. Hinc nulla certe febris ad *exanthemata* proprie spectat: ac si

utraque ex ipsis affectio conjuncta incedat; sub *exanthemate* prorsus eodem, febris, nunc ista, nunc illa, atque non modo *continua* vel *nervosa* (§. 80.), vel *gastrica* (§. 98.), vel *inflammatoria* (§. 114.); sed et *periodica* interdum *legitima* (§. 35.) unionem constituit.

Definitio.

§. 271. Sunt autem *exanthemata* certa, et ad cutis externam superficiem efflorescentia morborum aut signa, aut ipsa morbus, nunc sub epidermide planâ et aequali conspicua; nunc super cutem elevata; ibidem maculas, rubores, — hic vero pustulas, phlyctaenas, bullas, tubercula, aspredines referentia, tempore nunc sat fixo, nunc vero prorsus incerto, ut plurimum quidem cum febre qualunque; saepe vero sine ista, — alias priusquam haec supercedat, aut et non febre tantum, sed vita adeo jam cessante, in conspectum prodeuntia, et quae demum aut insensibili modo ac immutata fere cute dispergent; aut epidermidis desquamatione, aut demum suppuratione exulceratione, terminantur.

275. Tantarum igitur rerum in cute humana confluxus est! Qui vero hanc ipsam ut ignobile corporis integumentum considerant; nec ad alia, quam *exhalationis* ac *resorptionis* per eandem officia, aut ad solius *tactus* momenta respiciunt: illi patentissimi organi functiones nec in sanitate rectius intelligere, nec in morbis propriae pignitatem superficie mente penetrare videntur. Totius quidem animalis in complexum a natura pars ista expanditur; ac ad interiora sese, quounque patent, insinuans, non exiguum vel sui ipsius portionem circumdat, ac materno sinu recondit; sed peculiarem hoc universi corporis involucrum, ac distinctam a communi, oeconomiam colit; nec minus in homine *cutis*, quam in arbore *cortex*, tum interioribus prospicit; tum semetipsam regit, ac vitalitate *sua* animatur. Hac sola, *cutis*, non modo sanitatis, sed et pathematum animi vicissitudines, vel prima inter omnes ad faciem prodit; ac proprio in morbis, nec ab internis mutuato, aegritudinis sensu frequenter laborat. Sine cordis, a morborum causis neandum excitati, adminiculo, jam illa in febris contrahitur, pallet, livescit, asperatur (§. 6. b.); et, vel reagente ex praecordiis

vitali principio, haec tamen ipsa in frigore persistit; nunc urente, mordaci, nec semper pendente a sanguinis in se ipsam impetu, calore (§. 6. c.) arescit, aut mediis sub ignibus sudore inundatur. Vel solo febricitantium *attacu* experta manus de aegrotantis statu febrisque vigore saepissime judicat: nec solus hie in censem calor venit; sed cutis in illis circa carnes constrictio, tensio spasmodica, rigiditas, asperitas ac siccitas, — in his vero morbosa flacciditas, pendensque ab ossibus integumentorum habitus, vitalis potentiae in istis inertia, vel alia, quae verbis exprimi, doceri vix queunt, ad pellem imminuta, vel adacta, vel demum mutata, judicium prognosinque dirigunt. Longo interdum, priusquam gravis hominem aegritudo corripiat, tempore, jam universa cutis colorem habitumque mutat suum; fonticuli, ulcera, efflorescentiae ad superficiem exsiccantur; ac ammisso pellis nitore corrugatur atque marcescit. Similia fere in plantis, flore licet ac fructu condecoratis, circumspectus arborum cultor vel solo ex cortice praedit.

§. 274. Atqui haec singula (§. 273.)^{Exanthemat.}
 satis ostendunt, exanthemata non minus,
 quam coeteras cutis efflorescentias in hoc
 fere conspirare: quod utrumque malorum
 genus, nunc ex primarum potissimum viarum
 consensu, — nunc ex morboso humorum
 statu, ac deposito ex istis in cutem acri,
 — nunc ex pellis ipsius vicio, — atque
 nunc demum ex peculiari, in hanc ipsam
 primum, deinde vero in totum corporis syste-
 ma agente contagio oriatur.

Ipsorum abdominis viscerum in cutem, ^{Ex consensu}
 ac istius in illa imperium, vel ex sola jam ^{abdom.}
 continuitate substantiae (§. 273.) eruitur;
 nec desunt officia et mutuus consensus ner-
 vorum spinalium, qui ad singulas vertebrae
 in ganglia confluant, ac musculis non minus
 atque cuti vicinis, quam ad viscera, cum
 intercostalibus juncti, transmittuntur. Hinc
 ex gravi intestinorum dolore, vel ipse
 interdum motus ac sensus extremitatum
 perit; et ex sola vermium in abdomi-
 ne reptatu, pruritus natiuit ac similes
 rheumaticis in artubus dolores nascuntur.
 Antimonialium, opiatorum tam conspicua
 in cutem actio ac sudorifera virtus a
 solo abdominalium nervorum contactu, et

istorum cum cutaneis consensu pendere observantur; ac plurimorum, quae stomacho ingeruntur, remediorum excitantium, adstringentium in longinquas partes operatio, non per secundas adeo, ut appellant, vias, quam reciproco nervorum cutis, aliarum partium, cum abdominalibus commercio, absolvit videtur. Ex solo *mytulorum*, ostrearum venenatorum, vel et cancrorum in aliis, victu, jam copiosa ad cutem exanthemata prorumpunt; et nota est mulierum praegnantium, quae, vix suscepto humano semine, ad faciem undique defoedantur, observatio.

Ex fluidorum vitio. Ex ipso quidem humorum vitio, tum morbos alias (§. 8.), tum varin in cute ipsa incommoda oriri, vel ex cupreis venereorum maculis, ex bilis in ictericis suffusione nunc universalis, nunc ad corporis partem limitata, nec non ex criticis, quae non modo in febribus, sed et in chronicis affectiōnibus, nonnunquam ad cutem contingunt, depositionibus, eruitur: et quamvis similia fere ad pellem phoenomena solidorum potius, quam fluidorum vitio non raro nascantur; est tamen, ubi de morboso istorum statu, ac pendente ex hinc in cutem effectu prudenter dubitare nequimus. Quae in peste

nonnunquam cum feliciori truculentissimi morbi solutione contingunt *metastases*, et quae aliis in febribus nervosis interdum nascuntur *gangraenae criticae* (§. 88.): hae certe per solidorum his in morbis actionem, aut per novae, ac principalem morbum abhinc revealentis inflammationis beneficium explicari ubique non possunt, atque *humoralis pathologiae*, in frequentem licet abusum tractae, auctoritatem ultro confirmant.

Ad ipsam vero cutis substantiam inter-^{ex cutis cul-}dum morborum, aut exanthematum saltem, praeparari materias, quin igitur ad certum in sanguine vitium recurrentiam esset, ex aliarum, quas *morbosas* vocavimus, secretio-^{p. 2.}num patet historia: Hoc vero, jam stimula-
tiae partis opus, non certe ad inorganicae, sensuque carentis epidermidis affectus perti-
net; sed ipsius adeo sensibilissimae pellis, folliculorum, papillarum, nervorum, vaso-
rum, ac reticuli in primis mucosi laesae: aut
mutatae per quemcunque demum stimulum
actioni debetur: qua nempe tum subtilissi-
morum vasculorum, aut sanguinem, aut te-
nuorem lymphaticumque liquorum vehentium
distensio, laceratio, ac istius in vicinam cel-
lulam, aut intermedium epidermidi locum,

sub echymosis, maculae, vibicisque specie, mediocris effusio, — tum permutata his in partibus humorum ex folliculis ac papillis cutaneis aut inflammatorio, aut alio demum stimulo irritatis, secretio, sub aspredinum, papularum, tuberculorum, abscessorum, aut phlyctaenarum apparatu, succedit. Utriusque rei exempla habentur tum in stigmate a culicis proboscide cuti inducto, et sic nata ex minima cruxis effusi quantitate simillima petechiae macula; — in papulis copiosis ac urentibus, aut sudaminibus, quae ardenteris coeli calor, acrioris et cohibiti sudoris ope ad cutem producit; — in vesica, quam in hac ipsa cantharidum, sub epidermide receptum acre mox suscitat; — ex pruriante ad pellem urticis forte caesam tumore; — in abscessulo ex spina vix oculo conspicua, cuti adacta, etc. Nec mirum certe videbitur, si ad amplioris in cute pustulae basin, aut tumefactus, atque prominens ac pure repletus folliculus, aut papillula, aut forte lymphatici generis glandula inflammata, suppurata occurrat; neque hanc ipsam a natura pro secernenda specifici morbi materia fabrefactam opinamur. Nullum certe in animali ad longaevam sanitatem constructa machina

instrumentum pro tam lethali fine crediderimus expresse destinatum fuisse; satisque jam malorum est, vel ipsa pro naturali quavis functione concessa nobis organa, cum a causis morborum stimulentur, in propriam non raro concurrere perniciem. Nec etiam specifica quaevis morborum materia specifcum sibi aut distinctum ab aliis succum aut instrumentum proprium requirit; sed solo illius in partem quamcunque peculiari stimulo, sub iisdem rerum conditionibus, humor idem morbosis, pro tempore, ex notis naturae legibus non determinando, praeparatur.

275. Est tamen, quod in humana miratur ^{n. differentia} oeconomia, singularis partium ad morbosas secretiones respectus: ut a certis specificisque stimulis, quotiescunque et quovis tempore sibi admotis, vix non in eosdem semper rapiantur effectus, atque similem prorsus irritanti principio et ipsae secernat materiam: cum ab aliis, non minus specificis aut contagiosis morborum fermentis, superata semel infectione, in secundam sese, eisdem licet causis expositae, adduci vix unquam sinant. Sic a *venero* *vixu*, ac *stabiei*

contagio, ejusdem subjecti, vix a prima inflectione liberati, quaecunque replicatis cum venerea aut cum scabioso commercii ratione, mox nova succedit infectio; cum et *variolarum* et *morbillosorum* contagio, quicunque jam pridem multatus, per vitam sat tutus resistat: et quamvis nutricis, hoc privilegio fretae, ad genas, quibus variolosum pueri caput diutius incubuit, variolarum pustulae hinc inde prorumpant; contagio tamen, morboque totius mulier nequaquam laborat. Vel ipsam *pestem*, *scarlatinam*, *tus-simque ferinam*, post primam aggressionem, eandem hominibus, ac variolae, morbilli, a novo insultu securitatem conoedere, sine magno veritatis fundamento affirmatum est; sed hoc saltem ab experientia doceri videtur: quod certa, aut vix suscepta, aut non ita pridem superata *morbosa* secretionis aut exanthematum principia, ab alterius ac similis fere potentiae veneni actione eundem hominem, pro totius saltem regnantis constitutionis tempore, muniti ac tutum esse jubent; cum alia, *variolarum*, ac *morbillosorum* exemplo, nisi promptiore adeo affinis contagii successionem convalescentibus imperiantur; ab ejusdem taltem invasione eosdem nec minime defendant.

Alia vero exanthemata *contagio* suum adscribunt originem; alia, ex accidentalibus causis generari solita, nec alieno semini originem debent; nec proprio sese in alias propagant. Interim cur vix secunda vice eundem ferire hominem soleant variolae atque morbilli; hoc sola horum exanthematum *contagiosa* non explicat *natura*; nec igitur quae, hac ipsa qualitate instructa hominem invadunt; ea replicare ideo aggressionem interdum non possunt.

Interim quae specifico charactere destituuntur, ac certo in alias semine propagari non queunt, exanthemata; illa febrium non raro *symptoma* potius; quam ipse morbus sunt: cum alia, et *essentialia exanthemata*, ut variolae, morbilli, febrium ipsam non raro in servitutem ducant, et pro symptomate illam sibi subjugare consuescant. Utrumque vero exanthematum genus; quemadmodum sine quovis interdum febris indicio efflorescit; sic et variam sibi febrem, aut se ipsam febri cuivis, adsociare potest: (§. 270.) ut igitur exanthemata in *febrilia* atque *apyretica* licet ex una classe ad aliam facilime transiliant, distingui omnino mereantur. Quae ex illis ad cutem propullulant; ea coeterorum adin-

star symptomatum morbum nequidquam sublevare; sed in multis cum istius augmento prodire observantur. Nec tamen desunt *critorum* in febribus exanthematum exempla; ac si de *petechiis* haec ex propria vix asserere audeamus experientia; *miliaria* certe, licet non frequente aegrotantibus beneficio, hanc ostendisse naturam compertum habemus (§. 323.). *Benignam, malignamque exanthematum* naturam tum febris maxime, quae haec ipsa producit, aut comitatur; tum subjecti, causarumque conditio determinat. Nec *acutam* ubique exanthemata, sed et *chronicam* interdum indolem, *erysipelatis habitualis*, ac *purpurae* per menses interdum recurrentis exemplo, manifestant. In regione humidiori ac profundius posita, in primis sub coelo ardentibus, frequentior morborum cutaneorum omnium proventus ac fere *endemica* natura est; hinc et *exanthemata his in locis frequentius*, quam in aliis, sub febrium decursu obveniunt. Interim vel ipsa Medicorum in his pertractandis methodus majorem saepe exanthematum, quam ipsius soli constitutio, partem agnoscit; et ex quo sudores in quavis febrium specie pellendi consuetudo quodammodo evoluti, ac major abdominalis habetur fomitis,

con-

consideratio ; exanthematum symptomaticorum vix non ubique imminuta est frequen-
tia. Sed revera tam evidenter interdum haec ipsa *epidemicam* ostendunt naturam : ut vel
sub meliori methodo , sub majori aegrotan-
tium aerisque temperati hos ambientis puri-
tate , sub matura saburrarum eliminatione ,
non tamen ubique exanthematum ad cutim
praepediri queat efflorescentia .

Alia demum exanthemata , quam semel
in cute sedem elegerunt , hanc ipsam cum
alia nec unquam commutant , nec ampliorem
sibi desiderant ; sed , quo loco progermina-
runt : hoc eodem , petechiarum , miliarium ,
variolarum , morbillorum exemplo , flore-
scunt , atque vel maturantur ac decidunt ,
vel immutata ex superficie disparent . Alia
fixam in pelle radicem non figunt ; sed an-
gustiori primum confinio limitata , hoc ipsum ,
quod de scarlatina , erysipelate observamus ,
perpetuo extendunt ; aut pristinam possessio-
nem inopinato derelinquent , ac alienam fu-
rore aequali praecipitanter invadunt . Utrum-
que interim exanthematum genus non eo-
dem , quo incepit , nisi ubique vegetat ; sed ,
aut maturitatem sibi propriam aliquando non
adipiscitur ; aut prorsus a cute disparet , ac

pristinae in hac ipsa sedis nec vestigium quidem relinquit.

Gaussae.

§. 276. Ex dictis (§§. 273. 274. 275.) exanthematum causae quodammodo illustrantur, ac frequens multorum ex abdomine patet origo. Ipsa tamen cutis per diuturnos atqua artificiales sudores maceratio non minus, quam calor lecti siccus, in pelle mutationem, exanthematum generationi, sine alio ad intestina vitio faveantem inducunt; atque delicatior laxaque cutis albidioris, teneroris apud mulieres, infantes, rufasque homines conditio, hanc ipsam non raro promovere videtur. Sed et illa ipsa, quae transpirationem, sudorem suppressum, exanthematum non raro causam sistere observantur. Qui ex frigidioribus locis calidiora, et insuetos in his solis aestus subeunt, sudoris hic necessarii impatientes, papulis insigniter pruriensibus ad cutem undique, seu *sudaminibus*, ac *hidrois* non sine periculo repellendis, obseriduntur (§. 274.). Eadem post balnea frigida, calidiori anni tempore adhibita in multis observantur. Qui cute sensibiliiori obteguntur; illi vel ex simplici emplastro, aut linimento, cuti per paucas horas applicatis, mox plures

non modo in eadem pustulas, phlyctaenas; sed non raro erysipelaceam inflammationem experiuntur. Ob hanc forte rationem certa exanthemata ad loca corporis, atmosphaerae frigidiori prae aliis exposita, ut faciem, manus, uberius, quam ad ista, prorumpunt. Sed et ipsam plethoram tum generalem, tum localem, ad varias cutis efflorescentias contribuere, ex pustulis in fronte adolescentum succipienorum, in primis ab assumpto potu spirituoso a suppressis haemorrhagiis prorumpentium, — ex cupreis, potatorum ad nasum maculis observamus; ac in ipsis adeo febribus, quas *inflammatorias* vocamus, tum petechiae, tum miliaria interdum in cute propullulant: sub quibus detractum ex venis sanguinem manifesto corio obductum, minimeque resolutum non tam raro conspeximus.

Magnae interim *actionis nervosae* (§. 228.), et *contagii latentis* in febribus suspicioi locus est, ubi exanthemata certa, in pluribus, *epidemico*, nec ex saburrali abdominis vito, nec a medentis erroribus pendente influxu, propelluntur: vel quod illud ipsum, quod febrem excitavit, a cute receptum, vel ad eandem depositum fuerit; vel quod volati-

Iius contagiosi principii vehiculum, quemcumque febris impetum, omnemque fere actionem, ad corporis dirigat peripheriam: per quam adeo sub ipso morbi principio, ac in subjectis non cachecticis, non raro sudoribus arte prolectis et febris causa, et exanthematum occasio, apertis cutis spiraculis expelluntur feliciter (§. 94.). *Putridam* esse hujus contagii, exanthematum in nervosis febribus (§. 80.) fontis, naturam; argumento, quod satisfaciat, nullo hucusque evictum est (§. 92.); nec certe variolarum, morbiliorum benignorum qualitate, ac tam facili ad inflammatorios motus natura evincitur. Quod si ex *putrido* ac *saburrall* ad intestina vicio symptomatica non raro producantur in cute exanthemata (§. 274.); hoc non ob factam illius in sanguinem resorptionem, ac putridam *in hoc ipso conservatam* naturam, sed non secus, ac alia, quae putrida non sunt, — ac recens mytulorum ostrearumque caro, ab ejusdem in gastrorum sistema nervorum actione praestatur; ac vix in alio exanthematum, quam illorum forte, quae sub paralyticae ac jam fere emortuae cutis in agonizantibus, conditione, aut in cadavere erumpunt, casu, a putredine dependit.

Quid specificum variorum exanthematum, in primis *essentialium*, in partem hanc vel illam nisum producat; hoc non minus, quam chronicarum efflorescentiarum in determinatas partes tendentium naturam ignoramus. Sed quemadmodum venerei virus ad aliam licet partem suscepti, singularem in genitalia, in fauces, cutem, ac ossa impetum, — scabiei, non ad faciem, sed ad digitorum praesertim, coeteramque cutem conversionem, — scorbutici vero acris in gingivis proclivitatem admiramus; sic et variolarum major cum capite, — morbillosi contagii evidens cum pituitosa faucium, pulmonum membrana, cum oculis, affinitas, — scarlatinae materiae specifica, — incipiente morbo, cum faucibus, — declinante vero cum subcutaneo ac cellulari contextu harmonia, fugit intellectum.

§. 277. Quod vero illa ipsa, quae exanthemata constituit, materia diversam omnino naturam ac indolem agnoscat: hoc a vario ejusdem aut disparentis (§. 275.), aut ad interiora retrocedentis effectu non certa satis eruitur indagine. Symptomatica quidem quod attinet exanthemata, illa frequenter sine ma-

nifesta morbi mutatione ad cutem disparent; atque sine certo febris levamine revertuntur; sed si, quae crisis aliquando constituunt, — aut quae *primaria et essentialia* dicuntur exanthemata, cum magno interdum morbi augmento vel concidant, vel ad interiora repercuti videantur: hoc non minus causae, quae huic repercussioni subest, quam ipsius retropulsae accredini materiae adscribere licet. Est interim, ubi retropressae utriusque materiae tam evidens in viscera habeatur actio; et ubi reassumptae in circulum deleteriae accredinis tam corrosivus conspiciatur effectus: ut in hac ipsa potius materia, quam in causis retrocessioni subjacentibus, noxatum ac funestae quaerenda sit metastasis origo.

Quemadmodum vero, quae vel criticam acrioris materiae in cutem depositionem sistunt, — vel quae in hac ipsa, ex crudis, perficiuntur ac maturescunt exanthemata, impetu nunc uno, ac vegeto naturae sustinentur subsidio; nunc vero imperfecto cordis conamine vix foventur, ac medio sub opere languescunt; sic expedita, nec tamen coctione prior, nec tarda nimis, exanthematum criticorum efflorescentia non minus, quam

pustularum, abscessorumque repletio, elevatio, maturatio, ac floridus circumpositae cutis habitus, spem medentis non parum erigere queunt. Hinc aut lividus macularum aut nigrescens color, vel pallens papularum aspectus, aut vacua, collapsa, circuloque ex laeto rubente destituta pustula, ac intermediae cutis oedematosus, vel subcinereus habitus, labescentis naturae, ac perfectae maturationis defectus, non raro vero instantis gangraenae, testimonium exhibit. Est interim sat frequens in macularum colore, sine tantis indiciis, mutatio; sed saepe aut cum laeto earundem aspectu, pericula non minus in morbis augentur; aut lividus ac subniger petechiae aspectus, sub meliori rerum statu comparens, post horas saepe non multas in aliud, iterumque in aliud sine tanto discrimine convertitur.

In genere, quae ex *primariis* exanthematibus, ad cutem jam satis expulsa sunt, nec febrim tamen aut dissipant, aut moderantur; sed fortiorē longe accendunt; — vel cum magnis lumborum, artuumque doloribus continuo incedunt, atque vel extre^{mam}, sine plethorae aut gastricae saburræ vestigio, debilitatem virium, vel deliria, li-

pothymias atque convulsiones agnoscunt; ea majori vitae discriminē incedere credendum est.

Signum certum ac pathognomonicum, ex quo futura exanthemata praenoscere valamus, nisi cognitus regnantis epidemiae character illorum, quae pro talibus habentur, auctoritatem corroboret; nequaquam habemus.

Per se quidem nullum exanthema, nisi ob febrim, quae hoc idem comitatur, pericula portendit; et vel ipsae, quae contagio propagantur, efflorescentiae, sub recto virium vitalium moderamine, ut plurimum discrimine carent. Vel ex confluente, ac pessimae indolis variola desumpta, ac alieno subjecto inserta materia, non malignam ideo huic ipsi aegritudinem conciliat. Sed cur demum, sine apertis ex subjecti, atque alia conditione repetendis causis, tum variolae, tum morbilli, tum ipsa adeo scarlatina, febrim potius *nervosam*, quam aliam hoc anno excitant; cum alio, aut nullam, aut inflammatoriam, aut gastricam sibi comitem eligant: hoc ad occulta mortalibus, nec ex tempestatis quidem rationibus explicanda, epidemiarum mysteria pertinet. Ipsi quidem cutis

contextu in aliis laxiori, in aliis firmiori, — sensibilitate autem in singulis diversa, instructa observatur; atque ex hoc forte certis variolae familiis, aut adultis etiam funestiores, ac difficilior pustularum evolutio est; sed epidemicam haec malignitatem vel minime illustrant; atque hunc durum in pathologicis nodum, observatio, quod sub media, eaque malignissima constitutione, per insitio- nem artificialem propagata variola, non raro *benigna* communicetur, ulterius fortiusque stringit.

§. 278. Symptomaticorum exanthema-
tum, quae febrium ut plurimum soboles sunt,
medendi rationem, ex illarum doctrina pe-
tendam esse, non difficulter appetet; sed eo
ipsae, quas essentiales vocamus, acutae ef-
florescentiae, potissimas hoc ex fonte regu-
las petunt: ita ut ulterior istorum morborum
expositio superflua videri posset; nisi multarum
hic rerum, sub febrium pertractatione
non facile commemorandarum, occurreret ra-
tio; atque plenior cuiusvis demum exanthe-
matis investigatio, tum singulorum diagnosin,
tum curam non parum adjuvaret. Praeter fe-
brim nempe sociam, non pauca sunt, quae

species diversas, ac varia exanthematum quorumdam stadia concernant, momenta; nec eadem morbilli, quam variolae, eadem licet febre stipata, methodo tractari queunt. Hinc eas primum exanthematum species, quae fere *nuda*, cutis planitiem aut nihil, aut parum, aut non constanter superant, *erysipelas* nempe, *scarlatinam*, *urticariam*, *petechias*, — dein vero, eas, quae *scabra*, pellem magis exasperant, *miliaria*, *variolas*, *morbillos*, *pemphigum*, ac *aphthas* hic pro instituti ratione attente describemus.

ORD. I.

EXANTHEMATA NUDA.

GEN. I.

ERYSIPelas.

§. 279. Inflammationibus non minus (§. 269.), ^{Definitio.} quam exanthematibus affinis morbus est *erysipelas*: communissima nec non propria pellis humanae affectio: in qua ad hanc ipsam molesta primum sensatio, superficialis calor, pruritus, mox dolor ardens, rubor dilutus, ex pallido subflavus, aequaliter diffusus splendens, a compressione evanescens, hac cessante citissime revertens, sine duro, aut convexo cutis tumore, saepe cum phlyctenae, ut plurimum cum febre, alias sine ista, comparent, ad vicinas facile partes proserpunt, aut in dissitas inopinato ac celeriter transiliunt; aut protinus, non sine magno

interiorum periculo, disparent, cum pauca in suppurationes, nisi malignas, vel ulcero-sas, — saepe cum evidenti in gangraenam dispositione, ac subsequente epidermidis desquamatione.

Divisio.

§. 280. Nunc vero haec cutis affectio, exanthematum aemula et *simplex*, in summa cute limitatur (§. 279.), nunc verae inflam-mationi quodammodo proprius accedit; in sub-jectam integumentis cellulosam profundius penetrat, atque ruborem magis saturatum, tumorem vero offert conspicuum, sed tamen insigniter urentem, ac licet minus compla-natum, non tamen circumscriptum, nec in medio, nisi dum in abscessum, hac in spe-cie non tam infrequentem, transiturus sit, convexum, acuminatum, atque *erysipelas phlegmonodes* appellatum. Nunc, oedemato-sam tumidamque jam partem prehendens, pallidiorem ab initio et ex seroso subcruen-tum colorem assumit; a compressione, donec pars magis induruerit, foveam ostendit: at-que *erysipelas oedematodes*, in gangraenosam devestationem praecipue primum, vocatur.

Internum quoque et ad viscerum super-ficiem residens haberi erysipelas, a Veteribus

creditum, a Recentioribus vero in dubium vocatum est. Novimus tamen, non modo in viventibus encephalitidem, otitidem, peripneumoniam, enteritidem, singulasque inflammationum species, comparente ad externam corporis superficiem erysipelate protinus disparuisse; — hoc ipsum vero ab extensis genitalibus, sine interruptione phlegosis, per vaginam ad uterum; a facie ad fauces, asperam arteriam, pulmones, coeteraque ad partes intertias inanifeste penetrasse; sed etiam in cadaveribus ad urethram, vesicam, vaginam, uterus, ovaria, intestina, ventriculum, hepar; — in pectore ad pleuram, bronchia, pericardium, cor ipsum, ac vasa majora; in calvaria ad meninges, ad cerebrum ipsum, frequentius certe erysipelatosa, quam phlegimonosa occurrit inflammatio. Ex mammarum schirrho, dexterima licet manu, per cultrum ablato, erysipelas in singulis fere corporis externi partibus, ac tandem lethalis peripneumonia successit: post quam pulmones undique correptos erysipelate, ex flammeo rubentes, nec duros, sed copioso sero innatantes conspeximus; ac pars plura-
ma certe peripneumoniarum malignarum (§.
190.) cum erysipelate pulmonum incedit;

nec durus, nec cocto, similis hepatis ac ponderosus in cadaveribus pulmo in illis detegitur. Nullum ergo de *internis erysipelatis* frequentia dubium superesse potest; licet signa characteristicæ, quae hanc potius, quam phlegmonosam affectionem ad viscera indicent: nisi ab externo et retropresso erysipelite, aut a manifesta interni hujus mali ad externam partem non interrupta continuazione, — ex epidemica per sectiones pathologicas confirmata morbi indole, — ex cachectica subjecti constitutione ac prona in erysipelas natura, — ac demum ex causis inflammationi verae parum fayentibus, desumatur; adduci non queant.

Sed maxima erysipelatis differentia ab illa febris sibi conjunctæ, nunc *nervosæ*, nunc *gastricæ*, nunc vero *inflammatoriae* derivanda est: nec solum hic quod *simplex* vocavimus, sed et *phlegmonosum erysipelas* cum febre nunc illa, nunc ista copulatur. Frequentius quidem haec ultima morbi species phlegmonosa, sed non ubique, cum inflammatoria, pura saltē, febre incedit: malignarum in nervosis febribus metastasium exemplo, quae, cum manifesta ad *phlegmonosum erysipelas* pertineant; saepe tamen in-

flammatoriam pro comite febrim non agnoscunt. *Erysipelas simplex* ut plurimum quidem cum gastricae febris non ambiguis symptomatis incedit et hoc ex fonte originem trahit; sed male ex *subflavo* erysipelatis colore, ad *bilem*, ut latitantem in sanguine causam, argumentantur; nec ubiquecumque cum hoc ipso vomituritio, aut amarae materiei vomitus occurrit, mox ad gastricam morbi naturam concludimus securi. Nunc etenim in plethoricas subjectis et *simplex erysipelas* inflammatorm febrim sibi adjungit; nunc vero cum summis licet ventriculi perturbationibus, ac flavescente rubedinis fulgore, nou biliosam, sed *nervosam*, ac vere malignam febris naturam agnoscit, ac in gangraenas festinat.

Alias nec ullam quidem erysipelati febrim fuisse conjunctam vidimus (*erythema Recentiorum*): quod in *habituali* quammaxime ac per vices, aut per *periodos* interdum redeunte, nec tamen impetuoso semper incommodo — ac saepe in erysipelate ab externalis, levibusque causis progenito obser-vatur.

Frequenter satis *epidemicam* et ex causis semper obscuris pendentem erysipelata originem profitentur, atque partes nunc inter-

nas, nunc vero externas occupando, diversos inter se morbos, inflammations ne[m]pe superficiales, quas *catarrhales* vocant, membra[n]ae mucosae narium, faucium, auris internae, tracheae, bronchiorum, ventriculi, intestinorum, vesicae urinariae, pudendorum, aut, ad mucosum sub epidermide reticulam conversa, phlogoses producunt. Ut plurimum tamen hae *ipsae sporadicae* occurunt; atque nunc *fixam* externis in partibus, nunc *volabilem* admodum ac *ambulantem* naturam ostendunt.

Nec minus erysipelata mox *idiopathic* cutis, — nunc *symptomatico* potius oriuntur vitio; atque pro diversa, quam sibi eligunt, sede, diversa phenomena producunt.

Criticam interdum erysipelas naturam habere observatur; ac hoc ipso, quo haec scribimus, anno, in Mediolanensi nosocomio plures ex febre gastrico nervosa decumbentes erysipeleate ad faciem comparente sanatos fuisse percepimus. Sed frequentius felicem potius ex parte nobiliori, ad minus nobilem ejusdem morbi conversionem exhibere videtur. Paucis in casibus *universale* erysipelas cutem, quam longe patet, omnem ac simul occupabat; in aliis non totam quidem

dem ac unico, — sed tamen singulas corporis partes diviso impetu ac gradatim invasit. In aliis aut dimidiam, aut fere totam trunci partem, *circini* in modum, circumdat, papulosum, quod *zoster*, aut *zona* vocatur.

§. 281. In genere quidem erysipelas ^{symptoma}. nunc febrem praecedit; nunc cum hac ipsa aggreditur hominem; nunc vero post duos ut plurimum, aut tres, quatuorve dies, aegrotantem invadit. Ex *viginti* subjectis hoc morbo affectis, et quorum historiam ex *Instituti Clinici* diariis coram oculis habemus, nonnisi *duo*, priusquam febricitassent, — *sex* vero post primum jam caloris ingressum, — coetera vero *duodecim* vel secunda, vel *tertia* a febris principio die, erysipelate notabantur. Sed, quod attentione dignum, ex iisdem *viginti* aegrotantibus non minor quam *sexdecim foeminarum* numerus observatur.

Pro varia vero partis, quam sibi menses pro sede eliget sensibilitate atque cum aliis consensu, aut minor, aut major turborum est cumulus. Saepius certe cum forti, ac per horas continuante rigore, rarius sine quovis horrore, exordium suum aegritudo sumit. Sequitur mox calor capitisque dolor

intensus, qui saepe post nycthemerum sudore moderatur. Non infrequens secunda morbi die frigus, priori non mitius, est: quod calor iterum ac cephalaea, aut calor cum frigore alternans insequitur. Ad vesperas vero insigniter ille jam augetur; anorexia, oris amaror, nausea vomituritio, vomitus ipse, inquietudo, pervigilia, — apud infantes mox sopor, interdum convulsio accedunt. Praeter haec prima stimulantis ac mox expellendae, aut jam expulsae materiae phoenomena, febris, quae praesto est, aut *nervosae*, aut *gastricae*, aut *inflammatoriae*, saepius vero *complicatae* symptomata subintrant: quorum natura ex anterioribus (Lib. I.) pernoscitur. Sitis interim et linguae siccitas vix non ubique observantur, ac alvus ut plurimum obstructa est. Pulsus pro ratione doloris ac spasmi frequenter durus et contractus tangitur; in aliis arteriae sat molles, atque nunc plenae atque frequentes; nunc a naturalibus non multum abludere sentiuntur.

Quocunque vero tempore erysipelas in conspectum prodeat; pars affecta gravitatis primum atque caloris externi, mox vero pruritus ac fere unctionis sensationem experitur. Interdum, cum ad caput insultus instat,

jugulares, — aut quae post *aures* positae sunt, — si vero extremitatibus exanthema imminet, *axillares*, aut *inguinales glandulae* dolent, punguntur ac tument, nec attactum perforunt: quod et ab erysipelate has ad partes jam conspicuo, ad lymphaticas has glandulas, dissito licet ab illo positas loco, contingit. Mox vero descriptus (§. 279.) rubor fere roseus ad minorem primum cutis circuitum, tandem ampliori extensione efflorescere observatur. Atqui si ad internas ac membranaceas potissimum partes haec ipsa contingant; sequuntur tunc singula inflammationum alibi descriptarum (Lib II.) in primis complicatarum, symptomata:

Si ad caput, quod frequentius accidit, erysipelas prorumpat; tunc ex una ut plurimum gena principium est, mox ad alteram, et ad frontem, brevique tempore ad capillatum capitis partem extensum; tumor vero mox altius, ac in alia fere parte assurgit: inflantur, quasi ab oedemate, oculosque rubentes abscondunt palpebrae; labium superius, nasusque valdopere crassescunt, aerique per hunc aditus intercluditur omnis; jam aures rubent, splendent, ac insigniter ardent: quo tempore, secunda fere, aut tertia

ab eruptione die, et facies, et caput totum ad monstruosam molem, nec tam roseo, quam sat profundo rubore suffusam, summopere dolentem, et quasi totidem ubique aciculis, ut aegrotantes se explicant, ubique punctam, augetur. Jam vero plures ex istis, aut in consensu tracto, aut a tam vicino sibi incendio simul correpto cerebro, cerebello, in soporem, aliquando profundum ac lethargicum, labuntur; aut musitant, aut ferociter delirant; multi vero ob faucium tubaeque ex his ad aurem ducentis phlegosin surdescunt ac dolent, difficulter deglutiunt, atque symptomatico saepe magis, quam idiopathico stomachi affectu, aeruginosam interdum bilem per vomitum rejiciunt. Atque nunc, quod ore non nisi aperto respiratio absolvatur, siccissima ac fere nigra conspicitur lingua; et secedente jam hinc inde infurasures ac pelliculas epidermide, — vigente alibi, ad nasum praeprimis ac frontem livescente tumore, foedus, nec prorsus sibi similis aegrotantis aspectus est. Eadem vero ad capillatam capitum partem rerum conditio in multis observatur, ac ob summam cutis ad occiput tensionem, nec in dorsum fere decumbere, — nec, ob auricularis conchae

a phlogosi splendentis ac sensibilissimae cruentatus, in lateralem converti situm queunt.

In aliis quidem corporis partibus erysipelate correptis tam notabiles turbae frequenter adeo non occurunt; nec facile hoc ipsum, nisi *phlegmonosae* potissimum naturae, in tantum illarum tumorem assurgit. Interim ad *scrotum*, aut, sub phimosi, ad *praeputium* conversa haec phlogosis, non raro gangrenam citissime has ad partes inducit; quod et in pelle vel os nudum, ut in tibiis, — vel cartilaginem, ut auricularum ad conchas, supervestiente, sub non magno licet partis tumore, timendum est. Alias vero, ac mitioris sub indole morbi, in primis si febris aut nulla, aut per pauca atque malignitatis expers subfuerit, — symptomata moderate admodum incedunt.

Nec tamen igitur vel leviori etiam morbo fides habenda, nec per diem certa securitas est. Extrema scilicet materiae ex una in alteram partem volubilitas, saepe ex leviori istius affectu, mox gravissima in aliis symptomata minatur. Praeter alia non pauca inconstantis morbi exempla, aliud nuper in foemina conspeximus, cui erysipelas, ad decimam tertiam adeo morbi diem, ex facie

ad pedem, — ex hoc vero post paucum tempus ad cokam — mox iterum ad vul- tum; ex isto ad intestina; ex abdomine ad eundem iterum pedem; nunc ad costas ac pulmonem; ultimo vero ac lethali insultu, in cerebrum conversum est.

E.pustulosum

§. 282. Quod vero descripta hucusque erysipelatis symptomata non parum exasperat; est phlyctaenarum, seu vesicularum, bul- larum, materia seroso-lymphatica coloris ut plurimum flavi, interdum rubescens, replete- tarum, super ipsa cutis erysipelate exarden- tis superficie elevatio: quae *pustulosum* aut *vesiculari* sic dictum *erysipelas*, — nec tamen ideo distinctam satis ab aliis certamque morbi speciem, constituit. Saepius nos has ve- siculos jam prima comparentis erysipelatis die, cum hoc ipso simul prodire, ad ovi columbini, vel et gallinacei interdum magni- tudinem elevari conspeximus; alias vero in vesicae ex cantharidum applicatione aut a combustione productae in modum, ad sat magnam cutis plagam hae ipsae assurgunt; aut pluribus in locis distinctas phlyctaenas efformant; aut et inter se confluunt.

Sed quemadmodum nec ab ipsius erysi-

pelatis expulsione, priusquam tumor subsideat, symptomata mitescunt; sic et phlyctaenarum eruptio illud ipsum nequidquam infringit. Hae vero, iam primo interdum quo comparebant, die, vel sponte rumpuntur, et aeris ab attactu mox lymphatica liquoris portio condensatur, crustasque duras, flaventes, mox bruneas, ac fere nigras efforimat. Ab his ipsis, subjectae cutis inflammatae tensio, irritatio non parum augetur; ac saepe corrosivum fere serum sub duro hoc tegmine stagnans, eandem profunde exedit, et in ulcus sordidum convertit; aut, cum, super omni parte extensa, ac pollice, ut vidimus crassior, inflamatam sic partem inaequali contractione undique et comprimat, et stimulet, in gangraenam interdum praecipitat.

Nec juvat partem erysipelatis aliquam subsidere; nisi febris simul dolorque ubique remittat. cum saepe in vicina alia non minor, ac in priori, stimulus, irritatio ac serpens e loco in locum inflammatio recurrit.

Tandem vero, pro varia erysipelatis vehementia, sub finem quartae aut quintae ab eruptione diei, interdum sexta, septima, vel octava fere, cutis mador, sudorque no-

cturnus, — in aliis diarrhoea, aut narium haemorrhagia, saepe sudor insimul, ac urina ſedimento puriformi instructa, vim febris ac erysipelatis infractam testantur: quod nunc ſubſidere, pallescere, epidermis vero in fur- fures, aut squamas decidere incipit, pauco- rumque intervallo dierum ex cute diſparet. Sub repetito tamen morbi ad partes novas iſſultu, haec deſiderata criseos signa, licet deſquamatio hinc illinc ſuccedat; ad undeci- cimam, decimam ſextam, ad tardiorēm, nec certam, aliquando diem, differuntur. In leviōri eryſipelate ſaepe nulla criseos signa comparent.

*t. phlegmo-
neum.*

§. 283. Eryſipelas vero, quod *phlegmono- sum* diximus, non aliam certe, niſi vehe- menciae ac profundioris ſedis, ab eryſipelate *simplici* differentiam agnoscit. Inflammatoria quidem febris *phlegmonosam* illam frequentius, quam *simplicem*, ſed certe non ubique comi- tatur affectionem; et quemadmodum in hac ipsa, non ſemper deſunt inflammatoriae fe- bris ſymptomata; ſic et in illa, cum inflam- matione licet maniſta, *nervosa* tamen inter- dum febris obſervatur (§. 280.). Quodſi vero eryſipelas cum phlegmone incedat;

tunc color illius, quod de capitis affectu, frequentissime phlegmonoso, jam dictum est, atque ad articulos, ad mammas mulieres interdum conspicitur, obscurior, tumor vero profundior, durior, dolorque magis lancinans ac pungens, licet ubique ardens, observatur. Si febris simul inflammatoria cum hoc incedat; tunc pulsus pleni, duriores, ac singula hujus febris symptomata (§. 116.), cum gastricis signis ut plurimum conjuncta, praedominantur, ac facilior morbi, verno in primis tempore grassantis, in abcessus conversio est. Hos abcessus ad ipsam faciem conspeximus; ac si frequenter, quod monuimus (§. 279.) malignam prodere naturam soleant; hoc tamen non quovis in casu sic esse videmus. Ad cruris amplitudinem hoc ab erysipelate tumisse brachium, aut partes quoque alias insignem ad molem venisse, crustisque duris, crassioribus undique riguisse, — quin has ultimas per menses substitisse, atque tunc ab attactu sanguinem facile effudisse, sumus experti.

§. 284. Sub malignae vero ac *nervosae* malignum febris cum erysipelate ingressa, subinde epidemicō, ac, prout Medicorum fasti loquuntur.

tur, *pestilentiali*, symptomata illius (§§. 80. — 90.), efflorescentiam tum *simplicem*, tum *phlegmonosam* aliquando comitantur; ac summa mox virium prostratio, lipothymiae, deliria, sopor, stupor, aut subsultus tendinum, tremores, convulsiones, sine manifesta, ex saburris gastricis, aut ex plethora quaerenda, causa, ac celer in livorem partis, ac in gangraenam, aut in pessima ulcera transitus observantur. Vidimus nihilominus vetulam, quae, cum ex improviso lingueretur animo; mox insigni frigore, calore, cephalaea, tussi, dolore fauciū ac erysipelate corripiebatur, pulsum vero vix frequentem, sed durum, linguam mox nigram, debilitatem summam mentemque deliram manifestabat. Huic vero cum, die morbi licet nona, vena aperietur; sanguis corio obtectus tam felici effectu educebatur; ut undecima per largum sudorem saluti restitueretur.

2. *habitus*.

§. 285. Senibus, cachecticisque corporibus, vel et mulieribus, quae menstruorum suppressione laborant, *erysipelas* interdum *habituale* redditur, et verno in primis vel autumnali tempore, aut, quod vidimus, mense quovis, periodice reddit: ut plurimum impetu

febreque carens; sed cum crura frequentius petierit, ulcera non raro in iisdem rebellia, aut duritiem cutis cum tumore pedis nec per vitam solvendam inducit.

§. 286. Frequentius erysipelas labefacta-
tas ex affectu chronicō partes, in primis oede-
matosos jam hydropicorum artus, praecipue
crura, vel sponte, vel post institutas in istis
scarificationes, invadit: ubi sub extremis sae-
pe doloribus, atque flammeo, splendente,
mox vero livido ac plumbeo cutis colore,
promptissimam in gangraenas indolem mani-
festat. Similia ad scrotum anasarca laborans
et ad oedematosa foeminarum genitalia con-
tingunt.

§. 287. Singularem erysipelatis speciem ^{Zona zoster}
zona, vel *zoster*, aut *circinus* (§. 280.) ex-
hibet: quem, rariorem sane morbum, non
pluribus, quam in *quatuor* subjectis conspe-
ximus. Praecedebant in puellae brachio si-
nistro dolores quasi rheumatici; ac per plu-
res jam dies urgabant. Successit nunc ad co-
stas sinistri lateris sub scapula fortissimus;
sine alio ad cutem signo, dolor. Post ali-
quot dies, rubor coccineus, vix palmæ spatio-

diffusus, ardentissimus, atque mox vesiculae vix pisum aequantes, variolis fere similes, copiosissimae, profunde insidentes, confertae, hinc inde confluentes, fere racemosae, ac flavescente liquore repleteæ prorumpabant. Proserpebat haec eruptio, atque oblique per costat sub mamma sinistra ad scrobiculum usque, eadem fere, qua diximus, latitudine descendebat. Quo vero tempore *zoster* hic, cum pulsu frequenti, celeri, duro, et acutissimo dolore, extendebat; phlyctaenæ adultiores infra scapulam livida inter se, tenuique crusta cohaerentes, exsiccabantur, ac in furfures decidebant. Eodem modo pustulosus hic, et non nisi dimidium truncum circumscribens arcus post paucos dies, et quin ad lectum coacta fuerit aegrota, post evacuantia quaedam remedia, disparuit in totum. Similis prorsus in duobus viris rerum decursus a nobis observatus est; nisi quod in uno ex istis, desquamatione jam in totum absoluta et dispulso protinus rubore, per multos adhuc dies acuti ad eundem locum dolores, vesicante demum emplastro fugandi, continuarent. In quarto casu, validissimi circa ilei ossis regionem dolores virum per plures jam dies atque cum febre excrucia-

verant. Tunc vero ad palmae amplitudinem innumerabiles mox pisoque minores, cuti vero profundius insidentes, rubentes ad basin, in apice flaventes phlyctaenae, cum splendente roseoque pellis rubore insimul prodibant, ac internus pridem dolor in superficiale magis et ardentem conversus est. Post tres, quatuorve dies, epidermide desquamari incipiente, dolor omnis in crure conticuit. In alio casu tam latam aream non occupasse, sed minorem, floreni simplicis aut duplicati, nec febrim vehementem conjunctam habuisse legimus. Interdum vero et dimidiam calvariae, faciei partem, in aliis collum, abdomen, crura, brachia, varios in sensus, hic *circinus* ambit atque, raro satis exemplo, et *chronicam* habuisse naturam conspectus est. Alias *epidemice* grassari *zoster* visus est: exsiccatis vero pustulis, aliae subnascebantur magis extensae: quae aegrotantes per menses doloribus ac insomniis cruciabant, saepiusque sanato jam exanthemate, tormenta eodem in loco continuabant. Nec tamen lethalitas morbi, de qua veteres, si totum hominem afficeret, pluribus Recentiorum exemplis confirmata est.

Ad *erysipelas* certe hic *morbus spectat*,

a communi diversus in eo: quod dolores in parte aut praecedunt, aut sequantur diurni satis; quod phlyctaenis copiosissimis ac sere regularibus, profundius ad cutem haerentibus, nec tam altis, ubique pars affecta obtegatur, nec tumor fere, nec major exanthematis extensio facile hic occurrat. Vesiculas in communi erysipelate *tardius semper erumpere*; hoc ab experientia confirmari non vidi mus.

Causae.

§. 288. Quae de exanthematum origine generalia diximus (§. 274.), haec et de erysipelatis, vix tamen unquam contagiosi, causis dicenda sunt. Hae vero nunc *externae*, nunc *internae* esse observantur. Quae cunque cutem stimulo non magno ac superficiali irritare queunt; ea mox erysipelaceam in eadem phlegosin excitare valent. Vel simplex pauloque rudior frictio hanc inducit; similes levioris ambustionis, affusae feruidae, sinapismi, vesicantis remedii, puncturae apum, vesparum ac liquoris, quem irritata nonnumquam animalcula, insecta, in sui defensionem spargunt; vel et illius forte, quem *Chinenses* populi sub vernicis præparatione tractam, effectus sunt. Frequens ex

vulnere, interdum levavi, ut venaesectione, a fractura ossis, a compressione, erysipelas est; et quibus variolae artificialiter inseruntur; his interdum hoc ipsum exanthematis genus circa locum, quo virus infensum latet, abunde prorumpit. Ex tumorum cysticorum ad occiput incauta scarificatione ac refrigerio, erysipelaceam ad caput, primo certe internam, mox vero a cerebro ad faciem, sub continuo lethargo, ambulantem ac lethalem affectionem observavimus. Vel solum emplastrum aut ceratum sepsibiliori cuti applicatum, aut illinitum unguentum erysipelas non raro excitare conspicimus.

Potissima vero istius causa censenda est *refrigerium*, et sub epidermide collecta sudoris materia. Ex incuta mammarum a puerperio denudatione frequentissimum ad illas erysipelas occurrit; ac in frigidioris venti in unam magis partem ac fortiori actione saepissime hic morbus originem agnoscit. Qui ob vacillantem salutem, vel ob solum timorem, ab aere liberiori sibi attentius carent, aut integumentis caput solicite nimis fovent atque constodiunt; hi vel ex levioris aurae afflatu erysipelate faciei immunes non vivunt; et ob frequentiorem transpirationis

vernali et autumnali tempore suppressionem erysipelata copiosa se manifestant.

Quocunque demum acre, rheumaticum, arthriticum, herpeticum, vel aliud super cute depositum, producenda forsitan majori inflammationi impar, erysipelaceam in hac ipsa phlogosin inducit.

Sed potissima in *primis viis* erysipelatum officina latet. Quamvis enim ex solo oris amarore, ex nausea, vomituritione, vomituque bilioso ipso, aut ex flavescente erysipelatis colore ad gastricam morbi indolem non sine magno erroris concludatur periculo; manifesta tamen causarum cum effectu suo cohaesio frequenter hic adest; ac ipsa medendi methodus saburrarum eliminationi intenta, non tam gratuitam hanc abdominalis originis suppositionem esse in multis quodammodo ostendit. Ex bile hinc et a saburris in *primis viis* copiosius collectis, et ex verminosa, putridaque intestinorum colluvie erysipelas persaepe originem habere, et ratio suadet, et experientia confirmat.

Interim tam multiplicis ac popularis saepe morbi tam simplex non ubique causa est. Quem scilicet cutis ex abdomen; —

hunc

hunc et istius viscera ex pellis, aliarumque partium affectione consensum patiuntur; ac saepe, quae nervos cutaneos tam ruditer stimulat materia; ea symptomatum gastrorum per solum aliquando consensum excitare valebit seriem.

Sed, quod summa dignum attentione videtur, non parva saepius in erysipelate *nervosi systematis* auctoritas apparet; nec alia forte causa est, cur a terrore, ab ira et quo-vis fortiori mentis pathemate hic morbus tam saepe principium habeat; — cur certa venena, ac res per idiosyncrasiam corporis nocivae, nunc frictum scilicet *Squali Catuli*, seu *Catuli marini* piscis hepar, nunc mytuli vel ostreae (§. 274.), nunc vero pisces aut cárnes ácriori condimento aut rancedine penetrata, vel *Cyprini*, neque satis saliti, neque elixati, nunc anserinae adeo carnis et cancrorum vícus, certis hominibus erysipelas concitaverit; — cur ex minoris interdum nervuli laesione sub venaesectionibus, aut a simplici per acum, aut per spinam inducto, vix sensibili vulnusculo, erysipelacea tam saepe inflammatio mox membra invadat; — cur tam parva inflammatione, tam insignis saepe ac fortiori phlegmone major hic dolor

urgeat; — cur frequentior in foeminis, quam in viris, ac in primis tempore, quo menstrua illis prorumpunt, erysipelatis proventus (§. 281.); — cur tam facilis ejusdem in gangraenas conversio; — cur tam communis erysipelatis cum febribus nervosis complicatio, — et cur demum non spernendi ex opio in certis erysipelatis casibus effectus observentur (§. 290.). Quodsi evacuantia tam saepe hoc in morbo prodesse videantur; hoc, si frequentiorem ex abdominali fonte erysipelatis originem esse in multis testetur; non tamen omnis emeticorum ac evacuantium, in sola evacuatione consistit actio: atque sat evidens antimonialium in refractis dosibus porrectorum utilitas, in eorundem in nervos effectu persaepe consistit. Saepe quoque symptomatica bilis collectio cum fructu iu morbis discutitur: quin ideo princeps in morbi origo ex hac ipsa colluvie derivanda sit; nec certe in quovis erysipelate, in primis maligno, evacuantia indiscriminatim prodesse observantur.

Interim et consuetae excretionis tum menstruae, tum haemorrhoidalis suppressio ad frequentem satis erysipelatis causam spectat: qua fit, ut, quo tempore illa absolvit

debuisset; hoc ipsum, periodice interdum, ad cutem compareat.

Ex ipsius vero cutis vitio in certis subjectis major in erysipelata, eandem vix non semper partem invadentia, dispositio repetenda videtur. Saepe interim ex latente in humoribus acri hanc affectionem habitualem oriri, docet observatio majoris beneficii, quod valetudinarii homines ex consueto erysipelatis reditu experiri cernuntur: docet frequens ulcerum exsiccatorum in cutem effectus; ac major cachecticorum in erysipelas dispositio.

§. 289. Leviorem saepius erysipelas mor-^{prognosis.}
bum sistit, atque circa quintam, septimam,
aut undecimam diem, per sudorem, urinam
cum pariformi sedimento, aut per alvum
frequenter terminatur. Interim ob inconstan-
tem illius naturam, nec leviori quidem ae-
gritudini securitas tribuenda; nec illa, quae
per laesiones externas inducit, licet minus
volubilis, ob suppurationes, quas nonnun-
quam sat difficiles excitat, pro iusonti ubique
habenda est. Capiti saepius infestum obser-
vatur erysipelas, et ubi sopor, deliria, ten-
dinum subsultus accedunt: encephalitidis ery-

sipelaceae, vel apoplexiae minatur pericula. Erysipelas ab externis partibus intro converti, malum; ab internis vero extra, bonum; sed oportet, exterius comparente phlogosi, interni phoenomena mali aut protinus cessare, aut multum imminui; alias, ut conspe-ximus, interni potius augmentum incendi, ac ulteriorem istius dilatationem significat. Rubores circa aurem ex praegresso dolore in febribus oborientes signum quidem sunt erysipelatis in facie futuri; vidimusque hanc COI aphorismum in puella nuper confirmari: cui, ex insigni capitis dolore cum inflammati cerebri phoenomenis laboranti, acutissimus post utramque aurem dolor, cum lymphaticae glandulae, non magno quidem, sed attactum recusante tumore, salutare ad faciem erysipelas praedixit. Glandularum inguinalium, axillarium, jugularium rubores, dolores, saepe ad partes suas, ex quibus lymphatica vasa suscipiunt, erysipelas futurum indicant. Pericula vero istius, tum ex febris, cum qua incedit, tum ex causis ac subjecti natura eruuntur. Pessimum ex febre nervosa eidem connubium saepe est; atque si cachecticum, hydrope, ictero, scorbuto affectum, aut viribus destitutum corpus in-

vadat erysipelas; funestus non raro sub anxietate, deliriis, pulsu inaequali, dispnoea, sopore, convulsionibus, aut tendinum subsultu, exitus observatur. Livor autem partis, aut nigredo, aut striae quasi flammeae, radiorum in formam ex affecta, in primis oedematosa, parte dispersae, gangraenam sphaelumque futura praenunciant. Suppuratio ex erysipelate frequenter mala et ulcera sinusque difficiles inducit; interim et bonam fuisse novimus, et erysipelatis epidemici nota est historia, quod, nisi per suppurationem judicaretur; lethale esse consuevit. Difficilior erysipelatis ad partes glandulosas resolutio observatur. Ad scrotum, saepius in gangraenam morbus terminatur. Ab erysipelate in cute apparente, in primis *habituali*, graviores interdum atque chronicci adeo affectus, uti asthma convulsivum, dolores varii, ac obstructions viscerum dissipari observantur.

§. 290. In erysipelate curando in primis *Cura febris* hoc ipsum comitantis, tum causarum, epidemiae regnantis, ac subjecti ratio habenda, *resolutio* vero quo cunque in casu, nisi aliter epidemica jubeat constitutio, quaerenda est. Levior quidem, et ex suppressa trans-

piratione ortus, vixque febrilis morbus, leni diapnoico remedio, moderato ambientis atmospherae tempore, infuso sambuci, haustuque salino cum nitro ac rob sambuci, nec non fomentatione sicca per sacculos aromaticis herbis, et camphorae portione refertos (N. XXXIII.), erysipelatis loco superimpositos, vel et leni evacuante salino, feliciter curatur. Aliis quartam grani partem, usque ad dimidium granum *opii* dedisse, alvum cremore tartari purgasse, cuti vero pulverem ex cadmia fornacum et farina tritici vel avenae aspersisse, ac eandem pluries in die cum decocto capitum papaveris, chamomillae et hyperici, cui pars circiter sexta spiritus vini superaddita fuerat, fomentasse conduxit.

E. inflammat. Si febris inflammatoria (§. 116.) erysipelas comitetur, atque phlegmonosam hoc ipsum ostendat indolem, in primis vero si caput sub his rerum circumstantiis obsideatur, cum pulsu pleno, forti, duro, aut a plenitudine oppresso; tunc in repetita venaesectione, posthinc in sanguisugis aut cucurbitulis ad loca ab inflammatione libera, in primis post aures, vel ad occiput positis, princeps auxilium est; nec symptomatum gastrorum ex inflammatoria irritatione orientium tanta

hic ratio haberi potest. Semper tamen cogitandum erit, exanthematicam hanc inflammationem, non ut simplicem aliam, aut puriorem, per copiosas adeo venaesectiones tractandam; sed pro felici resolutione atque crisi per cutem ipsam obtinenda, vires vitae satis conservandas esse. Dein vero, licet symptomata gastrica irritationi magis adscribenda esse dixerimus; saepe tamen sat evidens est character epidemiae *inflammatorio-gastricus*: quo praesente, venaesectionum nimis copiosarum iterum moderamen, atque evaquantum, coeterorumque antiphlogistico-rum usus, nec ibi, frenato jam inflammatiofebris impetu, refractae tartari emeticidoses indicantur. Rarius quidem, si ad extremitates, aut ad truncum haec erysipelatis species resederit, tot venaesectiones, quam si cerebro inflammatio minitur, requirentur; sed in hoc etiam casu, ipsius inflammationis vehementia, quid faciendum sit, docebit; atque si maximus in parte dolor, rubor, splendor, aut densiores, irritantes ex *pustuloso* morbo crustae sic jussent: tunc fomentationes, leviora cataplasma, ex emollientibus, decocto in primis malvae, vel lacte et aqua cum infuso sambuci, quamplurimum

indicantur. Alias erysipelas ab humidis superimpositis, in primis glutinosis, transpirationem impedientibus, aut forte frigefactis, exasperatur, in suppurationem vergit, ac facillima repercutitur.

E. gastrici.

Si *gastricam*, ut saepius contingit, febris indolem in erysipelate habere videatur (§. 100.); tunc, excepto complicationis inflammatoriae casu, venaesectio ommittenda, et vel emetico, si ad superiora urgeant materiae, vel alvum purganti remedio locus erit. In casu residentis ad faciem erysipelatis, emesin non facile provocamus; sed, porrectis pulveribus resolventibus (N. II.), potionem laxantem antiphlogisticam, ac denique hustum salinum cum refractis sub fine morbi tartari emetici dosibus, sego lactis, infuso sambuci cum oxymelle simplici, propinamus. Nec metuendum est, erysipelas ab emeticis aut evacuantibus, dummodo cäute et moderate adhibitis, retrocedere ac interioribus minitari. Si factis jamjam necessariis evacuationibus, febris adhuc cum impetu continuet; tunc acidum vitriolicum in potu ipso, vel medicina porrectum, prout alibi (§. 109.) docuimus, indicatur.

E. nervosi.

Ubi febris nervosa (§§. 87. 88.) hunc-

morbam comitatur; tunc singula hac in febre commendata (§§. 94. 96) remedia, ab initio interdum emeticum; posthinc vero, in primis sub metu gangraenae, cortex peruvianus, vel radicis serpentariae virginiana, angelicae, imperatoria infusum, serum lactis vinosum, vinum ipsum, camphora, vel et moschus, vesicantia, sinapis, indicantur. In summo ab erysipelate, cum hac febre incedente dolore, opium ipsum cum peruviano cortice nuptum, ac aether vitriolicus in usum trahenda erunt; novimusque periculosissimum, et vicinam gangraenam ad scrotum minitans erysipelas ab opio solo, quam et in casu erysipelatis a nervi laesione externa oriundis promittit, medicinam habuisse.

In quovis autem faciei capitisque erysipelate erectus truncus ac illius positio quam maxime necessaria est. Nec tamen frigori caput hic exponendum, sed ab allidente aere leviori tegmine defendendum est.

Quoad externa in erysipelate remedia, ea non sine magna adhiberi cautela oportet. In simpliciori quidem malo, manifestum exfoliato, sicco ac paulisper aromatico subsidium est; in erysipelati pustuloso vel cum acutioris seri transudatione conjuncto, absorbentes

hoc ipsum pulveres irritationem omnino diminuunt; ac licet crustam facile inducant, et transpirationem impedire videantur; experientia tamen tum dicto in casu, tum in eo, quo ab externis causis erysipelas provenit, cum fructu pulveres ex lycopodio, farina tritici, foenu graeci, adhiberi posse commonstrat. Nec plumbum, quod pulvribus ad erysipelas subinde commiscetur, his in casibus tam funestum est, ut non in phlegmonoso adeo erysipelate cataplasma ex panis mica et *aqua vegeto-minerali* cum evidenti fructu aliquoties adhibuerimus. Tutiū interim a plumbeis et adstringentibus abstinemus remediis, et in casu fortioris phlogosis, decoctum emolliens tum huic ipsi, tum crustis durioribus pustularum admovemus, nec facile nos induci sinemus ut acum Recentiorum quibusdam, erysipelati, nisi ad genitalia, ex causa venerea, vel ipsam frigidam applicemus. In oedematozo, in primis scroti, erysipelate, in quo acris non raro materia cutim erodit, promptamque gangrenam minatur, egregium vidimus subtillioris ex cortice peruviano pulveris, pauxillo myrrhae ac camphorae juncti, cutique inspersi usum. In pustuloso erysipelate, majo-

res vesicae acriori et cutem facile exedente sero per incisionem liberandae sunt; atque si hoc ipsum, licet spongia teneriori frequenter abstersum, irritationem continuet: tunc utique praedicti pulveres inspergi, — crusta vero, quae exhinc, vel ex coagulata mox lympha super pustulis ad artus induratur, emollientibus humectari, vel charta, cui butyrum recens illinitum est, involvi potest: qua methodo durissimas ac fere corneas crustas vel unius noctis spatio cecidisse, ac erosionem, dolore inque omnem dissipari conspeximus.

Scarificationes in parte erysipelate correpta instituere, nos quidem ob gangraenae metum ausi non sumus; atque in juguli erysipelate per incisiones tractato illam successisse compertum habemus.

Si gangraena cum febre nervosa incendens in erysipelate observati contingat; tunc, praeter internum peruviani corticis usum, et fomentationes ex eodem cortice, vix tamen ad faciem, instituenda, — omnia illa, quae alibi (§. 136.) ad gangraenam tum hanc, tum aliam commendavimus, remedia mox adhibenda sunt.

Nec zoster (§. 287.) aliam sibi, quam quae pro erysipelate proposita est, curam expostulat.

E. habituali.

In *habituali* erysipelate (§. 285) ad causam latentem respiciatur, atque haec, si fieri queat, tollatur oportet. Interdum hic viscerum, hepatis in primis, obstructio subest: quae propria huic malo remedia, resolventia, succos plantarum lactescentium ac amararum, fructuum horreorum recentes, ac alia, sibi expedit. Similia de menstruae, ac haemorrhoidalis excretionis suppressione dicenda sunt, quae variam et ex aliis regulis petendam sibi opem explorat. Si quam in sanguine acrimoniam suspicari liceat; tunc aut specifica eidem remedia, vel generalia, in primis ea, quae transpirationis ac urinae secretio nem promoveant, — fonticuli quoque aut setacea opponenda sunt. Thermarum saepe, in primis sulphurearum, usus, hic prodest.

Quodsi vero ex cutis laxitate ac debilitate vel sensibilitate nimia erysipelas pendere videatur; tunc assuefacto sensim sensimque aeri puriori ac liberiori corpore, roborantibus magis tum interuis, tum externis, frictionibus, balneis frigidis, maritimis, martilibus, cortice peruviano aegrotantibus succurrendum est.

Si ad interiora repercutsum erysipelas

periculum in illis morbum excitaverit; tunc, pro varia hujus retrocessionis causa, et pro varia novae aegritudinis indole, methodus medendi diversa ex regulis artis partim jam traditis, partim vero alibi (§. 326.) expponendis, adhibenda, — in revocando autem ad cutem exanthemate opera omnis ponenda est. Hinc nunc venaesectio repetita, nunc excitantia potius remedia, nunc diaconoica, antimonialia, balnea tepida, nunc anodina et sedantia remedia, — in aliis emeticum, aut alvum laxantia, — exterius vero, ac ad ipsam, quam erysipelas deseruit, partem, aut si locus id recuset, ad ejusdem vicinias posita vesicantia aut sinapismi, vel cantharidum tintura cuti infricanda, cucurbitulae siccae super cutem hinc inde trahendae, indicantur. Si periculum in mora esse censeatur, tunc scarificatio partis, cui cantharides applicandi sunt, aut caesio cutis urticis recentibus instituta, aut fervida demum aqua, panno laneo suscepta ac pro momento superimposita, conducent.

ORD. I. GEN. II.

SCARLATINA.

Notio.

§. 291. Morbus a priscis Medicis , si forte pejorem illius et quae cum *cynanche gangraenosa* incedit speciem (§. 175.) exceptiamus , parum intellectus , — saltem ante saeculum *decimum sextum* non pro distincto exanthemate descriptus , *scarlatina* est : in certis ut videtur Europae provinciis adhuc dum perrara , in aliis frequentior , et epidemicè hinc inde recurrens , infantibus quidem communior , sed nec adultis parcens aegritudo : cuius descriptionem , tum aliorum , tum propriis non paucis diversarum constitutio- num muniti observationibus , hic aggredi- mur .

Definitio.

§. 292. Nunc vero tam innocuus tamque mitis , — nunc tam exitialis ac pestiferus est *scarlatinae* decursus : ut res ardua sit , re-

cta, quae morbum sibi ipsi adeo dissimilem arctius circumscribat, atque ab analogis forma affectibus, erysipelate (§. 279.), et morbillis, sat bene distinguat, definitio. Non iniquam interim illius ideam trademus, si *scarlatinam* dicamus exanthema contagiosum, ut plurimum febrile, quod ad cutem, prius aridam sicceque calentem cum inquietudine vel anxietate, previo plerumque, interdum continuante in faucibus dolore ac rubore, sub macularum scarlatini aut ruberrimi coloris, saepe latarum, mox fere ad quavis corporis partes a facie, jugulo, vel aliunde extensarum, saepius perfecte levium, subinde vero aspredine minimisque papulis, aut et pustulis obsitarum, comparet; post paucos dies cum epidemidis desquamatione evanescit; atque prae aliis cutis affectibus, neglecto a convalescentibus transpirationis opere, in leucophlegmatiam ac ana-sarca frequenter terminatur; nec facile in eodem subjecto pro secunda vice revertitur.

§. 293. Potissima hujus morbi, nunc ^{divisio.} *sporadici*, nunc *epidemici*, nunc levioris, nunc ominosi (§. 292.) divisio ex febris plerumque sibi conjunctae natura repetenda est.

quae frequenties *inflammatoriam*, interdum *gastricum*, nonnunquam vero malignantam prorsus seu *nervosam*, eamque vel *simplicem*, vel *complicatam* agnoscit indolem. Aliquando princeps fere *scarlatinae* regnantis phoenomenon *cynanche* est; hinc, licet hoc ipsius morbi characterem non satis definiat; *cynanchicam* dixer. Nec minus *cynanilica* est, quae cum febre *nervosa* incedit scarlatina; sed, cum ulcera hic in faucibus maligna et gangraenosa occurrant; hinc *scarlatina cynanchico-gangraenosa* nominanda foret. Coeterum, quoad externum habitum, scarlatina in *levigatam*, *miliiformem*, ac *pustulosam* divisionem admittit.

Symptomata.   §. 294. Simplicioris morbi, nobis frequenter visi, symptomata, praevia quadam lassitudine, in horripilatione ac in levii satis hanc inseguente calore, ad vesperas quidquam adacto, — jam secunda vero, aut *Scarl. levior.* tertia etiam die, in cutis maculis ruberrimis, vel minoribus, sed quamplurimis; aut latioribus, mox inter se confluentibus, primo ut plurimum ad faciem, jugulum, pectus, brachia, mox vero ad magnam externae superficie partem, cum evidenti aegrotantis *leva-*

levamine, extensis consistit. Ad duos tresve dies persistunt hae maculae; atque tunc, ordine, quo efflorescebant, et quo tempore fere novae in aliis partibus propullulant, epidermis exsiccatur ac in surfures vel squamulas decidit: ut sex fere vel octo dierum spatio, non sine reliqua cutis sensibilitate majori, morbus omnis evanescat. Quamvis interim tam benigna sat raro universalis observesetur scarlatina; est tamen, ubi, sub gravioris etiam morbi epidemia, non pauci tam benigne a contagio tractentur: ut ex eodem, quo apud coeteros, fonte vix scaturisset illud crederetur.

§. 295. Nullo quidem non tempore scarlatina tum mitior (§. 294.), tum, quam nunc describemus, gravior, seu *cynanchica* occurrit; saepius tamen sub aequinoctio aut vernali, vel autumnali, atque hoc in casu, per totam extensa hiemem, divagatur. Multi quidem, jam pluribus ante manifestum morbi ingressum diebus, morosi ac tristes, de capitis ponderè, de raucedine ac faucium ardore, tonsillarum dolore, alvi obstructione, vel levi subinde diarrhoea, nec non de lasitudine conqueruntur: donec, quod in aliis

fere primum morbi symptoma constituit, secuta, ad multas interdum horas extenso, febris, catarrhalibus, fere in pluribus, notata signis, atque dubium de instantे morbillorum, nisi forte jam superato, exanthemate movens, ordiatur. Saepius quidem in morbillis, quam in scarlatina, oculi, magisque rubent, lucemque recusant; sed et in hac ipsa rubor oculorum interdum magnus, lacrymatio frequens et calida, palpebrarum tumor, sternutatio observantur; nec tussis ubique deest; sed ferua interdum diu praecedit: sic ut primum fere suscepti contagii signum ad mucosam narium fauciumque compareat membranam. Versus nocte manifesta febris exacerbatio, inquietudo, calorque major; apud infantes non raro sopor, ac in majori malo, vel si vermes forte subfuerint, convulsio observantur.

Utpurimum quidem in scarlatina anxietas illa, vomitusque copiosior, quibus variolae confluentes ordiuntur, deest; sed et haec ipsa interdum symptomata, amarororis, bilisque vomitus, et, quod rarius est, ad ventriculum dolor et constrictio, ut in variolis, occurrunt.

In multis quidem faucium ille rubor ac

phlogosis deglutitionem magis dolentem reddit, quam tumore partium impedit; in aliis adeo sub declinatione magis, quam sub initio scarlatinæ, doluisse fauces, cum aliis conspeximus; sed interdum longe magis, quam vel in ipsa gangraenosae ac cynanchicae scarlatinæ specie, hæ ipsæ dolent tumentque; deglutitio vero, quasi a colli humeri que musculis fune constrictis, difficilior redditur, ac non parca, interdum fere cruenta, observatur salivatio; aut lingua, epidermide quasi destituta ac rubra, aphthosis ad radicem ulceribus obruitur. Hic faucium tumor interdum glandulis tum submaxillaribus, tum parotideis communicatur; nec ubique desunt albidae ad tonsillas faucesque inflammatae maculae, a puriformi liquore formatae, interdum cum superficiali et aphthosa crusta obiecta exulceratione: quae faucium affectio inflammatoria ad ipsam interdum laryngem penetrasse, vocemque, sub difficiili admodum respiratione ac suffocationis periculo, aut omnem suppressisse, aut metallicum illum, *cynanchi tracheali* communem (§. 173.) sonum produxisse conspecta est.

Quod vero mirum, sed tum aliorum, tum propria nobis observatione constat, est

scarlatinae ad solas fauces limitatio, ac non secuta ad cutem exanthematis, epidemice eodem tempore florentis, eruptio: cum tamen, hac sola excepta, morbus sub propriis scarlatinae symptomatis absolveretur; ac eandem in quibusdam, quam quae in aliis ab exanthemate superato superest, in leucophlegmatiam dispositionem, ac ab eodem immunitatem contagio relinqueret. Visi tamen sunt, quos absoluta in faucibus, sub epidemicu furore, inflammatio, ab ipso scarlatinae morbo non potuit reddere immunes; et certe mirum est, morbos a scarlatina prorsus diversos, quo tempore haec epidemice fubiebat, interdum symptomata istius non pauca, dolores faucium ipsumque, fugax licet, exanthema in societatem suam duxisse.

Sub dictis vero morbi invadentis symptomatis varia pulsuum observatur ratio, ut qui, pro febris diversa natura, nunc pleni, frequentes, interdum vibrantes ac duri, occurunt; nunc celeritate magis, quam plenitudine ac duritie notantur. Junioribus non-nunquam sanguis e naribus cum emolumento prorumpit.

Vel altera jam, vel tertia, quarta die, — interdum, ac sub fortiori plerumque mor-

bo, jam prima, ut plurimum tamen secunda, vel tertia incipiente, die, — rarius certe ante febris accessionem, scarlatina, maculae scilicet plus minus latae, crebriores, magis que rubentes, quam illae, quae morbillos constituunt efflorescunt, atque cutis, quasi a vino rubro sub epidermide diffuso; aut, sub majori intensione, cocti fere cancri, aut sublivido etiam colore, primum, frequenter, ad faciem, collum, pectus, artus, mox ad universum vix non corpus, alias in artibus, tardiusque ad vultum rubet ac tingitur. Manifestus ab hoc exanthemate in cute, nec tamen circumscriptus, tumor, ac difficilis subinde digitorum ob eundem inflexio observatur.

In multis certe cutis sic affecta aequalis ^{sc. miliformis} et levissima cernitur; sed et aspredines ^{ac pustulosa.} *mili-formes* hoc in morbo copiosas cum aliis ad eandem, quasi anserinam, conspeximus, eaeque nunc minores, ac purpurae sic dictae rubrae fere similes, — nunc vero phlyctenas ac variolas quasi pustulas referentes, occurunt. Alias hae ipsae, minima eque *puluae* in maculas confluent, planamque fere superficiem mentiuntur: atque cum earundem in furfures tandem desquamatio est; *pustulosa*,

de qua diximus, varietas, crustis interdum obiecta, paulo lentius desquamatur. Nec inauditum est, sub scarlatino exanthemate et miliaria ipsa aut petechias ad cutem prodiisse; nec tam rarum, maculas post aliquot dies sine majori discrimine reverti, ac post paucos alios evanescere.

Tam manifesta vero ab hoc exanthemate ad cutem phlogosis accenditur: ut non modo cum aliquo ad faciem, fere ut in variolis, tumore cutis rubeat, compressa palleat, pruritum, et a totidem quasi aciculis puncta, ardentem dolorem persentiat; sed ipsa haec inflammatoria cutis constitutio per oculorum, narium, faucium membranas, ad meninges interdum, aut ad pulmones, ventriculum, intestina, uterus, vesicam urinalem propagatur, ac symptomata his partibus a contagio fortius correptis fere propria inducit. Quodsi febris revera *inflammatoria* hanc phlogosin comitetur; tunc, sub majori cordis arteriarumque impetu, sanguis corio, vix emissus, obtegitur, calor major ac verus urget, fauces magis tument ac rubent, haemorrhagiae frequentius occurunt, urinae profundiori colore tinguntur, remissiones breviores ac fere nullae observantur. In com-

plicatione *gastrica*, sordium praesentia non infidis modo, ac ab inflammatoria irritatione facile repetendis, symptomatis, sed constantiori signorum saburralium ingressu, ac anni characteris auctoritate, nec non morbi observati apud alios exitu, et minori pulsuum violentia, confirmatur. *Nervosae* febris jam nota ex aliis (§§. 82. 87. 88.) symptomata, in mox describenda (§. 296.) scarlatinae gangraenosae specie potissimum conspicua, in multis tamen subjectis cum inflammatorii gravioris, hic expositi morbi causis complicari, atque post paucos saepe dies vix non in totam aegritudinem dominari observantur.

A quo vero exanthema ad cutem effluit; in morbo non tam gravi, symptomata certe mitescunt; saltem, quo major est illius eruptio; eo minor in faucibus doloris sensus ac tumor est. Saepe tamen ab exanthemate ad superficiem propulso, symptomata, quo prius, aut majori etiam, vigore continuant, ac ad noctem incrementum sumunt; quid quod jam facta cutis desquamatione, quod et nobis oblatum est phoenomenon, dolores aut nunc primum octava scilicet, aut nona morbi die, in faucibus excitantur; aut saltem

non tam cito dissipantur ad istas. Aliis interim sat evidens conceditur matutina *remissio*; atque vera, licet rario, in quibusdam symptomatum observata est *intermissio*.

Sub consueto vero morbi ingressu, exanthema per tres quatuorve dies ad cutem laetissime florescit; dein vero, quo ordine prorupit: hoc et rubor ac phlogosis disparent; sic ut sexta in multis, aut septima die, madescente jam magis, densoque, sed molli albidoque muco obiecta ad radicem lingua, non sine praevia quandoque fortiori ex solitis exacerbatione, copiosus ad noctem sudore erumpat; lotiumque turbidum, cum sedimento mox fundum petente, — puriformi et albo, excernatur; aut lenis, sed salutaris alvi fluxus subsequatur; ac febris ut plurimum vel dispareat; vel redeunte ad sequentem, octavam fere nonamque noctem, madore, per cutem omnis dissipetur. Hoc circiter tempore, numerosae interdum ad artus *pustulac*, liquido, quod continebant, omnino *vacuas* reperiuntur; atque cum magno pruritu vel intenuissimos furfures; vel, pro majori morbi in cutem impetu, in latiores, partiumque nonnunquam formam retinentes squamas cuticula, vel interdum ungues, ac ipsius adeo

linguae epidermis decidunt, ac plures hinc inde ex eodem loco exuviae deponuntur. Hoc tempore et narum, fauciumque crustae cadunt, ac reliqua forte sub istis ulcerâ sat facile sanantur. Alii quamplurimum muci cum levamine per tussim ejiciunt.

Sed quemadmodum in certis subjectis vel ipsa eruptia sociaque febris, per plures hebdomadas; — sic et post separatam iam epidermidem haec ipsa, et pericula continuasse observata sunt. Saepius autem tunc obsessus nunc ad collum vel aures, cum suppuratione interdum sat facili; nunc vero cum erosione partium, ac haemorrhagia, ad articulos, cerebrum ipsum, pulmones, intestina, metastases contingunt: atque encephalitis, peripneumoniae, diarrhoeae phthisesque multae abhinc procedunt: quod in iis, quibus desquamatio vix aut ne vix quidem successerat, praeprimis observatum est.

Summa vero nunc superest *cutis* desquamatae apud plurimos *sensibilitas*, vidimusque hanc in duabus pueris tam insignem: ut nullibi vel minimum, sine magno dolore, perferre attactum potuerint. Haec mira, ac interdum sat magno temporis spatio inhaerens cuti sensibilitas, nec non dolores quasi rheu-

matici ad artus a morbo aliquando reliqui, uti tot a superato jam exanthemate metastases, glandularum infarctus, — evidenter demonstrant, naturam a scarlatina jam absolta in expelleundi morbi reliquiis sat diu esse occupatam; ac eo ipso, quod morbosa cutis sensibilitas atmosphaerae aliarumque rerum impressionibus continuo majoribus, quam parasit, exponatur; non posse non saepius hoc salutari in opere praepediri.

*Scarlatinæ
effectus.*

Atqui haec ipsa, licet ab aliis quoque morbis exanthematicis vix superatis, ut a morbillis atque miliaribus, interdum similia contingent; frequentiori tamen longe post absolutam jam scarlatinam leucophlegmatiae, ac anasarcae confirmantur exemplo. Major quidem ab una, quam ab altera hujus naturae epidemia in hydropem relinquitur disposilio; et sicut interdum convalescentium perpauci ab aqua inter cutem post scarlatinam obruuntur; sic alio tempore fere nullus hoc ab exanthemate liberatus, quin ab anasarca mox corriperetur, observatus est. Cipiosos nos non cellulari modo *hydrops*; sed et *ascite*, ac *hydrothorace* affectos post scarlatinam tractavimus: ac inter hos plures certe ex junioribus, plures hiberno, quam aestivo

tempore, atque non pauci, quibus desquamatio a scarlatina rite peracta non erat, a Medicis numerantur; nec tam levem, ut ab egregio nuper Viro dictum esse miramur, aut tam facile ubique dispellendum morbum hic hydrops ubique constituit; ut non plures saepe a secundario hoc scarlatinæ morbo, quam ab ipso exanthemate ac febre conjuncta, trucidentur aegroti.

Qui vero post absolutam scarlatinam, ^{Hydrops nat.} vel a transpirationis suppressione, vel ab alia demum causa, in anasarcam incidisse observati sunt; hi, elapsis circiter quatuordecim, vel octodecim a primario morbo diebus, lassitudinem ac languorem, morositatem prodidere majorem; cibos aversabantur, ac noctes sine somno terebant; interdum dolores ad fauces recrudescebant; pulsus reddebantur frequenteriores ac febris sese non raro sat magna manifestabat; urina parcior, loturae carnis ad instar, fere cruenta, aut brunea, vel ex atro fusca, excernebatur; de praecordiorum conquerebantur angustia, et inquietudinem indicabant; facies reddebatur cachectica, tumida, ac palpebrae oedematosae vix non oculos perfecte claudebant; intumescebant pedes, crura, genitalia, universa cutis; acce-

debat abdominis tumor fluctuans; vel tussis sita, dispnoea, pectorisque, aut calvariae interdum, cerebrique hydrops: sub quibus symptomatis permultos certe, non mature satis ac debito more tractatos, mortem subi-visse observavimus.

Ipse vero hic, acutus fere, a scarlatina hydrops, nunc cum sat manifestis inflammatoriae febris reliquiis incedit; nunc debilitatem a morbo inductam majorem prodit; nunc ex nimia lymphatici systematis irritabilitate vel et spasmodico cutis habitu, — nunc vero ex saburris imo ventre collectis, — frequen-tissime vero ex suppressa transpiratione ori-ginem repetit.

*s. cynanchico-
gangraenosæ.*

§. 296. Cum de variis cynanchis specie-bus sermo nobis esset (§. 175.), monui-mus, illam, quae cum *nervosa* febre ac ul-ceribus in faucibus gangraenosis incederet, vix non ubique *scarlatinae* potius sobolem, quam primariam sistere cynanchen; et revera quae inflammations communes insequitur gangraena; ea in faucibus, ob citiorem ae-grotantis a tumore inflammatory suffocatio-nem, vix unquam, nisi erysipelaceâ magis eâque maligna phlogosi inducta, locum ha-

bebit: cum in cynanche a *scarlatina maligna* oriunda, inter prima istius symptomata pertineat *gangraena*. Quodsi etiam dubium nobis esse non queat, et exempla, licet pauca, demonstrent posse dari scarlatinam febrilem, cuius malignitas non consistat in *angina gangraenosa*; certum tamen est, hanc ipsam hucusque semper visam fuisse cum scarlatinosa constitutione sociatam. Nec impedit, quod cynanche gangraenosa febris *nervosae* aut *putridae* Auctorum effectum, — *scarlatina vero maligna* a multis descripta, naturam manifeste inflammatoriam, atque cuin vix exposita (§. 295.) scarlatina in multis consentientem obtulisse dicatur; nam dantur certe et *inflammationes cum febre nervosa conjunctae* (§. 123.); ac docuit experientia, scarlatinas malignas cum evidenti faucium inflammatione ac cita gangraena incedentes, non dubium de praesente simul febre *nervosa* testimonium dedisse; et sub ipsa demum epidemia scarlatinæ vel maxime inflammatoriae, plura tamen malignae cynanchis et faucium *gangraenae*, — quemadmodum sub maligna et gangraenosa constitutione scarlatinosa, non pauca *cynanchis* cum hoc exanthemate conjunctae ac vere *inflammatoriae*, obvenere exempla:

ut igitur ad scarlatinae gravioris seu *cynanchicae* characterem non semper *inflammatoria* simul febris pertineat; licet res ut plurimum sic esse concedatur; utque illam inter ac *malignam* differentia non sit; quam quod, cum utraque, ex scarlatinae contagio oriunda, inflammationem in faucibus offerat; prima tamen *febrim inflammatoriam*; altera, *nervosam* ac in gangraenas prouiorem ostendat naturam; quaevis vero ex istis methodum quidem propriam, sed febri correspondentem suae, sub eadem licet faucium inflammatione, diversam sibi exigat.

Sc. gangr. de-
finito. Ipsa vero, quae nova non est, sed ab antiquissimis Scriptoribus adnotata, et saeculo 16. a Germanis, saeculo vero 17. ab Itassis quoque Medicis descripta fuit, *scarlatina nervosa* seu *maligna*, aut, quod idem nobis dicit, *cynanche gangraenosa*, non aliud sistit morbum, quam faicum, narium internarum, aut et laryngis inflammationem, ex contagio scarlatinae oriundam, quasi *erysipelaceam*, atque cum febre *nervosa* (§. 37. 88.) sociatam; cujus symptomata proteiformia in sequentibus potissimum versantur.

Symptomata. Infantes maxime, p[re]maribus fere puellulas, laxiores homines, in primis foemi-

nas, — sed quamlibet certe aetatem, sexum, temperamentum quaevis, haec, contagiosa, in plurimis, affectio, favente in primis epidemica constitutione, ac vel mox a suscepto contagio, vel post septem fere ab eodem dies, aggreditur. Praecedunt ut plurimum lassitudo, debilitas, morositas, tristitia, vertigines, gravedo; sequitur horror, ac si gravior futurus est morbus, frigus evidentius; cum calore, dolore capitis ad frontem acutissimo; anxietas urget, vomitusque saepe effrenis, aut in aliis diarrhoea; pulsus ut plurimum frequentes, inordinati ac parvi, rarius, sed aliquando, sub initio scilicet morbi, duriores ac pleni: quo in casu sanguis emissus, mollioris illinc consistentiae, ac coccineus, aut dissolutus; hic corio interdum obtectus est. Sub majori morbi vehementia, virium extrema mox adest prostratio, lipothymiae sequuntur; suspiria, anxietates, vigiliae, aut sopor, capitisque aut dolor, aut stupor, ventriculi oppressio, oculi fere turbidi, aut rubri, lacrymantes; lingua alba et humida, ciborum aversio, nausea, vomitus aut diarrhoea, sitis aut nulla, aut insignis, urina nunc aquosa, mox vero serosa, observantur. Interea certum in faucibus plenitudinis atque

constrictionis; — interdum caloris acris et quasi exulcerationis sensum accusat aegrotans cum voce rauca, et deglutitione aliquando difficulti. Ad noctem quamplurima ex istis symptomata augentur, leveque subintrat delirium: quae singula post madorem, aut sudorem matutinum per horas aliquot moderari solent. Mox vero febris iterum ac faucium in primis affectio exasperantur; atque tonsillae, velum pendulum, uvula, palatum profunde rubro, vel et igneo, aut erysipelaceo colore notantur. Tumor faucium ut plurimum non tantus, nec deglutitio cum tanto percitetur dolore; interdum interim, et tumor magnus amygdalarum, et acutissimus dolor accusatur, collumque rigescit.

Sed jam prima, aut secunda morbi die, praeter albescensem pituitam, oris cavum ac linguam obducentem, ad tonsillas, vel supra easdem in faucium angulis, comparent maculae ex albo cinereae, superficiales, circulo rubro, vel et vivido circumductae, cum illis in *cynanche* tonsillari, seu faucium (§. 172.) nequaquam confundendae, attactu, quasi a materia subtus haerente, mollescentes, graviori sub morbo brevi mora live- scentes ac bruneae, vel et nigrae: quo facio,

cto, dolores saepe mitescunt, aut, vita istarum partium penitus sublata, evanescunt, ac fere liberam ad fauces viam cibis concedunt. Fauces saepe integras haec maculae gangraenosae occupant, ac ad ipsas non modo nares, quandoque interius rubras, obscuras, lividas, fortique coryza laborantes, penetrant; sed ad gingivas quoque, ac linguam, et labra subinde dilatantur, nec laryngis aut tracheae internae superficie ubique parcunt; sed ad ipsum adeo ventriculum, ac intestina proserpisse detectae sunt. Acerrimus vero ex naribus ichor continuo destillat, partesque, per quas defluit, excoriat, corredit; aut ab infantibus deglutitus, ventriculum, intestina aggreditur; vel et continua, et fere convulsiva ex depluente in pulmonem sanie, tussis, dispnoea, vix ex tumore faucium, sed ex tracheae ac bronchiorum potius affectu oriunda, animaque foetida, cadaverosa observantur. Interdum parotides, ac maxillares glandulae unius aut alterius lateris tument, indurantur, et dolent; ac in furore morbi, collum, pectusque ipsum cum suffocationis periculo riget et intumescit.

Sub hac rerum jam funesta satis posi-
Lib. III. F

tione, vel prima jam die, vel ut plurimum secunda, interdum et tardius, exanthema, quo modo (§. 295.) jam descriptum est, scarlatinum vel *maculosum* et *aequale*, vel *papulis* quasi *miliaribus*, vel demum *pustulis* insignitum, ad faciem, collum, pectus, brachia, crura, abdomen, — aut et maculae albescentes, ulcuscula, vel petechiae diversis in locis ad cutem, iudicunque sere tumentem, dolentem, atque rigentem efflorescunt, ac eodem ordine, quo jam enarravimus, persistere, marcescere, ac in furfures aut pelliculas desquamari observantur. Nec tamen ab expulso ad peripheriam corporis exanthemate, symptomata, nisi raro, mitescunt: ut et cessante vix non febre, putridissimura ex naribus ichorem adhuc fluxisse ac labia erosisse, cum lethali morbi eventu, a nobis conspectum sit. Hinc augentur potius sub exanthematis florescentia sordidissima ad fauces ulcera, majoremque continua mephitim spirant. Quidquid per tubas auditorias ad internum aurium haec ipsa penetrasse cavitum, hocque ipsum devastasse, experientia constat. Fauci nempe maculae ex cinereis nunc continuo redduntur magis opacae, ac si primum abscessus obtegere videbantur;

nunc nonnisi escara comparet. Jam vero potissime in conspectum veniunt periculosa febris *nervoso-stupidae* (§. 88.) symptomata, deliria fere continua, lipothymiae frequentes, haemorrhagiae effrenes per nares, uterum, intestina, singultus, subsultus tenditum, convulsiones, abolitio vocis, respiratio celer, brevis, stertorosa, extremitatum frigus, pulsus exilissimi, frequentissimi, intermittentes, foecum, urinae olidissimarum involuntaria excretio, ac tandem lethalis gangraena oesophagi, usque ad ventriculum, aut trachaeam ac pulmones descendens.

Qui ex tam gravi morbo sanitatem recuperaturi sunt; illi, facta exanthematis ad cutem eruptione, post tres quatuorve dies super toto corpore expansa, cum cutis desquamari inceperit, sudorem aequalem, ac vaporosum experiuntur; quo tempore et febris imminui, et crustae ex faucibus separari, orisque ulcera depurari, et potiora morbi symptomata, redeunte somno ac ciborum appetitu, dissipari consuescant. Nec enim tam infesta ubique haec, gangraenosa licet, scarlatinae species observatur; ac interdum sat multi, favente in primis constitutionis epidemicae charactere minus insidioso, mortem

sub recta medela effugiunt. Sed, quemadmodum de praecedente scarlatinae specie (§. 295.) dictum est, metastasium multa, et multa leucophlegmatiae reconvalescentes pericula, hic forte majora, adhucdum circumdant. In genere vero tardissima est virium ac perfectae salutis restitutio.

Causa.

§. 297. Post exposita scarlatinae diversae symptomata, de causis tam dirae interdum aegritudinis mentio facienda nunc esset; sed vetat humana de contagiorum natura, ac de proxima exanthematum causa (§. 276.) ignorantia; nec supplant hypotheses, re ipsa, cuius rationem reddere conantur, in artis exercitio saepe fuissestiores. Rarior certe est scarlatina, quam ut a causa communiori, ut a refrigerio, tempestatumque vicissitudinibus prudenter derivari queat; interim cum acri *cattarrhali*, eo quod in pituitosam oris, fau- cium, narium, tracheae, bronchiorumque membranam potissimum rapitur, non parum convenit; nec minor huic exanthemati cum morbillorum contagio, quod ambo tam oculis, naribus, quam pectori cutique simul insidiantur, analogia observatur. Sed quemadmodum catarrhali materiae specificus in cu-

tem n̄jus est; sic scarlatina hominem a morbillis jam pridem correptum non minus plectit; nec ab iisdem, quem illa invasit, immunitatem ulli concedit. Quodsi vero ex causis diversis, praecipue abdominalibus (§. 274.) exanthema, scarlatinæ vix absimile, subinde produci valeat; sporadicam hoc, nec faucibus inimicam, nec transfundendam facile in alios affectionem constituet: cum in scarlatina epidemica, *contagium*, licet per *in-sitionem*, ut vocant, vel materiae ex aegrotantis cute, in illam sani hominis transfusione, neandum, quod sciamus, confirmatum, negari non queat. Atqui haec ipsa contagii materies, quod et de aliis dicendum erit, morbi aut *benigni*, aut *maligni* rationem in se vix continet; sed epidemica annorum constitutio, quemadmodum contagii actionem secundare, sic et febris diversae, quae ipsa benignitatem morbi aut malignitatem constituit, dirigere videtur.

§. 298. Scarlatinæ prognosis vel ex ipsa ^{prognosi} specierum expositione abunde patet. In benigniore morbo, nisi male tractato, pericula sub febre certe non sunt; sed et ab hoc ipso reconvalescentium hydropem scaturiisse

non raro conspeximus. Frequentior tamen hic est, cum fortior scarlatinam febris circumdederit; viresque vitae magis depressae, ac major in cute sensibilitas inducta sint. Majora etiam hic a non expulsa satis ad pellem materia, vel ex eadem ad interiora retropressa, et a frequenti ad partes nobiliores metastasi, nec ab ipsa quidem desquamatione dissipanda, aegrotantes non minus quam convalescentes discrimina premunt. Convulsiones quidem, sopores, deliria phrenitica, ac vitae vires exhauiens diarrhoea ubique timenda sunt. Sed potissima prognosis hoc in morbo momenta ex febris diversitate quaerenda sunt. Ipsa quidem *inflammatoria* et cum gravi cynanche incedens scarlatina non raro cum *nervosa* febre complicatur; aut faucium inflammationem sistit, ab hac febre sola directam; maxima vero ex tali conuictio ac infesta multis pericula sunt: quae praecedens vehementius frigus, virium prostratio major, macularum gangraenosarum cito in faucibus eruptio, dilatatio, nigredo, nullius ab exanthemate levaminis perceptio, anxietas multa, ac alia gravissimi morbi in superioribus enarrata symptomata, abunde testantur.

Qui hoc ex morbo, sub stadio febris moriuntur; illi versus octavam interdum, nonamque diem, frequentius vero sub fine secundae, aut tertiae hebdomadis principio, decedunt; sed et citioris, et tardioris in maligna scarlatina interitus habentur exempla, atque pars major aegrotantium cum diarrhoea colliquativa, glandularum colli tumore praefocante, sphaceloque fauciūm, laryngis, tracheae, universalī extinguuntur; alteram, metastasium ac hydropsis jam dicta exspectant discrimina.

§. 299. Benignior illa ac levissima scarlatinae species (§. 294.) vix, alia, praeter diaetam, et ex lacte tepido cum aquae dupla portione remixto potum, — quam lenia diapnoica, remedia expostulat: hinc infusum sambuci cum oxymelle simplici, vel haustus salinus, aeris frigidioris, calorisque nimii sat diurna fuga, vix non ubique sufficiunt. Plures nec lectum quidem adire coguntur; ac unius fere hebdomadis vel sponte reconvalescunt spatio. Neglecta interim, post morbum licet alias insontem, transpiratione, maiores interdum poenas tumefacto corpore luunt. In fortiori paulisper morbo, atque

in juniori plethoricoque subjecto, non raro, si febris, capitisque, aut faucium forte dolor quodammodo urgeant; venaesectio indicatur: nec ab ista timendum est, ne florens cutem exanthema mox deserat, aut cum damno ad interiora vertatur. Similia de evacuante alvum leni, et antiphlogistico remedio, ac de enemate dicenda sunt, quotiescumque signa saburrae non aequivoca haec exigere videntur.

sc., gravioris. §. 300. In graviori scarlatina (§. 295.), febris, quae huic morbo associata est, epidemicae constitutionis, ac symptomatum summa mox ratio habenda, ac in primis cuncta, quae exanthematis ad cutem eruptionem sine impetu secundant, arripienda, quae illam impediunt, removenda sunt.

Inflammator. Si febris *inflammatoriae* symptomata (§. 116.) cum cynanchis qualibet demum specie (§§. 172. 173. 174.) conjuncta observentur, tunc methodus (§§. 178. 179. 180.) exposita, ea tamen cum cautela adhibenda est: ne *exanthematicae*, et per cutem judicandae hujus morbi obliviscamur naturae; et ne, vires vitae per nimias venaesectiones prosternendo, scarlatinae ad interiora retro-

cessioni, quod jam de erysipelate monuimus (§. 290.), occasio paretur. Quotiescumque interim ex pulsu pleniori ac duro, ex majori ad fauces tumore ac incendio, ex spirandi difficultate, ac dolore quasi pleuritico, ex facie ruberiori ac turgente, cephalaea, sopore, aut deliriis, majorem, quam par est, arteriarum cordisque reactionem observamus; tantum abest, quin exanthematis efflorescentiae venaesectio, etiam repetita, aduersetur; ut ab ista potius liberior exanthematis in cute expansi, ac tumoris ad guttur praefocantis resolutio dependeat. Hinc quounque tempore venaesectionis urgere videtur necessitas: eo, vel ante scarlatinae eruptionem, vel florente jam in cute exanthemate, vel peracta jam adeo desquamatione, suscipienda, et cum prudenti aetatis ac virium calculo, si requiratur, repetenda est. Coeterum, quae ad *cynanchem inflammatoriam* commendavimus, tum sanguisugas tum cataplasma, linimenta, vesicantia, collutoria et antiphlogistica medicamenta: ea, cum princeps ad fauces ex inflammatione obstatum sit; ad easdem curationis leges adhibenda; quae vero lenem promovere queant diaphoresin, uti refractae tartari emetici cum

haustu saline doses, cum antiphlogisticis combinanda sunt. Quae sudorem pellere atque calorem augere hic possent, alexipharmacum, ea canē pejus et angue fugiantur oportet. Dissipato forsitan inflammationis ad fauces impetu, ac florente ad peripheriam exanthemate; non alia, quam quae diximus lenia diapnoica cum antiphlogisticis remixta, ad perfectam usque febris cessationem, ac desquamationem absolutam, indicantur. Caudendum vero est, ne ventriculi subversio-
nem, nauseam ac vomiturbationem, quae a contagii in eundem actione, vel ab inflam-
matorio magis, quam gastrico stimulo oriuntur, emeticis incaute atque cum cer-
to aegrotantis damno pertractemus. Sae-
pius haec a prima exanthematis ad cutem eruptione vel sponte disparent, et ubique temere ea, qua majori actionis virtute pol-
lent, nisi vere indicata, praescribuntur.

Sc. gastricae. §. 301. Cum vero *gastricam* cum scar-
latina febrem incedere ex signis istius (§.
100.) post primum morbi impetum con-
tinuantibus compareat, vel ex cognito
epidemiae charactere, jam sub ipso morbi
principio hanc subesse sciamus: viden-

dum est, an cum eadem, inflammatoria forte complicatio (§. 104.) jungatur; quae venae-sectione aut sanguisugarum ope prae aliis tollenda est. Tunc vero, licet necdum omni ad fauces abacta inflammatione (§. 178.), ad solutionem emeticam (N. IV.) illico per-veniendum est: quo brevissima via tum sto-machi sordes, tum stimulans ac tenax ad fauces pituita promptius ejici, et excitato ad cutem madore, exanthematis promoveri eru-pcio potest. Nec minus ad intestina quoque a saburris liberanda *potio laxans* antiphlogis-tica (N. XXI.) vel refractae antimonia-lium cum sero lactis vel haustu salino doses indicantur. Erit interim ubi minor evacuan-tium per inferiora, sed major emeticorum, pro indicationis natura aliquoties interdum repetendorum, necessitas ac utilitas observe-tur; nec desunt epidemiarum scarlatinae exempla, in quibus inflammatio ad fauces praecipuum ex omnibus morbi symptom-a videbatur offerre: quam vero non venaesectione repetita, in multis adeo nociva; sed so-lumi *emeticum*, hinc inde replicatum, pro-fligavit.

Si complicata.

§. 302. Sed haec ipsa rerum magistra, experientia, venaesectionum in scarlatina inflammatoria necessitatem ideo non infringit. Est nempe, quod lubenter repetimus, ubi sat magna partium inflammatio, cum febre non tam *pura* et *inflammatoria*, quam cum *gastrica*, aut *nervosa*, conjuncta incedat: atque hac in difficulti, nec aliter, quam per repetitas sub quovis novae febris ingressu observationes cruenda complicatione, venaesectionum beneficia aut ad primos modo aegritudinis dies restringi, aut protinus deficerre possunt; quin igitur hoc certum in veris inflammationibus auxilium, in quovis scarlatinae purioris ac inflammatoriae casu auctoritatem ammittat. In *gastrica* igitur, aut *nervosa* scarlatinae, ac facium ab hac inductae inflammationis complicatione, cum venaesectionibus caute, ac non sine cognita epidemiae natura mercabimur; semperque eo minor emeticorum utilitas, — eo major vero detrahendi sanguinis erit necessitas: quo purior ad fauces inflammatio, et quo certior febris inflammatoriae praesentia in scarlatina comparebit, et vicissim.

§. 304. Ex dictis vero, controversiarum ^{sc. nervosae;}
^{s. malignae;} inter medentes conspicuae licet auctoritatis, cum de meliori scarlatinae *malignae* (§. 296.) medendi methodo loquuntur, patet ratio. Nunc etenim, in subjectis scilicet robustis, plethoricis ac junioribus, sub morbi principio minor est contagii febrisque abhinc natae in nervosum systema potentia; ac inflammatoria cynanches symptomata hanc ipsam adhuc superant: quo in casu, sub pulsu duro ac pleno, venaesectio interdum cum successu, ac manifesto in sanguine corio suscepta, quin repetita, aut saltem hirudines, cucurbitulae cum fructu admota fuerunt; — nunc vero insignis mox virium prostratio, ac singula febris *nervosae* funestioris (§§. 87. 88.) incipientem vix morbum comitantur symptomata: atque tunc a detracto, vel paucō, cruentre, irrevocabile aegrotantibus damnum inferatur: quae, non infrequens in febribus nervosis, ipsisque gangraenis contradictio, jam alias a nobis exposita fuit (§§. 90. 136.).

In primo igitur, minusque periculosō utplurimum, aegroti statu, venaesectio moderata, mox primis morbi initiis, sub majori aestu, respiratione diffīcili, tumore ad fauces evidentiore, splendente ac rubro, sub mani-

festa pulsuum duritie, plenitudine, in subjectis succipenis ac robustis locum habere sine dubio, ac repeti cum cautela potest ipsisque adeo infantibus sanguisugae, aut curbitulae ad collum figi queunt non modo, sed debent. Sed facilis et hic error est: quod post singula plenitudinis sub incipiente morbo signa, arteriae non raro, a detracto vix altera vice sanguine, quamplurimum concepient, et insignem vires prostrationem patientur.

Quod si vero hac in scarlatina contagio suscepta, febris *nervosae* symptomata (§§. 87. 88.) compareant: tunc praesentibus quidem saburrae signis, porrecto prius, — vel si haec ipsa deficiant, omisso, emeticō, quo modo haec de febre nervosa praescripta sunt (§. 94.), per sudorem vix incipiens aegritudo dissipatur frequenter.

Sed nisi sat recens sit morbus, vel si forte ob alias haec methodus rationes adhiberi non queat; nec tamen vel maculae gangrenosae, nec tumefactus habitus cum parotidum, maxillarium glandularum inflatione, pulsuque debiliori jam adsint; — in primis vero si nausea et vomituritiones continuent; tunc emeticum vel ex tartaro stibiato, vel

si diarrhoea jam urgeat, ex ipecacuanhae radice, non modo bilis ex stomacho, sed et glandularum in faucibus emunctionem promovet, ac tam vehementiam symptomatum imminuit, quam omnem interdum morbum dissipasse est visum.

Nec tamen celandum est, vomitoria non in quavis *scarlatina cynanchico-gangraenosa* sine damno exhibita fuisse; ac regnantis hic magis naturam epidemiae, quam fallacia latitantis saburrae signa de re tam seria decidere. Major interim observationum numerus pro emeticorum testatur efficacia; ac summa eorundem in *cynanche gastrica* virtus (§. 178.) jam satis evincit, quid in hac *cynanche nervosa* cum sordibus ventriculi conjuncta, ex tam prompto, ac in fauces ab infensa pituita inundatas simul agente expectari auxilio queat. Ipsa vero intestina per refractas vel tartari emetici, vel ipecacuanhae doses non sine fructu, ac diarrhoeae, mox ab initio molestae, bilisque interdum a stimulo proficiscentis decremento, evacuantur; prodestque ad noctem excitatas forsitan ab istis turbas anodino compescere remedio.

Interim, quod jam de febre *nervosa* mo-

nuimus alibi (§. 94.) , sub majori jam debilitate, sub lipothymiis, convulsione, ac difficiili prorsus respiratione, ab evacuantibus, excepto blando clystere, abstinentia, viariumque vitae conservandarum ratio habenda est. Hinc in exhaustante aegrotantem diarrhoea, infusio cascarillae, ac rhei, superaddita opii discreta portione, — vel Columbo radicis pulvis, ac similia, in primis clyster, cum amylo ac tinctura thebaica, indicantur interdum.

Hoc igitur sub rerum statu ac moderato primi scarlatinae hujus insultus stimulo, frequenter satis iuflammatore, ad roborantia mox et cordalia transeundum est auxilia. Pediluvia, ac si debilitas impedit, fomenta tepida ex aqua et chamomillae infuso, femoribus ac tibiis circumposita, ubi cutis calida et sicca erat, expulsio vero a minoribus causis ex cute retrocesserat, cum fructu adhibita fuerunt. Sub tanto vero in gangraenas nisu, potissima virtus in peruviano latet cortice, tum interius assumpto, tum ipsis fauibus per collutoria, ac sub mento per cataplasma cum chamomillae floribus ex camphora, exterius diligenter admoto. Hinc diuinus hic cortex, sub forma, quam laesa

et a siccioribus facile irritanda, deglutitio permittit, vel in saturato satis decocto (N. XXXIV.); vel in extracto (N. XXXV.) abunde porrigenus, et cum vino generoso, vel aliis excitantibus nubendus est. Infantibus hoc remedium, si non aliter admittant, vel in lacte, vel in aqua, succo liquoritiae aut saccharo edulcoratis, ac simul per clysteres, suppeditatur. Si diarrhoea exhauriens vires adhuc continuat: tunc, elota prius per emollientes clysteres alvo, ex cortice clyster cum tinctura thebaica combinatus injicitur; vel et ore assumpto remedio similia superadduntur. Acida vegetabilia diarrhoeam facile adaugent; mineralia vero, sub majori saltem virium vitalium dejectione, nisi *dulcificata*, vix locum habebunt (§. 94.). Sub majori virium prostratione, lipothymiis, delirio, convulsionibus, indicantur singula, quae ad febrem nervosam satis commendavimus (§§. 94. 97.) remedia, ac iterum, sed copiosum satis, generosum vinum, serpentariae virginianae, pareirae pravae, angelicae, valeriana radices, cinamomum, camphora, moschus, vesicantia, non tam collo anteriori, quam nucha applicanda, et alia, cum aere in primis purissimo, indicantur.

Ob summam vero ichoris, qui ex fau-
cibus gangraenosis destillat, acredinem, ae-
grotantes moneantur oportet, ne eundem
vel solum, vel cum cibis ac potu deglutiant;
sed quovis modo saniei ex ore effluxum
promoveant, faucibusque illam frequenter
collutario educant. Sunt vero, quae, putre-
scentem istius ac fere causticam naturam, ex-
terius admota, corrigere aut moderare queant:
et aceti, in primis camphorati, aut spiritus
salis ammoniaci aromaticis infusis commixto-
rum, ad ipsam adeo tracheam forte gangrae-
nescensem penetratus vapor, — aer fixus
ex effervescente ac in faucibus detento liqui-
do, vel alio demum modo, his ipsis adve-
ctus, — sedi tectorum recenter expressus
succus cum decocto hordei ac melle remixtus,
— acidum vitriolicum, aut marinum, multa
satis aqua dilutum superaddito melle aut
Rob sambuci; — vel idem hoc acidum
cum melle unitum ac maculis faucium illi-
nitum, — in primis vero decoctum corticis
peruviani, cum spiritu salis marini, et melle,
nec non myrrhae tinctura, praecipuam hic
opem promittunt. Vel ipsa scarificatio, ad
tonsillas gangraenosa jam macula affectas,
tribus quatuorve sat profundis vulnusculis,

mox ab initio gangraenae suscepta, eximio licet reprobata viro, interdum profuisse conspecta est. Crustas vero, quae his maculis insident, avellere, nec prodest; nec sine damno id facere conantur, neque praedicta amplius convenient, irritantia nimirum, remedia, ubi illae ex fau~~cibus~~ ceciderunt, ac nudas fere et summe irritabiles in his ipsis carnes relinquunt: quo in casu, si dolor, siccitasque jubeat, emulsio arabica, vel seminum cydoniorum mucilago pro linctu, — mento vero linimentum volatile aut emolliens cataplasma, admoveatur. Plurima interim ex illis, apud infantes, huic morbo prae aliis subjectos, omneque saepius auxillii genus recusantes, vix locum inveniunt.

Novum non est, sed a recentioribus quibusdam confirmatum, ex mercurio dulci, seu *calomela* auxilium: quod, seposito resolutionis humorum timore, hac in morbi specie, ac fere in quovis ejusdem, emeticis jam jam pertractati, stadio, vel purgantis vice, vel aliquoties in die ad pauca grana praescribunt, atque proficuum salivatione vix incipiente operationem ab eodem exspectant. Cum vero alvum hoc a medicamine, cum periculo debilioris jam aegroti, extvari ve-

reantur; ne tamen illius priventur effectu, cum opio mercurium combinandum esse cum laude remedii docuerunt. Nos quidem, modo paucis *scarlatinae cynanchico-gangraenosae* exemplis a nobis ipsis conspectis instructi, experimentis hanc methodum propriis illustrare nequimus.

*Cura reliqui-
arum sc.*

§. 305. Tam diri vero interdum morbi reliquiae, nulli quidem ejusdem speciei perpetuo scriptae; sed tamen a fortiori quidquam aegritudine frequentius obviae (§§. 295. 296.) medentis attentionem sibi quam maximam exigunt. Variae quidem metastases hoc primo spectant, quarum tractatio ex aliis hujus operis locis repetenda est. Interdum vero glandularum tumores vel sub ipso morbo, vel eodem jam superato, tam duri succrescunt: ut remedio discutiente, aut emolliente nullo dissolvi, aut ad suppurationem duci, — quid quod sub usu istorum exasperari quotidie observentur. Hoc vero in casu, a vesicante emplastro tumoris rebelli superimposito discussionem tumoris aut benignam suppurationem felicius longe obtineri, docuit experientia. Metastases non minus, quam anasarca in omnibus aut in

quavis epidemia praepediri semper non queunt; in multis interim tum summa et longior transpirationis cura^a, aerisque aperti aut frigescentis evitatio; tum frequens, tepidumque balneum, aut antimonialium cum haustu salino, vel et pulverum *Doweri* usus, in aliis repetita aliquoties a superata jam scarlatina, laxantia alvum remedia, — in illis roborantia potius cum diureticis juncta medicamina; — in his vero positum hinc inde vesicans, — in aliis demum, continuante in primis post desquamationem, aut eadem imperfectius peracta, arteriarum duritie ac plenitudine, cum siti et interno calore, venesectio, sanitatem quam optime confirmant.

In ipso vero scarlatinam jam inseculo anasarca vel hydrope, non minor remediorum, quae huic vel illi subjecto convenient, et quorum plenior expositio in sequentibus tradetur, differentia est. Si febris, quasi *inflammatoria lenta*, cum doloribus artuum, rheumaticos aemulantibus, cum calore cutis, pulsu pleniori, aut duro, cum cephalalgia, siti, urina profundius tincta, anasarcam comitetur; tunc antiphlogistica potissimum remedia, tremor tartari, nitrum, serum lactis pro-

potu, ac in primis *venaesectio*, interdum aliquoties repetenda, conducunt. Nec ob pulsus forte *parvos* et *contractos*, *venaesectio* hic minus indicatur; ubi respirandi difficultas cum tussi aspera et sicca, cum calore ardente, post *scarlatinam* manifeste inflammatoriam, advertuntur, ac non obscurum de latente pulmonum inflammatione testimonium edunt. Nullibi certe communis, ac per diuretica acriora *anasarcam* curandi methodus maiores noxas habet; quam in hac *inflammatoria* *hydropis* specie: quae non modo *scarlatinam* hanc *cynanchicam*; sed interdum et *cynanche parotidaeum* (§. 174.) iusequitur.

Si debilitas major laxitasque partium, a febre in primis nervosa, *scarlatinam* sequatur ac *hydropem* inducat; tunc, praeter frictiones cum pannis asperis ac calidis, roborantia ex cortice aut limatura martis, in primis decoctum *chinae* cum *oxymelle squillitico*, egregie iuserviunt. Sed interdum excitantibus infractum systematis lymphatici robur erigendum, ac diureticis primum remediis stagnantes aquas educi oportet. Hic vero infusum *juniperi*, terra foliata *tartari*, alkali vegetable, vel spiritus salis ammoniaci cum aceto *squillitico* saturata, *Digitalis purpurea*,

— vel apud juniores purgans remedium ex calomela et jalappae radice, indicantur. Liberato ab aquis corpore, ad praedicta vix roborantia cum diureticis mixta remedia veniendum est.

Ubi ex subjecti, morbique praegressi natura, aut ex nervosorum apparatu symptomatum, spasmodicam magis suspicamur anasarcae naturam: tunc pulveres Doweri, haustus salinus cum vini antimoniati ac laudani liquidi aequa portione, superaddito Rob sambuci, interdum camphorae moderata portio, in primis vero balneum ex tepida, nec non vesicans hinc inde emplastrum, in usum trahenda erunt.

In casu retrocedentis scarlatinae, praeter causae, quae periculoso huic phoenomeno subeat, considerationem, regulae sub erysipelatis ad interiora conversione jam satis expositae (§. 290.), consulantur oportet.

ORD. I. GEN. III.

URTICARIA.

Nominis rat. §. 306. **Q**UOD ephemera benigna, in dies aliquot protracta, inter febres continuas; — hoc *urticaria* inter exanthemata, brevioris nempe temporis affectio est. Infantibus frequentius, quam adultis, vix contagioso tamen afflatu, nec epidemico facile jure, sed ex causis saepe manifestis, ad cutem hoc exanthema prorumpit: quod, licet ab analogo fere urticarum in hanc ipsam effectu *urticarias* impositum sibi a Recentioribus nomen assumat; non tamen constantem satis in pelle figuram retinet, ut maculis, quas urentis quasi plantae attactus ad eandem inducit, ubique respondeat.

Definitio. §. 307. Difficilis hinc exanthematis non semper sibi aequalis definitio est. Interim si hoc dicatur efflorescentia, frequenter, non

ubique, febrilis, nunc in maculis quasi a caesa urticis cute, nunc in tumoribus in vesiculam terminatis, nunc vero in majoribus ad pellem protuberantiis consistens, plerumque cum summo cutis pruritu incedens, circa noctem cum febricula, vel et exerno a frigore copiosius prorumpens, ex cute cum intolerabili pruritu facilime disparens, sed hanc scalpendo mox iterum revocanda, post paucos dies plerumque sine epidermidis desquamatione disparens; — non inquam nobis de hoc exanthematico morbo formabimus ideam.

§. 308. Atqui in hac ipsa *urticariae* definitione (§. 307.) jam latet istius in *maculosam*, *vesicularem* atque *tuberosam*, ex forma exanthematis desumpta, atque *Esseram* sic dictam Auctorum comprehendens divisionem. Coeterum et a febre huic morbo differentia accedit: quae, sicut in multis deesse consuevit; sic non eundem in omnibus characterem agnoscere videtur. Nos quidem hoc in morbo aut nullam, aut certe benignam leviterque inflammatoriam indolem observavimus; sed non desunt aliorum de morbo sati maligno, vel cum remittente ac intermitente adeo febre conjuncto, observationes.

Symptomata. §. 309. Ut plurimum quidem *urticariam*, quam diximus (§. 308.) *maculosam*, praecedit febricula cum refrigerii sensu, cui ille moderati calor, capitisque levis dolor ac siccitas succedunt. Nonnunquam et alvi profluvi-um cum urina jumentosa, vel, ut novimus, vomitrationes, ventriculi, intestinorum do-lores, alvi obstructio, observantur. Secunda vero, aut tertia morbi die, interdum, inopinante quidem, nec febricitante homine, post paucas jam a pruritu universali horas, ad brachia in primis et pectus, — sed et ad faciem, ad ventrem, crura, corpus fere universum, exanthema (§. 307.) *citissime* pro-rumpit: ac parvae nunc, vel et latissimae, ex cute tam en prominentes quidquam, *maculae*, insigniter *prurientes*, ex pallido subru-brae, ad centrum fere albescentes, inaequalis ac laceratae quasi figurae, hinc inde cohaerentes, circa basin laete rubentes, vix pro-diere; cum, non sine aliqua in quibusdam anxietate ac lipothymiae levioris sensu, vel a lecti calore, vel sponte, jam iterum *dispa-rent*; ac sub cute reconditae, insuperabilem scalpendi pruritum inducunt. Mox vero ab isto, vel cum *frigidae aurae* se exposuerit aegrotans, copiosus iterum in cute macula-

Urt. maculos.

rum proventus conspicitur, atque sic plures, non in eadem semper parte, eruptiones contingunt: quae tandem, nunc ad tertiam, quartam ut plurimum diem, septima saltem vix unquam tardiorem, cessante febre, plerumque sine manifesta cuticulae desquamatione, disparent.

Urticariae, quam *vesicularem* diximus Urt. vesicul. (§. 308.) et quae, si pruritum forte, a quibusdam negatum, excipiamus, cum *Essera Auctorum* non minus, quam *tuberosa*, mox describenda, *urticaria*, consentit, — brevissimi certe morbi, symptomata exemplo illustrabimus. In sanissimo ex Auditoribus nostris juvēne, vix a suscepto pastu, nec spirituosis liquoribus, nec pravis, aut nimiis esculentis sanitati contrario, mordacissimus ac intolerabilis ad universam corporis superficiem, in primis vero ad collum et ad faciem, pruritus ac ardor comparent. Succedit calor non modicus; facies ipsa haud levi suffunditur rubore, auriumque tinnitus, et capitis susurrus, cum anxietate et praecordiorum angustia per vices redeunte, superaccidunt. Pulsus naturalibus vix frequentiores reperiuntur. Mox vero phymata diversae magnitudinis ad superiorem juguli partem,

ac prope mentum, celeritate singulari, propullulant, ipsumque cutis ambitum in tumorem inaequalem attollunt. Paulo serius ad faciem similia, sed minori prorsus numero, prorumpunt; ad genas vero perexiguæ papulae efflorescunt. Ad coeteras corporis partes, licet ardor ac pruritus continuent; exanthema nullum comparet. Sub hoc interim rerum statu liberiorem vix aerem petierat aegrotans; cum statim efflorescentiae ampliori ex fundo assurgerent, et in latiores plagas diffunderentur: ita ut quaedam ex illes, circulo ad basin iuberrimo instructae, licet ad collum nucis fere avellaneæ magitudinem adaequarent, graciliorem tamen ac pellucentem, sed fere vacuum in apicem terminarentur. Lectulus nunc petitur, morbique, ut timebat, majoris, ab aegrotante suscipitur cura: cum erumpente per universam cutem madore, *vix unius spatio horæ*, jam totus ac integrum dissiparetur.

Urticaria tuberosa. *Urticaria tuberosae* (§. 308.), viginti annorum adolescens nobis offert exemplum. Hic ipse, crapulis non parum deditus, quin tamen in similes nunc excessus incidisset, mox a prandio corripitur nausea et vertigine tenebricosa. Intumescit mox, rubroque colore

suffunditur facies; tumores vero palmae latitudinem habentes et colore rubro, sed obscuro, instructi, cum pruritu ad animi deliquium usque intolerabili, universam corporis, sed femorum in primis, superficiem occupare cernuntur. Accedit horror ac demum rigor, extremitates, potissimum inferiores, violenter concutiens: sub quo exanthemata in altas, et superficiem longe ac late superantes, seu informes *offus*, increscunt: Pulsus nunc duri ac pleni observantur, mortisque aegrotantem consternit formido. Ad noctem subsequitur calor; sub quo vix formati ad cutem tumores imminuuntur, ac tandem, reliquo tamen ad vultum rubore, ac universalis pruritu, penitus evanescunt. Ast vero eorundem mox locum exanthema aspergium, digitosque sub attactu vix non offendens, miliaribus fere simile, sed nigro ad apicem puncto insignitum, ac pellucidum subinrat. Hoc facto, imminuitur anxietas, osisque summa comparet amarities. Die morbi secunda, purgante alvus medicina laxatur: qua occasione, aegroto lectum cum frigidiori aura commutante, posterius hoc exanthema jam iterum disparet, ac primi denuo ad cutem revertuntur tumores. Alterna

haec ex anthematis efflorescentia eodem per sex dies tenore continuat: quo tempore, secta adinterim vena, et antiphlogisticis ac evacuantibus aegrotanti porrectis remediis, aegritudo disparuit omnis.

Utroque certe in casu, tam cita exanthematis eruptio, quam insignis sub eodem pruritus, nec non constans illius a frigidiori aura incrementum, *urticariae* characterem manifeste ostendunt. *Esseram* quidem vel *soram*, nunc tubercula parva, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subito universum corpus, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus demorsum, vel urticis percussum esset, occupantia post breve tempus iterum dissipanda, nulloque ichore vel liquido effluente, pristinam cuti levitatem et colorem concedentia, dixerunt alli; — maculas alli sub hoc nomine latas, discretas, coloris rubri, splendentis, glabras, planas, ardentes et prurientes, in manibus et facie potissimum, descripserunt; sed appetet satis, diversam ab eodem exanthemate faciem posse assumi; nec, si pruritus forte minor in una, quam alia morbi varietate occurrat, — aut si in illa sub lecti magis calore; sub frigidiori vero aura in ista, exanthema co-

piosius erumpat, cum in simpliciori adeo urticaria similis prorsus contradictio subinde observetur; ad exanthema mox ideo diversum prudenter posse concludi.

§. 310. Causae hujus morbi (§§. 307. Causae. 309.) quamplurimum ex suppressa transpiratione repetendae; interdum in ipso abdomine quaerendae, rarius ex epidemica constitutione, aut a contagio derivandae sunt. Non infrequens est observatio, *urticariam* vel ex rebus, ob incognitam et particularem hominis naturam, huic uni contrariis, uti ex fragorum, astaccorum, cancrorum fluvialium, echinorum esu, — ex valerianae radicis, vel ex alimentorum revera suspectorum, ex mytulis, piscibusque aut carnibus semicorruptis, aut muria acriori conditis, petitorum usu, originem habuisse. Quemadmodum vero urticae faciunt; sic et aliae, externae cutis superficiem irritare, similemque in eadem habitum inducere causae queunt.

§. 311. Levem vix non ubique morbum prognosis. *urticaria* sistit, ac si febrem non habeat; incommoda, praeter molestum pruritum, vix alia utplurimum infert. Non parva interim

tum in *vesiculari*, tum in *tuberculari* varietate (§. 309.) anxietas observata est; ac in paucis, ob *Essera* retropulsa, lethalis ad cerebrum metastasis, vel ejusdem quoque visceris hydrops, in fastis medicorum adnotatur. Facile tamen nobis esse videtur, exempla, quae de urticariae malignitate referuntur, ad aliam longe aegritudinem fuisse referenda.

Cura.

§. 312. Vix aliam, quam quae pro simplicissima scarlatina a nobis proposita est (§. 299.), methodum pro *urticaria*, quae saepe nullo, praeter lecti fotum, auxilio indiget, commendamus. Hinc infusum sambuci, aut haustus salinus, — interdum, si abdominalis causa latuerit, evacuans alvum medicina, — rarius certe, ac nonnisi in casu evidentis plethorae cum febre majori incedentis, venaesectio, sufficient. Intolerabilem aegrotis pruritum, universale tepidumque balneum compescit. A morbo jam superato, transpirationis, ac illorum, quae post scarlatinam fieri consuluimus, curam non esse negligendam; vix allata (§. 311.) docet hydropsis cerebralis a frigore inducti observatio.

ORD. I. GEN. IV.

PETECHIAE.

§. 313. Frequens petechiarum a nobis jam ^{Fata petechiae} facta est mentio (§§. 35. 83. 87. 88. 103.) illasque tum *continuis febribus*, tum *intermittentibus* ipsis interdum pro symptomate esse; monuimus. Similia petechiis exanthemata antiquissimis certe temporibus observata, nec tamen majori cum studio ante saeculum *decimum quintum* et *sextum* descripta fuere; quo tempore vero, ad morbi dignitatem evectae *peticulae*, singularem sibi medicorum attentionem acquisiverunt.

§. 314. Sunt vero *petechiae* cutis ma-^{Definitio.}
culae, pulicu[m] fere morsibus, deficiente tam
en in medio punctura, simillimae, mox ru-
brae, purpureae, mox bruneae, lividae, aut
fere nigrae, vel et pallidae, subflavae, ma-
gnitudinis diversae, subrotundae, vel inae-

quales, planae, nec tactu distinguendae, nec a compressione evanescentes, insensiles, ut plurimum discretae, febrilium morborum plerumque sociae, incertis tamen morbi diebus ad jugulum, pectus, antibrachium, vel ad totam superficiem, rarius ad faciem, prorumpentes: quae maculae nec tempore sat fixo florere, nec maturescere, nec tandem in squamas decidere observantur.

Divisio.

§. 315. Haec vero exanthematis species (§. 314.) ut plurimum licet *febrilis*; multis tamen et nobis ipsis *sine febre* comparuisse visa est, ac non *acutorum* modo naturam morborum imitare; sed et *chronicam* hinc inde assumere inddolem observatur. *Sporadicæ* quoque nullo non tempore petechiae cernuntur; sed sub incognita anni constitutione *epidemicæ* uberioris florent, ac fere princeps regnantis morbi, saltem quod suum febribus nomen apud Recentiores potissimum impertiatur, phoenomenon constituere videntur. In paludosis regionibus atque in magnis hominum impurorum societatibus, vix non *endemicæ* occurunt petechiae. Pro ipsa vero febris, cuius satellites *petechiae* constituant, diversitate, nunc *periodicam* habuisse naturam, nunc

nervosae ac malignae, frequentius *gastricae*, interdum *inflammatoriae* indolis testimonium edere observantur; atque in maximo certe febrium istarum numero *symptomaticae* prorsus, in paucissimis vero cum aegrotantium emolumento, seu *criticalae* comparent. *Artificiales*, utpote calefacientis ac abhorrentis ab evacuantibus methodi progenies, petechiae frequenter occurunt; sed pro talibus ubique declarari, sine magna medentium injuria non possunt.

§. 316. Quamvis autem petechiae nunc ^{Descriptio} sine febre, nunc antequam haec ipsa prorum-
petech.
pat, — in aliis vero mox cum ista, vel tardius, et non modo primis fere morbi temporibus; sed, prout frequenter conspeximus, octava, duodecima, decima etiam quarta, aut seniori die, — quidquod interdum a morte demum, efflorescant; nullibitamen, nisi epidemicus jam patet morbi regnantis character, vel certo et sibi proprio, nec pathognomico signo aut praedici possunt; aut morbi caput constituere ac primatu gaudere nobis videntur. Varia quidem a Scriptoribus prodroma instantis exanthematis signa ponuntur: imbecillitas, stupor, somnolentia, agrypnia, virium singularis prostra-

tio, lassitudo ac dolor a dorso quasi proveniens; ardor faucium, coryza, capitis gravitas, aut obtusus dolor, vagi per totum corpus dolores, anxietas praecordiorum, nausea vomituritio, obstructio alvi, aut laxitas ejusdem, urina pellucida, quasi hominis sani, aut jumentosa, aut profunde tincta; pulsus exiles, inaequales, faciei pallor, etc. Sed nullum certe ex his signis pathognomonicum vocari potest; aut non frequenter admodum cum petechiis haud conjungi, aut sine istis incedere observatur; sicut, qui petechiarum conscribere historiam tentaret, oporteret hunc contrarios protinus inter se morbos conscribere, et quae istorum sunt, quo ipsum certe exanthema spectat, petechiis attribuere.

Juvat interim istarum, quae sub certis epidemiis tam pertinaciter febribus adhaerent, ut nec ullo quidem praeveniri semper remedio queant, ac ut fere primarium in istis, constantissimumque symptoma offerre videantur, succinctam satis idaeam habere. In illis vero partibus, quibus cutis tenerior est, possimum efflorescunt petechiae: hinc ad laterales colli provincias, ad mammas, juxta brachiorum interiora, maxime vero a flexura cubiti ad carpum usque, nec facile, si hic

desint, alibi, comparere observantur. In tam insigni petechizantium, quos tractavimus, numero, nec unum quidem (quod aliis tam
men ac veridicis observatoribus frequenter,
in primis ad palpebras, obvenit) cum *petechias*,
tulip ad faciem conspeximus. Nec *internas*
nobis, observatas licet ab aliis, *petechias*,
forte quod in aperiendis hominum contagio-
sa febre mortuorum cadaveribus paullo cau-
tiores fuerimus, datum hucusque fuit conspi-
cere. Ut plurimum quidem colore sat laete
rubro comparent petechiae; sed constans in
hoc nihil est, ac unius fere diei spatio, aut
omnino (ac saepe quidem sine danno mani-
festo) disparent; aut colorem suum multo-
ties mutant. Saepius fere ad castaneum hic
vergit, interdum in lividum, mox vero ite-
rum in rubrum, aut quod pejori subinde
omine contingit, in atrum transire consue-
vit. Interdum in uno eodemque aegrotante
omnes simul petechiae varii coloris obser-
vantur: ut cutis inde marmoris fere ad instar,
variegata compareat. Alias vero petechiae
lenticularum ferme, aut communis à pulice
oriundae maculae magnitudinem adaequant;
alias seminis papaveris aut milii latitudinem,
aut tot fere acicularum subtilissimos apices,

ac, nisi obliquo sub intuitu, inconspicua feré punctula referunt. Ad petechias certe referendae sunt tum diffusae, quasi ab insperso cuti atramento, latiores, ac umbrarum instar limitibus destitutae maculae; tum lineae quasi calamo scriptorio exaratae; tum, quas in duobus aegrotis cum lethali eventu conspeximus, *aethiopicae* ac a digitorum apicibus ad carpum usque nigricantes *manus*. Nec alterius certe naturae sunt *vibices* vel striae longitudinales ex profundo rubrae, aut flammeae, aut lividae coeruleae, ac fere nigrae interdum fere virides, radiorum in formam, aut quasi caesa virgis cutis fuisset, in diversos sensus diffusae: quae singula tot parvas, maioresque sub epidermide, à causis internis aut cutaneorum vasorum vitio profectas echymoses sistunt; quae, sicut ab externa compressione nec minime disparent, ac per ipsam interdum cutem, sub forma conulorum profundius penetrant; sic quoque nec tumorem sistunt; nec ardorem aut dolorem producunt; nec denique, cum evanescunt, per dequamationem cuticulae, nisi paucissimis, nec observatis a nobis in casibus, terminantur. Rarior, sed a magno Viro descripta petechiarum morbillos referentium forma est:

quam tamen et nos in *Goettingensi* foemina ante septem hos annos conspeximus: ubi numerosae ad antibrachiorum interna comparent verae ac roseae petechiae; sed ad coeterum corpus elevatae videbantur rubri coloris pustulae copiosae, sat latae, nec sero repletae: qua, cum altera mox die a frigore repellerentur, dispnoeam, ac venaesectionis necessitatem induxerunt. Coeterum cum aliis exanthematibus connubium non recusant peticulae, ac saepe variolis, morbillis interspersae, vel cum miliaribus intermixtae observantur.

Multae vero ac interdum innumerae vel paucae sunt petechiae; eaeque nunc post primos jam dies evanescunt, nec denuo redeunt; nonnunquam vero pro tertia adeo vice revertuntur. In aliis, per totum morbi decursum florent; quidquod post mortem adeo copiosius prorumpunt; atque in quibusdam petechiae morbo jam penitus devicto in cute persistebant, atque *chronicam* prorsus assumentes naturam, nunc ex illa disparere, nunc siue febris indicio reverti cernebantur. Etiam sine febre, aut alia functionum laesione praecedente, peticulae interdum comparent, et tales tum ab aliis descriptae, tum a nobis ipsis conspectae fuerunt.

Tam rarum est, febrim praesentem a petechiarum eruptione mitescere, ac solvi; ut potius ab ista, in quamplurimis augeri symptomata, — in aliis saltem non decrescere, — in nullo vero morbum judicari nos quidem in epidemiis non paucis consperxerimus. Ab aliis hinc inde a petechiarum efflorescentia symptomatum moderamen observatum fuit. Singulare, sed in *Veronensi* epidemia, sub medio saeculi XVII. frequenter adnotatum est symptomata, *horrenda phthisiasis*, quae, ante septimum praesertim apparens, majorem aegrotantium partem miserime sustulit. Frequentius cum petechiis haemorrhagiae, sopores deliria, subsultus tendinum, convulsiones, gangraenae incedunt: quae tamen singula non ex petechiis certe, sed ex eodem, quo istae propullularunt, fonte derivanda sunt.

Causae.

§. 317. Multiplex haec petechiarum origo, ac vario pro febris, sub qua florent, imperio, natura est. Nihil certe aliud hoc exanthema sistit, quam parvam sub epidermide *erythmosin*, et stagnantis sub ista cruentis guttulam: quae magis, minusque diffusa, petechiam nunc latiorem, nunc vero

peticulam efformat, ac pro varia effusi liqui-
di copia et directione, umbrosas nunc ma-
culas, nunc strias vibicesque constituit. Si-
milem certe *petechiae* cum *scorbuticorum ma-*
culis agnoscunt genesin, nec alia, quam
ignotae in scorbuto causae proximae ratione
inter se differunt, ac solius fere praesentia
febris aliorumque huic ultimo proprietatum
symptomatum effectu, *petechiae* distinguuntur
ab illo. Simplicissimam, quae laeso per pro-
boscidem pulicis vasculo ad cutem exoritur
macula, perforata licet epidermide, pete-
chiam sistit; parumque ad explicationem in-
terest, quo demum vascula cutanea modo
contenti cruoris guttulam in vicinum cellu-
losae spatiolum, aut in sic dictum rete mu-
cosum transudent; atque vel sanguinis ab
impetu, vel consistentiae in eodem defectu,
vel demum ipsorum culpa vasorum, haec
contingant; nascitur macula, quae, pro cau-
sae, ex qua pendet, ratione diversa, signifi-
cationem aut nullam, aut parvam, aut deni-
que maximam in morbis habebit. Vel a bre-
vissima solis in teneriorem albissimamque
cutem actione, copiosae mox in ruffis ful-
voque capillo praeditis hominibus *lentigines*
oriuntur: quae totidem fere, sed innocentes

certe ac redeunte hieme facile disparentes, peticulas, seu brunei et castanei coloris maculas sub epidermide ostendunt. Nec longe ab his, nisi extensione majori, distant foeminarum utero ferentium maculae, quae certe, sicut a vasorum cutaneorum neglecto paullisper in contentos liquores officio dependent; sic miram consensus uterini in pellem potentiam ostendunt. Similem vero vel solo nervorum abdominalium attactu exercent, quae ad primas vias tam saepe colliguntur, ac riores ac infensae saburrae (§. 274.); nec opus est, ad putridam ipsius adeo sanguinis resolutionem in his explicandis recurrere; quae vel solo interdum emetico, aut purgante alvum remedio dissipantur in horas, aut in multis sine febris aut morbi vestigio in cute prorumpunt.

Frequenter satis in morbis inflammatorii petechias, ac emissum sub istis in firmum certe insulam compactum ac denso corio obiectum conspeximus sanguinem. Tenuiorem quidem hunc, nec tam facile coagulabilem in *scorbuticis*, *hydropicisque* multis, — sed non ideo *putridum* conspeximus; ac in utroque hoc morbo non minus, quam in febribus *nervosis* cum petechiis, haemor-

rhagiis, solidorum in sanguinem infirmius reagentium culpa, quam vitio proprio, diffluere ac, ne vasis facile coerceri queat, sanguinem resolvi putamus. Si res aliter se haberet; certe non tam felix tantae quidem in massa huniorum corruptionis eventus in multis foret; nec in scorbuto vel solus vegetabilium recentium, tum acidorum, tum aliorum usus hunc sanguinis statum certius, quam ipse cortex, nec tam brevi tempore, tam potenter dissiparet.

Varia igitur petechiarum inter causas referri oportet, atque vel sordes abdominales, vel ignotum ac epidemico charactere generatum acre, aut vim vitae nimiam, aut imminutam vasculorum resistantiam, ac statum quasi semiparalyticum, vel forsitan ipsam lymphae ab acri lateute inductam tenuitatem, hic accusabimus. Non gratuita est haec acredens in sanguine, vi contagii aut alia evolutionae, suppositio: si consideremus, tum ipsas petechias interdum cum coeterorum emolumento symptomatum prorupisse (§. 316.); tum frequentes satis in febribus, quae petechiis quam maxime favent, *nervosis*, metastases cum bonis aegroti rebus contingere: quae omnia, sicut eliminatam ad superficiem cor-

poris morbi testantur materiam; sic et alienam istius a putredine, vim vitae omnem mox praefocante, naturam esse, luculenter ostendunt.

Prognosis.

§. 318. A febre magis ac morbi causa, quam a re quavis alia, regitur petechiarum prognosia. Ex numero istarum aut majori, aut minori, — ex citiori aut tardiori exanthematis eruptione, nec majora semper, nec minora resultant pericula. Interim diversa epidemiae reguantis natura, diversam interdum istorum significationem inducit; ac visae sunt petechiae, quae, cum ultra pectus, dorsum ac lumbos non procedebant, lethales fuere; quae vero, in superioribus dispartentes, cum summo emolumento ad partes inferiores prorupere. Nec omnino negandum est, petechias jam prima morbi die efflorescentes, interdum de summa ejusdem gravitate, quod et ipsi *pesti* solenne est, testari. Periculosiores in genere sunt petechiae, quas non nisi oculis transversa tuentibus licet inspicere, aut quae intra cutem paulo latius procedunt, ac inter coeteras, quasi atramenti guttula chartae emporeticae inspersa, diffluere videntur: si nempe vis vitae minor hanc

incompletam aut insolitam exanthematis expulsionem simul comitetur. Singultus, aut convulsiones post istius efflorescentiam continuantia, periculose plerumque aegrotantis statum esse indicant. Ipse quidem petechiarum color nec per diem satis constans est, ut ex eodem sat firma prognosis hauriri queat; nec ruberrimat quidem petechiae ubique tam bonae diceudae sunt. Lividiores interim in cute maculae aut vibices fatalem saepius comitantur exitum, atque tam haemorrhagias profusas, quam partium gangraenam interdum praedicunt. Maxima haemorrhagiarum hoc sub statu, nec arcenda fere discrimina esse observantur. A petechiarum ex cute discessione, saepius nos damni nequidquam conspeximus; sunt tamen, quibus haec ipsa periculosorum maxymorum symptomatum origo fuerit. Contagiosas, nisi febris ratione, haberi petechias, non paucæ rationes prohibent. Si vero istae exanthematis aliis, ut variolis, vel morbillis interse-¹²⁵rantur, majora abhinc principalis morbi petechia plerumque observavimus. Interim et ipsi interdum intermittent febri conjunctae petechiae, istius nequaquam discrimina adauxerunt. Sat frequens petechiarum per diarrhoeas

judicatio est, si nempe morbus, in quo illae comparuerant, ad gastricos pertinuerit. In aliis, vel et in istis, ubi vires vitae jam prostratae jacent; diarrhoea periculum adauget. *Scabiem* post petechias in pluribus prodidisse, singularis in *Viennensi* epidemia docuit observatio. *Itero* post septimam in pluribus comparente, petechias salutariter judicatas *Veronensis* quondam epidemia ostendit. Praestantior utplurimum per sudores hic crisis est, ac interdum, pro genio istius, critici ad cutem abscessus contingunt.

Cura:

§. 319. Methodus medendi petechiis, non alia, quam febribus, quibus accedunt atque causis unde oriuntur, esse potest. Hinc, ob hoc quidem in morbis symptoma, nihil unquam in illa mutavimus, atque vel emeticum, vel purgans remedium, vel cardiaca interdum remedia, vel ipsam in aliis venaesectionem, persistente licet ad cutem exanthemate, quotiescumque princeps id morbus exigeret, animose praescripsimus. Frequentius certe cum febre *gastrica*, quam cum alia, petechiae incedunt; atque hinc frequenter emeticorum sub ipso morbi principio, ac purgantium usus est. Interdum haec ul-

tima; ob singularem intestinorum inertiam, paullo fortiora eligi oportuit; sed in genere hic valent, quas alibi (§§. 109. 111.) adduximus, regulae, plurimumque ex refractis tartari emetici dosibus auxili i habetur.

In petechiis *gastrico nervosam* comitantibus, institutis jam necessariis evacuationibus, confortantia et excitantia tum interna, tum externa, vinum scilicet, extractum corticis, serpentariae virginianae, valerianae radices, camphora, moschus, vesicantia, etc. pro diverso morbi stadio, ob febrim magis, quam ob petechias, adhibenda erunt (§. 111.) atque hic arnicae iterum se aliis magis, quam nobis commendavit radix. Ubi, forsitan ob neglectum ab initio morbi emeticum, diarrhoea symptomatica, viribus ini mica, comparet: cortex peruvianus non alter, quam exposuimus (§. 97.) cum opio junctus indicatur.

In petechiis cum *inflammatoria* febre incendentibus, non posse modo, sed et debere sanguinem, pro impetus febrilis ratione, educi, jam diximus. Hoc quidem evacuationis genus sub initio magis, quam adolescenti jam morbo conductit; sed et sub media petechiarum efflorescentia interdum venaesectio in-

dicatur, atque valent hic singula, quae de febris tum nervosae, tum gastricae, cum inflammatoria complicationibus alibi (§§. 95, 112.) satis exposita habentur.

ORD. II.

EXANTHEMATA SCABRA.

GEN. I.

MILITARIA.

§. 320. Exanthema, Antiquorum in chartis Morbi notis obscure delineatum, ac ante saeculum XVII. a Recentioribus parum illustratum, nec tamen ideo humano generi novum, *miliaria* sistunt. In cuiusvis febris amplexus adulterum hoc et inconstans exanthema ruit; sed *puerperarum* potissime toro, ac *nervosarum* (§§. 80. 87. 91.), in primis *catarrhalium*, societate delectatur; ad maceratam sudoris cutem amoenius floret; nec tamen calida perpetuo methodo excubatur; nec a sicco penitus aut temperato excluditur solo; nec perenni alienam in cutem transvehitur; — sed, favente coeli constitutione, sterili, co-

pioso licet, sub quavis epidermide generatur semine.

Definitio.

§. 321. Quod vero *miliare* vocatum est exanthema (§. 320.), hoc in papulis nodulisque asperis, forma seminis *milii*, aut interdum majori, exstructis; praeviis saepe horripilationibus, anxietate, suspiriis, sensu punctorio, motibus convulsivis, crampo partium, ad jugulum, mammae, brachium anterius, internum, ad dorsum, primum, — dein, expulsione vix unica, in universa cutte, aliquomodo pleniori ac tumefacta, rarius ad faciem, sub sudore vapidum in pluribus acetum spirante, in aliis foetido, atque cum pruritu, incerta morbi die ac utilitate, prorumpentibus, a principio plerumque rubris, interdum vero pellucidis; mox illinc in apice vesicularibus, ac liquore seroso, diaphano, aut lymphatico, quasi lacteo, aut puriformi repletis, ut plurimum discretis, interdum confluentibus, post tres quatuorve dies, nisi sponte dispareant, exsiccantibus, interdum diu persistentibus, saepiusque recrudescentibus, consistit.

§. 322. Ex hac ipsa morbi, vix non ^{Divisio.} ubique symptomatici, definitione (§. 321.), patet magna ejusdem, aspectu saepe magis, quam re ipsa fundata, diversitas, ac *miliarium* in *rubra* et *alba*, in *crystallina*; *aquosa*, *lactea*, *purulenta*, *minima*, *lenticularia*, *discreta*, *confluentia*, *symptomatica*, *critica*, *benigna maligna*, *febrilia*, *apyrstica*, *chronica*, etc. divisio. Ipsa certe febris, cui junguntur, natura vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria*, diversam miliarium atque vel benignam, vel malignam constituit indolem; humorque in papulis contentus, pro varia earundem aetate, pelluciditatem, colore mutat; — pro vario morbi impetu, causaeque latentis, in primis vero pro regnantis constitutionis diversitate, materiam nunc minus, nunc magis infestam, vesiculis nunc minimis, nunc fere variolosis, aut, prout ipsi conspeximus, confluentibus, recondit. Saepius quidem miliaria *epidemice* per provincias florent; nec ulla, licet sub sudoribus facilius generentur, vel refrigerante, ut vocant, vel evacuante methodo praecaveri queunt; sed nunquam non *sporadica* hinc inde occurrunt, certisque in locis, antiquo possessionis jure, quotannis propullulant ac fere *endemica* observantur.

Nunc vero vix non *simplicem* miliaria morbum comitari, ac princeps istius symptoma formare videntur; nunc *complicato* magis morbo junguntur, atque aliis, aliisque exanthematibus, *erysipelati*, *scarlatinae*, *variolis*, *morbillis*, *petechiis* interseruntur; aut cum quovis morbo, tum acuto, tum chronicò foedus ineunt. Plerumque a *miliaribus* ad cutem expulsis, in febribus nihil mutatum; quin has ipsas saepe aductas fuisse, conspeximus. Non tam raro interim, certe *petechiali* frequentius exanthemate, *miliaria* quasi *critica*, moderamen adduxerunt; aut retrogressae, quod tamen iterum constanter non faciunt, febrim ipsam graviorem reddiderunt. Nec tamen ideo *propriam*, ac ab aliis distinctam hoc exanthema febrim producit; aut morbum, ut *variolae* *morbilli*-*que* *primarium*, aut non pendentem ab aliis, *matremque efflorescentiam* constituit: ut, qui *febrem miliarem sine miliaribus* haberi affirmant; aliud certe non dicant, quam febrim quamcunque *primariam* atque epidemicam, cui miliare exanthema, ob singularem modo anni constitutionem, frequentius (quod et *diarrhoeæ* et *sudores* saepe faciunt) adhaeret, absque hoc symptomate in aliis, atque simpli-

ciorem incedere annuncient. Nec superatis semel ab aegrotante *miliaribus*, major illi ab istis immunitas conciliatur; sed pluries adeo in multis haec diversis in morbis retrovertuntur; ut in quibusdam *habitualē* morbum, chronicāque cutis, fere solius, sine febre, affectionem constituisse viderimus.

§. 323. Cum non eundem semper mor- Conditio
miliar.
bum comitentur miliaria (§. 322.) ; hinc symptomata, tanta cum rerum confusione a multis exposita, atque variis sub epidemiis observata, ad ipsam magis febrim, quam ad miliarem ejusdem efflorescentiam revocanda sunt; nec ullum ex istis datur, ex quo, nisi jam patente regnantis constitutionis caractere, ad futura miliaria sat tuto concludi queat. *Puerperas* quidem (§. 320.) teneraeque cutis, sensiliores, ac sedentariae vitae homines prae aliis frequentius hoc exanthema invadit; sed tamen, infantibus senibusque haud adeo commune, epidemico sub furore, nec robustioribus quidem ac plethoricis parcit; vernoque in primis, rarius aestivo, sed nullo certe non tempore, tam ad valles ac loca humilia, quam ad alpinos tractus, sub quavis victus genere, et quavis conditione, aegrotantibus potiri observatur. I 3

Invasio morbi

Praecedunt in plurimis, nec tamen certe ubique, levis horror, aut intersecta calore volatili horripilatio, dolor capitis, interdum ingens, aut dentium, aurium, pectoris, dorsi maxime ac lumborum, rheumatici quasi, cruciatus, cum tussi ac symptomatum catarrhalium caterva; tristitia, metus, inquietudines, suspiria, pectoris oppressio, agrypnia, vel et somnus perturbatus, terrificus; virium languor, ac interdum lipothymia, urinae aquosae ac pallidae, aut molestus mingendinus, singularis ad dorsum, crura, digitos pungens dolor, aut stupor, aut totum corpus pervadentes, subitanei ac involuntarii motus, aut surarum, manuum, digitorum crampus, vel et tendinum subsultus. Maxime vero molestus in plurimis sudor, qui vapidum quasi acetum olet, aut plurimum foetet, continuo profunditur; qui tamen sudor nec in solis *miliaribus* acidum spirare odorem, nec in his quidem constanter manere observatur. Pulsus non in omnibus aequales, ut plurimum frequentes, contracti ac duri; sed et molles, intermittentes, aut vix non naturales. Sic ipsa quoque febris interdum ab initio sat parva, remittens, in aliis, praecipue cum inflammatoria est *miliarium*

natura, sat fortis et continua. Cum ipsa *intermittente* febre interdum junguntur, sub epidemiis, miliaria. In puerperis sub prima jam morbi invasione, lochiorum lactisque secreto effectu magis, quam causa morbi, ut plurimum suprimitur. Interdum vero pulmonum aut visceris alterius inflammatio miliaria, prout vidimus, praecedit, comitatur, aut sequitur; quo in casu, vel et absente licet locali inflammatione, eductum sanguinem corio obiectum non raro conspeximus. Nonnunquam gastrica potissimum symptomata hanc febrim ordinuntur; atque sic nullum est, quod perpetuum, aut proprium dicatur, miliarium phoenomenon.

Ipsa demum istorum ad pellem eruptio ^{Eruptio.}
(§§. 321. 322.) jam primis interdum diebus, aut tertia, quartave plerumque die, vel, ut frequenter vidimus undecima, duodecima, decima quinta, aut tardiori quovis morbi tempore contingit, ac praevio saepe molesto, ac fere pungente ad cutem, quasi anserinam, leviterque aliquando rubentem, pruritu, *miliaria* efflorescunt, primum utcunque pauciora, ad laterales colli partes, inter mammas, aut super his ipsis, atque ad internam praecipue brachii anterioris superficiem, — mox

vero ac repetita explosione, ad dorsum, abdomen, universam corporis, nequidem digitorum excepto apice, superficiem, — rarius, sed, visis et nobis exemplis, ad faciem, — vesiculis circa basin rubello interdum circulo, saepius vero nullo circumseptis. Variae magnitudinis hae miliares phlyctaenae observantur, grano milii subinde minores atque tam exiguae, ut visum, nisi crite oblique inspecta, tactumque rudiorum fugiant. Alias vero majores, et ex plurim, ut videtur, confluxu, in vesiculas fere variolosas, ac demum majores augentur. Manifesta satis phlogosi hae papulae sub initio, ex cute prius rubella, tumente, ac fere anserina surgentes, rubent et opaca comparent; aut forma primum *peticulis* fere similes prorumpunt; mox vero, ac interdum jam primo eruptionis momento, magis elevata, transparente ad apicem vesicula instructae, seroso ac diaphano, ex albo flavescente, aut lacteo fere, vel et puriformi prorsus humore repletur; vel una eademque vesicula diversos hos colores paullatim assumit, ac tenui prius, dein turbata magis et purulenta quasi materia infarcitur; vel una eademque in cute diversi coloris et rubra et alba, et crystalli-

na et purulenta miliaria florescunt. Ad ipsas adeo internas partes, ac ad viscera, miliformes interdum hydatulae cadaverum sectione patuerunt.

Atqui cum tam copiosa in febribus ad cutem exanthematis depositio contingit, in quibusdam epidemiis, aut in certis saltem aegrotantibus, spasmatica et convulsiva moderantur symptomata; dispnoea, anxietas disparent, urinae flavescent, sudores minuantur; ac restituta puerperis lochia, vel aliquando vicaria his ipsis diarrhoea, observantur.

Saepius interim a miliarium eruptione febris nec frangitur; nec aliter, quam temporis ac morbi progressus ratione augetur. Vel, quae vix in conspectum prodierunt, exanthemata disparent: brevi mora subinde ad cutem proditura; quin ex eorum itu ac reditu res ipsae mutentur.

In aliis, eruptionem aliqua, sed brevis ^{Miliaria} maligna admodum symptomatum insequitur remissio; mox vero tendinum subsultus, manuum pendique stupor, insomnia terrifica, inquietudo, tristitia insignis, deliria, praecordiorum oppressio; cutis ardor ac dolor, lingua siccata et tremula, sudorum cessatio, vesicularum subsidentia, pulsus duri, celeres, contracti,

urinae copiosae, tenues ac spasticae, tandem vero convulsiones, stertorque lethalis, aut coma funestum, observantur. Novus interim foetidusque sudor interdum succedit, novumque in cute exanthema prorumpit; aut alvus liquida, foetidissima deponitur, ac lento gressu periculo eripiuntur aegroti: quae singula, sicut a retropressis interdum miliaribus; — sic ex praesentis violentia febris, ac ipsius, quae exanthemata producit, cauae actione contingunt.

Exsiccatio.

Fracto tandem febris impetu, vesiculae miliares aut sponte disparent; aut resorpto, quod continebant, liquido, vacuae reperiuntur, atque cum coeteris eodem adhuc repletis, cum insigni pruritu rumpuntur, arescunt, atque in tenuissimos furfures, — aut, si confluens fuerit miliarium natura, in squamulas, interdum sat largas, secedunt. Atque sic totum exsiccationis opus, nisi nova hoc ipsum protrahitur eruptione, ad quartam, vel septimam in aliis diem, perficitur. Interim per multos certe dies, easdem, nisi ob insignem papularum copiam ac ob parvitatem exanthematis fallamur, vesiculos in cute floruisse, ac insensibili tandem modo, sine manifesta desquamatione ex cute disparuisse

observavimus. Major interdum a miliaribus in cute sensibilitas, vel et stupor relinquitur: nec primo in casu *anasarcae* ac *hydropis*, quae similis dispositio ut in *scarlatina*, post refrigerium, aut sponte inducit (§. 295.), miliaria insequentis, deficiunt exempla.

§. 324. Quod de cuiusvis exanthematis causae *causa proxima* dictum est (§. 376.); hoc et de *miliarium* prima fateamur oportet origine. Obscura nempe singulorum natura est; ac licet macularum, pustularum theoriam hypothesibus fulcire difficile haud sit; in tam vasto tamen *possibilitatum* campo, explicationis subtilitatibus innixi, a vero facillime, nec sine magno scientiae, ac aegrotantium ipsorum danno, aberramus. Ipsam sudoris materiem acriorem sub epidermide retentam, aut inter hanc ipsam ac reticulum exstillatam posse cuticulam innumeris in locis, quod applicitae cantharides ad largiorem praestant superficiem, in vesiculos elevare; vel ex ipsa *sudaminum* ac *phlyctaenarum* aestivis sub caloribus in cute, his non satis assueta, prorumpentium historia patet; ac ipsa demum lingua, cui interim hoc iudicium ubique non competit, miliaris acre-

dinem materiae quibusdam in exemplis comprobavit. *Aitam* hujus materiae naturam esse, ex contenti vesiculis liquoris sapore, ex sudoris odore, non ubivis certe, nec solis in miliaribus, obvio, praepostere concluditur; nec ex lactis, cujus a febre secretio arescit, apud puerperas in sanguinem refluxu, frequentiora in his ipsis miliaria derivamus. Sola nempe jam debilitas, evacuationes largiores, sanguinisque jactura, febricitantes ad hoc exanthema non parum disponunt; et quamvis in ipsis adeo inflammatoriis febribus, robustisque hominibus miliaria occurrant; in genere tamen sensilior teneriorque corporis contextus, nisi major epidemiae auctoritas id immutet; huic exanthemati frequentius subjicitur. Acidorum etiam in hoc ipso nisi summa virium comitante jactura, utilitas, theoriae de *acida* miliaris materiae natura non parum contradicit. Quid de *putrido* in sanguine, accusato ab aliis, fomite cogitemus; jam satis alibi (§. 92.) expositum habetur. Nec unam ac specificam miliarium causam esse, docet febrium, in quibus ista occurrant, atque causarum, quae his ipsis subsunt, diversitas. Nunc etenim, ac saepissime quidem, manifesta miliarium, ut *petechiarum*, ex primis viis ac

saburra origo est (§. 274.). Nunc cutis sudore maceratae effectus (§. 274.) haec esse videntur. Nunc nervosa protinus exanthematis natura esse conspicitur: et quae extendinum laesione, ex ossium fracturis, vulneribus exorta legimus, — haec ex simplici tibiae, post vulnus, exulceratione cum tetano observavimus miliaria; ac ipsa demum tristitia, et deprimentia animum pathemata, vel et singularis *intermittentis nervosae* (§. 35.) habitus, ad illa non parum certe contribuunt. Nunc fortior ad viscera inflammatio ac nimia cordis reactio, calidiori in primis methodo adacta, haec cutis vitia producit.

Contagiosam miliarium epidemicorum natum nec omnino negamus; nec tamen priam in illis, ut in variolis, morbillis, agnoscimus; sed haec ipsa, quotiescumque febris, cuius symptoma miliaria constituunt, ex contagio nascetur, locum habebit: quo in casu febris quidem ex contagio, — ob favorem vero exanthemati constitutionem, cum contagio miliaria propagantur. Quid vero, sub ista, huic magis exanthemati, quam petechiis, occasionem largiatur; — quid constantem febris, cum miliaribus tunc temporis societatem inducat; hoc intellectui ha-

mano nec patet, nec forte unquam patefiet mysterium. Sufficit interim, *sporadica ex causis* saepe manifestis fabrefieri *miliaria*, atque nunc ex biliosis, verminosis allisque saburris, aut rebus per idiosyncrasiam nocentibus, — nunc ex veneno, ut *arsenico*, aut *mercurio sublimato* assumptis, — nunc ex cohibita *fluoris albi* apud foeminas excretione, haec ipsa propullulasse: ut non specificam pro hoc exanthemate, vel sub ipso epidemicō furore, supponamus materiam. Coeterum nec *petechias* nec *miliaria* per *infectionem*, ut vocant, in alios propagari, docuit experientia; atque cum nullam huic exanthemati, quo erumpat, dispareat, tempus — nec characteristicum, quo ubique incedat, signum a natura sit concessum; cum in multis, diversissimisque inter se affectibus prorumpat, ac uno eodemque in morbo non una semper, sed repetita in multis expulsione hoc ipsum efflorescat; hinc satis patet, illius causam non in specifico quaerendam esse viru, nec morbum sui generis, nec *febrim* sibi *propriam* generare *miliaria*. *Critica miliarium* quorundam natura (§. 323.) *idiopaticam* eorundem indolem non magis, quam aliarum quarumvis evacuationum utilitas,

harum materiam *primariam* aegritudinem formasse, demonstrant; nec illud ipsum, quod sub *crisi* ejicitur, pro morbi superati somite principali sat tuto ubique habetur (§. 7.).

§. 325. Miliarium hinc prognosis ex Prognosis febris potissimum, aut morbi, cuius symptoma constituunt, natura, nec minus ex causarum concurrentium indole, complicatione, ex subjecti, ac tandem ex epidemicae constitutionis habitu, repetenda est. Valent hic singula de febre *nervosa* in primis, nec non de *gastrica* vel et *inflammatoria complicata*, a nobis jam adducta (§§. 93. 108. 119.), prognosis momenta: quae febres ex adjunctis sibi diversissimis miliarium causis (§. 324.) ut plurimum majora, quam simplicior earundem natura ferret, pericula portendunt. Quo magis autem sistema nervosum hoc sub exanthemate aut languet, aut perturbatur; — quo violentior est viscerum, partiumque vitalium affectio; — quo pallidior et aquosa magis urina, quo profusior ab exanthemate jam expulso sudor, aut quo major cutis calor est ac siccitas; — quo magis inquietudo, anxietas pectorisque oppressio post eruptionem continuant, vel ab exanthematis

reversione divexit; — quo major in profusas haemorrhagias propensio est, aut quo saepius, in certis epidemiis, paucus ante eruptionem sanguis e naribus stillat; — quo siccior ac tremula magis lingua, — quo profundior somnus in adultis est; deliria quo magis urgent ac desperatio; — quo profundius cuti miliaria vix conspicua insident, et quo facilius superficiem relinquunt; eo majora plerumque pericula aegrotantibus minantur. Ex uberiori, aut minori miliarium copia, nos quidem morbi metiri non potuimus discrimina. Nec promptior aut tardior phlyctaenarum eruptio, nec diversus exanthematis color efficit, ut *miliare album* prae *rubro*, graviorem semper aegrotantis statum designat. Interdum interim paucis ante mortem horis exanthemata couringunt, pluribusque talia jam mortuis in pelle florere observantur. Alvi fluxus moderatus in gastrica praeprimis morbi natura et facta jam exanthematis eruptione, eximie conductit. Fortior in febre *nervosa* cum miliaribus diarrhoea funesti pericula exitus adauget. Non pauca etiam ex morbo jam superato, inprimis *nervoso* aut maligno, timenda sunt salutis discrimina: quae in metastasi ac abscessibus ad viscera,

ad

ad nervos, in sudoribus continuis, in memoriae ac mentis imbecillitate, ac in hydrope interdum potissime consistunt.

§. 326. Non aliter miliaria, quam ipsa, cui superaccedunt, febris, curantur. Hinc diversam contra haec exanthemata methodum oportuit a diversis Scriptoribus laudari; atque sub majori, quam par est, ad solum hoc *symptoma* medentium attentione, febris ipsa non raro ac princeps curae praetermititur momentum. Universalis quondam, febres acutas vix non omnes sudoribus pertractandi ratio (tempore, quo miliaria primum in Europa comparuisse creduntur, certe *anterior*, neque ex hinc pro potissimum illorum faunrice accusanda) quam plurimum certe ex miliaribus origo fuit malorum; nec tamen ideo haec ipsa methodus in quavis febre damnanda mox erit; ac si cum *nervosa* (§§. 80. — 88.), per *contagium* mortalibus funesta, incedant miliaria; valebunt hic regulae (§. 94.) expositae, ac sudores mox a suscepto contagio sanis coeterum corporibus, atque sub *nervosae non complicatae* principio, prolecti, hanc ipsam interdum, ac futura in eadem exanthemata mox in sua nativitate

suffocabunt. Vix autem, cum radicem jam figerit contagium, ac febris jam infesta exarserit; sudorifera haec methodus, in morbo sudoribus jam nimiis infami, sine majori noxa administrabitur; ac plures certe hic ipse, ex praeconcepta de sudorum necessitate, opinione, quam ex propria febrium in miliaria propensione, ac istius malignitate, victimas agnovit. Quae igitur in nervosa jam febre commendavimus, haec et in ejusdem cum miliaribus complicatione commendamus, aeris temperiem ac puritatem, ipsius vero aegrotantis singularem in omnibus munditiem, nec sudor symptomatice prorumpens integumentis solito pouderosioribus, aut calore artificiali, atque sudoriferis pellendus est remediis. Sub majori interim vitalis caloris decremento, quaecunque ad excitandas vires, ac sistendas generis nervosi turbas indicari monuimus (§. 94.), erigentia et diapnoica medicamenta; haec et in nervosa miliari, non minus, quam frigidioris aurae prudens moderamen, indicantur. Si cum febre *gastrica* (§§. 98. — 104.) miliaria nubantur; tunc methodus in hac ipsa commendata (§§. 109. — 112.) exanthematis eruptione nequidquam impeditur, ac

emetica non minus, quam alvum purgantia medicamenta, sub medio licet efflorescentiae statu, quotiescumque principalis necessitas morbi haec exigat; requiruntur. Nec timendum hic erit, ne per talia miliaris ex cute dispareat, atque cum damno ad interiora revertatur eruptio. Cavendum interim hic est, ne forsitan nervosi generis ex latente exanthemate turbas, ac consensualm magis, quam ex sordibus oriundam, vomituritionem, pro fido istarum signo habeamus; ac ne collapsas jam naturae vires, imprudenti evacuatione, in primis alvina, cum certo aegrotantium danno, ulterius dissipemus. Quae vero cum exanthemate miliari societatem contraxit *inflammatoria febris* (§§. 114. 117.); haec, in primis si *localis* simul visceris subesset *inflammatio*, venaesectionibus non minus, quam alia hujus generis, quae exanthemata non haberet, febris (§. 120.), aut inflammatio (§. 133.), tractanda erit.

Non tamen hic sanguis sine quovis ad exanthema respectu profundendus; sed cogitandum est: febrim, quae cum illo incedit, complicati non raro morbi naturam habere; ac tantam quidem vitalis liquidi jacturam, quam, si purior aegritudo foret, non ubique perferre.

Quare praecipua sub miliari constitutio-
ne attentio in exanthematis apud primos ae-
grotantes effectus ponenda, ac videndum
est, num *symptomatice*, num *critice* miliaria
propullulent. Primo in casu, prudens suda-
rum moderamen, ac atmosphaera frigidiu-
scula, tum causarum, quae exanthemati sub-
sunt, matura eliminatio, praeter illa, quae
febrim ipsam, ac rectam in eadem diaetam,
respiciunt, praecipua curationis momenta
constituent, ac ipsam saepe exanthema cum
bonis aegrotantis rebus praepedient. In *tri-*
ticæ naturæ, rarer certe, miliarium epi-
demicorum exemplo, cogitandum est, morbo-
rum jam profunda radice susceptorum solu-
tiones non immaturis aut violenter expressis,
excretionibus; sed blandiori naturæ opere,
ac devicta jam morbi cruditate, obtineri.
Hinc iterum sudoribus, qui sub morbi initiis
praecipitaute prorumpunt, donec salutarem
constituere evacuationem possint, limites po-
nendi, ac nimia vis vitae, ambientis atmos-
phaerae, causarumque morbosarum modera-
mine inhibenda sunt.

Quod si exanthema bono sub omni-
nis cura. in cutem depositum, ad interiora repelliri,
ac visceribus perniciem inferre videatur;

tunc prout alibi (§. 290.) docuimus, *causae* potissimum, ex qua repercussio pendet, ac symptomatum, quae abinde oriuntur, habenda est ratio. Hinc si grave animi pathema vel terror his praecesserit; antispasmodica, valerianae infusum, moschus, opiumque ipsum; — si nova forte saburrarum collectio ad ventriculum, intestina, has turbas excitaverit, nec ab exanthemate retropulso hae ipsae oriantur; praeter frequentem clysteris usum, emeticum, aut purgans alvum medicina; — si ab assumptis spirituosis, aut a lochiis suppressis forte novum in sanguine incendium prodatur; venaesectio, etiam repetita, aut sanguisugae pudendis applicitae; — si refrigerium ac suppressa transpiratio praeiverit; infusa diapnoica, haustus salinus cum refractis tartari emetici, aut et camphorae, aetheris vitriolici dosibus, balneumque tepidum; — si virium jactura compareat; sedata istius causa, nutrientia, excitantia externa, interna, frictiones cutis, sinapisimi, vesicantia scilicet, vini portio generosi, alcali volatile, serpentariae virginianaee infusum, corticisque decoctum, indicantur; etc.

Ipsius vero a miliaribus reconvalescen-

tiae cura, pro varia febris praegressae, ac effectum morbi natura, ad leges jam satis expositas suscipienda est.

Quae *sine febre* incedunt *miliaria*, ea vix non ubique periculo carent, et eorum adinstar, quae *chronicam* ostendunt indolem, pro causae latentis, et morbi, quem comitantur, diversitate, tractanda sunt.

ORD. II. GEN. II.

VARIOLAE.

§. 327. AD funesti mortalibus, ac solo jam Notio. aspectu horrendi morbi, variolarum scilicet, descriptionem pervenimus, quae solae, strages, quam pestes simul omnes, majores, ex quo semel Europam invasere, tam pridem ediderunt, quam edere hucusque continuant.

De cutaneae hujus affectionis antiquitas. Antiquitas.
te, quamvis nanc eruisse tam magni vix intersit, quamplurimis disputatum fuit. Interim si quis lethalitatem variolarum, qua pars, ut videtur, non minor *duodecima* morientium hoc a morbo internectionem agnoscit, consideret; — si quis oculorum obcaecationes, ac venustatis humanae per horrendas cicatrices devastationem rimetur; — si morborum fere omnium hoc ex uno, licet jam superato, propullulantum, animo quis numerum concipiat; — si quis denique sor-

tem super omne nunc genus humanum extensam , ac universale , quod huic morbo persolvimus , tributum , sedulo perpendat ; mirabitur si , doctos in arte viros , versatos que in antiquorum lectione homines dubitasse , an morbus , de quo agimus , posterior sit tam fidis observatoribus , quibus nos imagines *popularium* affectionum , quotquot habemus accuratissimas debemus , quibusve negligentiae notam inurere eo ipso non verebantur , quod morbum inter omnes primum communissimumque , tam oscitanter ab antiquis observatum esse assererent : ut nos tandem , eo quod pictae ab ipsis imagini morbi nomen non simul subscriperint , quid demum morborum depingere contenderint , jamjam haberemus inter nos litigandum . Certe primam variolarum descriptionem , magis , quam ipsam hanc pestem . *Arabibus* nos debere videmur ; ac si hic ipse populus , undenam hoc malorum genus sibi adscitum esset , ignoraverit ; nos certe tam antiquam originem eo minus eruemus : quod nec primum quidem hujus contagii in Europam ingressum , *Saracenorum* bellis , ut videtur , anteriorem , sat tuto indicare valeamus . Variolarum igitur antiquitas certas ad regiones ,

quibus nullum cum Graecia, nullumque diū cum Europa commercium erat, restricta, a nemine in dubium est revocanda; sed ante praedictum tempus continuam fere variolarum pestem hac orbis in parte exstítisse, aut Graecis adeo Romanisque Scriptoribus, quin solita, et quam parvis alias humani corporis affectibus adhibuere, industria medicis eandem fastis intulissent, jam cognitam fuisse: hoc gratis admodum a pluribus assumptum esse videtur; et Americae totius, Sibiriae, insularum australis Oceani nuper detectarum exempla, de longa populorum hoc a flagello immunitate abunde testantur.

Nullum interim, si *morbillosum* excipiamus, morborum semen, tam perennem in solo humano radicem, ac *variola*, fixit; et qua semel orbis in parte infelix hoc lolium germinare coepit: in hac, aeterna forsitan, nec ulli concessa toxico, fertilitate propagatur. Hoc scilicet, — nec tamen alio, aut ex ipsa corporis structura desumendo (§. 274.) argumento, necessariam, aut inevitabilem hominibus, mutua commerciorum necessitate devinctis, pestilentiam variolas dicamus. Sub hac nempe rerum conditione, paucissimi hoc a morbo immunes extremam senectutem at-

tingunt; et sicut matris ad sinum hoc infensum contagium penetrasse, foetumque, ovo licet absconditum, inquinasse compertum est; ita caduci, ac naturali jam morti vicini senis hoc idem fata crudeliter praecipitat. Nemo hinc ante obitum beatus; nec homines, qui variolis immunes a vita excesserunt, vim contagii eluserunt magis, quam morte praevenierunt. Nonnulli jam materno in utero ab illo multati, aut paucis modo, nutricis attentionem fugientibus, abscessulis, nec reliqua ex iisdem cicatricula notati, immunitatem mentiuntur. Sunt forsitan, sed de paucis hoc asserendum credimus, qui, ob peculiarem, ut vocant, idiosyncrasiam, variolarum contagio resistant.

Secunda infec-
tio. Qui tributum semel huic morbo persol-
vit: hic, metu liber, medios inter variolo-
sos tutissimus incedit; ac licet plurima *se-*
cundae infectionis exempla, quorum aliqua,
nobis quidem haud conspecta, negare non
contendimus, a multis adducantur; commu-
nis tamen et in vulgum nota, ex superato
semel morbo, *securitas*, ad paucissimos illa
ipsa casus, ac ad vix sensibiles a regula com-
muni exceptiones restringit.

§. 328. Sunt autem *variolæ* contagiosum. Definitio exanthematum primariorum genüs, quod præviis plerumque febre, nausea, vomitu, dolore epigastrii, a compressione aucto, apud infantes sopore, convulsionibus, apud adultos sudore, tertio, quartove die, ad faciem potissimum, aliisque in locis ad cutem, sub macularum rubrarum, nodulo subduro in centro praeditarum forma prorumpit, ac vel in pustulam phlegmonoidaeam, sensim suppurantem, aut in superficialem ac ichorosam, ex plurium pustularum confluxu nascentem vesicam, crusta foedi coloris mox obiectam, aut demum in pellucidas, vix suppurantes phlyctaenas, vel in duriores ac fere verrucosas eminentias assurgit, exsiccatur, ac reliqua in cute macula, in multis vero pertinacissima cicatrice ac foveola, in crustas decidit, morbumque in alios, praedispositos, quacunque demum arte admotum, eundem propagat.

§. 329. Tam variam hoc exanthema divisio. (§. 327. 328.) faciem sub diversis epidemias, ac in aegrotis diversis assumit, atque tam contraria inter se offert symptomata: ut eundem vix morbum exhibere, cuivis isto-

rum non satis experto, videatur. Nunc etenim ut *simplex* morbus variola incedit; nunc aliam pro socia affectionem agnoscit, aut cum exanthemate longe alio *complicata* efflorescit. Nunc *discretae* ac distinctae inter se pustulae, tot solitarios in cute abscessulos constituunt; cum in aliis, aut majorem ob numerum, in agmen collectae, *corrumbosae*, aut, ob majorem viciniam, inter se *cohaerentes*, aut, ob communionem pustularum ad amplioris vesicae extensionem, *confluentes*, variolosum quasi ac impurum mare offerre cernuntur. Nunc magis adhuc *abnormes*, a consueta exanthematis figura abladunt, ac sub vario aspectu, periculo, illis fere, quas *spurias* vocarunt, consimiles apparent, atque nunc *serosa* et *crystallina*, loco puris, materia repletae, aut *lymphatica*, ac interdum *sanguineo*, aut *nullo* humore referatae, aut solidescentem ac *verrucosam* fere referentes naturam, efflorescunt, aut demum atro max colore notatae sensuque carentes, *sphacelosam* induere indolem reperiuntur.

Sed majus certe, quam quod ex contento his in pustulis liquido, vel earundem ex figura, numero, positione petitur, divisionis momentum, ex febre, quae has omnes

variolarum varietates, non species diversas, forte comitatur, hauriendum est. Nunc scilicet vix ulla febris symptomata exanthema hoc circumdant; nunc, pro variola institutionis annuae, subjecti, causarum concurren- tium conditione, aut *nervosam malignamque variola*, aut *gastricam*, aut *inflammatoriam*, saepeque *mixtam*, agnoscit ex febre domi- nante indolem. Quas *spurias* dixerat variolas, has, licet *veras* interdum praecedant ac an- nuntiare futuras videantur; licet ex insitione, cum pure varioloso ac optimo instituta, *spuri- rias* provenisse referant variolas, ac licet ob similitudinem in multis cum variola legitima, tam communi, quam anomala seu abnormi, cum hac ipsa confundi facillime queant; ad aliud tamen morborum genus, utpote à va- riolis natura diversas, relegamus.

De variolis *internis*, quas plurimi nega-
runt, affirmarunt aliqui conspicui in arte viri;
nos, ex propria observatione, nihil, quod
has lites componat, habemus.

§. 330. Epidemice plerumque variolae, inter infantes maxime, sed nulli hominis ae- tati aut temperamento parcentes, grassantur, plurimosque simul, non solius semper natu- rae, sed et artis *incautae* culpa, aggredun-

tur. Sub certis, sed ignotis, atmosphaerae conditionibus, variolae *sporadice* hinc inde propullulant, ac paucis contentae victimis, jam gressus sistunt, ac obtuso placantur contagio. *Endemicum* vix non morbum civitates hominum undecunque ad easdem concurrentium numero refertae in variolis patiuntur.

Verno plerumque tempore hic morbus caput suum effert; aestivo, in plurimos ac ferocius dominatur; autumno adventante, mitescit; ac hiberno sub gelu extinguitur. Constatans interim in his regula non datur; ac tempore fere quovis civitatem adoriens, vix natus, insidias saepe struit; adultus placide decurrit, ac pristinas senescens rapitur in furias. Per multos interdum, — apud alios, per sex, septemve annos civitatis exul, in novam, ex improviso comparens, progeniem invehitur, ac elapsi temporis in unum funera coacervat.

Nullo quidem de futuro variolarum ingressu, nisi vigentis jam in vicino epidemiae, contagique occasione, sat fido praemonemur indicio. Sed hac sub rerum conditione, in homine has necdum miserias experto, varia suscepti veneni signa produntur. Haec vero, tum pro aetatis, tum pro contagii a sponte suscepti, aut per artem corpori *inserti* ratione, tum denique pro varia febris

conunctae natura, ac vel benigna, vel maligna morbi nascentis indole, valdopere tum loco, tum vehementia et tempore differunt. Totus autem variolarum decursus *quatuor* fere absolvitur *stadiis*: quorum primum, *invasionis* illud amplectens, ordine non modo, sed et significationis, et majoris in medendo oportunitatis dignitate coeteris praecellit. Secundum, ab *eruptione*, — a *suppuratione* tertium, et quartum denique *exsiccationis* ab opere, orditur.

§. 331. A febris natura potissimum variolarum divisionem petentes (§. 329.), speciem illam, quae cum *febre inflammatoria* vel *parva*, vel intensiori progrereditur, eo quod haec cum *phlegmonoideo exanthemate* prae aliis affinitatem alat, primo hic loco considerabimus. Quodsi febris interdum omnis deesse videatur; non deest tamen localis in pelle, pustularum numero respondens, inflammatoria, pro quovis irritationis augmento in febrem prona, dispositio.

A suscepto igitur variolarum contagio, non aequali semper in *artificiali*, quam in naturali exanthemate celeritate, nec sat certo ubique primae irritationis momento, lassitudo, morositas, inquietudo, apud infantes

pavor sub somno, naturalem superante, — horripilatio, frigus, calor huic succedens, faciei rubedo cum pallore alternans, gravedo, dolor capitis, praecipue occipitis, colli, dorsi, lumborum, axillarum, artuum, quasi rheumatici, ingratus ad ventriculum, a compressione dolentem, sensu, nausea, vomititurio, ipseque vomitus, scenam saepe aperiunt. Crescente ad noctem calore, inquietudo, anxietas, apud infantes sopor, pavores augentur, et stridor dentium, ac convulsiones non raro accidunt. Apud adultos vigiliae, sudores multi, jactatio, sitis, fauciumque siccitas, raucedo, ac dolor comparent. Pulsus interea frequentes ac molles, in plethoricis pleniores, et duri. Matutino tempore aliqualis symptomatum remissio; sed mox, sub novo interdum horrore, aut extenso in horas majori frigore, augetur aestus; ac febris, sub lecti imprimis fotu noxio, cum sudoribus ac delirio, iacrescit. Jam oculi rubescunt, fulgent, ac lachrymantur subinde. Extremos nunc capitatis dolores, sanguinis e naribus effluxus per saepe moderatur, aut solitum menstrua tempus antevertunt. Alyus in quamplurimis obstructa, apud alios serosa, frequenter, ac interdum cum tormine, deponitur. Urina paulo

paullo post emissionem turbida, albescens, subflava, vel et furfuracea observatur. Peculiarem saepe odorem, jam hoc sub stadio, spargit sudor, animaque infantibus foetet; sed fallax et difficile in morbis de odoribus judicium est; nec a quovis illi, emunctae licet naris homine, ubique percipiuntur. Haec igitur, et alia, nec tamen pathognomonica variolis ac perpetua in omnibus signa, *invasionis* sub stadio occurunt, ac per tres fere cum dimidia dies hac in specie extensa, continuo intenduntur. Nec tamen rarum est, solas in pueris convulsiones instantem mox pustularum eruptionem praecedere; aut, sub pauca febre, absentibus, etiam in adultis, ut novimus, tum nausea, vomititione, tum quovis epigastrii dolore, variolas sine impetu licet multas, prodire. In paucis, hae turbae a suscepto contagio excitatae, sub largiori, ac olente sudore, vel suppuratione ad locum, quo contagii materies per artem cuti inserta fuit, sine quavis pustularum eruptione, felicissime sponuntur, ac *variolosa febris sine variolis*, hoc primo contenta stadio, in totum, ac in plenam aegrotantis securitatem, dispergitur omnis.

Eruptionis vero stadio ingruente, *primae* stad. *erupt.* *febris* symptomata corporisque incendium,

inquietudo, anxietas, cutis pruritus ac tensio jam summum attigerunt fastigium. Nunc vero ad faciem plerumque, ad labium superius, nasique latera, circa mentum, ad collum, pectus, — alias vero, licet raro, tardius ad ista, atque ocyus ad artus, aut ad truncum maculae rubicundae, parvae, circulares, petechiis non absiniles, sed in medio paulisper elevatae, noduloque rubro, ad tactum subduro instructae, plures certe, quam quae diutius subsistere, ac in suppurationem abire consuescant, comparent. Repetita sic exanthematis efflorescentia, coeterae quoque partes sensim sensimque, interdum paucissimis, alias copiosis ac fere innumeris obsideri cernuntur pustulis: quae singulae, prima jam, vel secunda ab eruptione die, citius quo loco primum prodierunt, ad basin dilatatae, pellucidam in apice vesiculam, seroso ac limpido, mox vero turbido, ex flavo albescente liquore repletam, in medio tamen foveola instructam ostendunt: ac terminato sic, post duos fere dies, *eruptionis* opere, jam a quinta morbi, seu prima illius die, febris decrescit, ac ad secundae finem penitus in pluribus evanescit. Haec interim apud adultos, sub continuis fere sudoribus contin-

gunt, ac fauces magis magisque, tum a vera illarum, jam praegressa eruptionem, phlogosi, tum a variolis subinde ad fauces, palatum, linguam totumque oris cavum propuliulantibus, ardent, tenduntur ac dolent. Leviori sub morbo fauciū affectio vix absoluta eruptione dissipatur.

Ipsi vero nunc cutis abscessuli, adhuc dum immaturi, *inflammationis* decursum absolvunt, incendio tenentur, circa basin amoe- ne rubent, ac pungentem singuli experiuntur dolorem. Si major illorum numerus superficiem obsideat; tunc, febre vix in totum cessante, vel superaccidente nova, interme- dia iisdem cutis simul tenditur, intumescit, ac rubet. Haec ad faciem praecipue, ac si prior illinc eruptio fuerit, piae aliis partibus, ut in qua major plerumque pustularum copia florescit, contigunt. Atque septima sic, plerumque vero octava morbi die, jam palpebrae in multis oedematosae ac rubentes turgescunt, conglutinantur, clauduntur; ipsum vero caput, nec capillata sui parte a variolis immuni, in conspicuam saepe molem inflatur, ac a naturali figura, profundo rubore splendens et quasi infarctum, aberrat, tenditur, ac in nullam, piae dolore, partem

converti potest. Interea variolarum, quae primae eruperunt, materia has ipsas ad lentis, vel ervi magnitudinem, aut istis minoram, fere miliarem, aut herpeticam, vel piso fere ampliorem, extendit, ac opacam magis et puriformem assumit consistentiam. Quod si tamen pauca in facie exanthemata prorumpant; haec ipsa in tumorem vix ullum elevatur, nec visus praepeditur; nec in coeteris partibus tam copiosa ex illis comparent.

Interim non semper haec, benignioris, licet naturae, aut febri inflammatoriae juncta exanthemata ad *discretas* aut distinctas ab aliis loco haerentes variolas pertinent; sed interdum pustula *cohaeret* pustulae; subinde jam plures in sat largas nec elevatas multum, ac albas vesicas *confluere* incipiunt: quin febris igitur natura mutetur; ut *discretas*, hinc inde *malignas*, — et quae *confluentes* timentur, has esse *benignas* jubeat.

Stad. suppur. Ab *octava* fere die morbi, manifesta in variolis *suppurationis* signa comparent, atque, sub copioso abscessorum apparatu, jam *tertia*, aut *secundae* potius continuationem sistens, *suppuratoria* excitatur febris. Tumor nunc faciei continuo augetur, et quo vario-

iae effluerant ordine: hoc partes, quas
obsident, gradatim intumescunt. Universa
jam cutis tenditur, rubet, ardet, ac dolet.
Pulsus frequentia, duritie augentur, novus
interdum horror, calor novus, dolor capitis,
anxietas, dispnoea, sitis, — interdum sopores,
deliria, jactationes accedunt: atque plures
hoc tempore sub comatoso stupore, apoplexia,
aut suffocati perierunt. Urinae nunc,
et per reliquum fere morbi tempus, aut turbidae,
aut puriformem subinde materiam deponunt;
alvus infantibus laxatur; saepius
vero apud adultos, apud infantes sat raro,
sub faucium dolore ulceroso, raucedine,
orisque foetore, salivatio molesta et omnem
quidem impediens somnum, sed multis cum
emolumento, succedit. Interea, quae foveam
prius in vertice habebant, ac rubro ad basin
halone cingebantur pustulae, hae sphæricam
nunc atque hoc rubello ambitu privata
tam assumunt figuram, albescunt, et denso
pure replentur: quod quidem illae ad faciem
fere primae, ac ordine, quo adolescunt, ad
manus, brachia, dein ad truncum, ac ultimo
ad pedes faciunt. Hinc flavescente jam,
ac ad summitatem variolae, quae ad faciem
residet, spissescente, tenaci liquore; ea,

quae tardius ad pedem floruit, tenuiori ac seroso adbuc pure turget, ac lentius sub inflammatione tumoreque tardiori maturescit. Hoc vero suppurationis, tum vix incipientis, tum jam proiectae sub opere, specificus variolarum odor atmosphaeram replet, atque infesto hanc ipsam mortalibus contagio inquinat. Ipsa vero haec *suppuratoria* febris, quo illi, quae variolarum maturationem absolvit, propior est; eo manifestius, sub graviori scilicet morbo, ad *inflammatorias* pertinere, — quo longius vero continuat, et quo major puris resorptio habuerit locum; eo faciliter in febrim *nervosam* (§. 86.) declinare consuevit, pluresque, nisi rectius curatos, hoc in stadio praecipitat. Sub pauciori abscessorum numero, febres tam *secunda*, *maturatoria*; quam *tertia*, sive *suppuratoria* observari vix queunt, ac sine turbis ad quartum morbi stadium, quod illud *exsiccationis* est, aegrotantes laeti perveniant.

stad. exsiccat. Hoc ipsum vero, pro eruptionis variolae celeritate, morbique totius impetu, nunc nona, decima, nunc *undecima* plerumque die, ad faciem primum, aut qua parte prius variolae floruerant, sese manifestare incipit. In apice nempe variolarum obscurius nunc

apparet punctum: quo loco epidermis rum-
pitur ac *lymphatico-purulenta* exstillat; mox
in crustam ab attactu aeris convertenda ma-
teria. Hac a crustâ variola vicinaque spatia,
obtecta, mox novam subtus materiam susci-
piunt: quae, sub praemagno pruritu, aut
priorem, jam bruneo atroque colore nota-
tam, sublevat, novamque huic crustam sub-
stituit; aut ipsamet haec repullulans materies
induratur, tandemque decidit. Interea tumor
ad cutem variolis arescentibus intermediate,
nec non rubor, ac tensio, quae immaturas
adhuc alibi variolas circumdant, disparent;
donec ad manus, tardius vero plerumque ad
pedes similia contingant, atque tunc febris,
quae arescentibus in facie variolis saepe nec-
dum desinit, in totum dissipetur, ac circa
decimam et *quartam*. morbi diem, hic ipse
cursum penitus absolvat. Ad crura pedesque,
resorpto, quod continebant, liquido, plures
hinc inde variolae fere *vacuae* cernuntur.
Quo vero loco plures confluxerant pustulae,
ad nares inprimis et mentum; hoc, amplior
densiorque crustâ separatur tardius; ac hic
non minus, quam ad singulas variolas, in
quibus per longum tempus tenuior acriorque,
duro sub tegmine, delituit ichor, tristes

exesae pellis reliquiae, ac foveae, asperitates, deformi cicatrice consolidandae, aut saltem macula sublivida, loco, quo variola resedit, diutius persistens, in conspectum veniunt.

Atque haec est tum benignioris morbi mitissima facies; tum gravioris quidquam, atque cum febre vehementi quidem ac *inflammatoria*, sed minime *nervosa*, vel, ut ajunt, *maligna*, incedentis variolae imago!

Symp. var.
nerv.

§. 332. Sed aliter longe res incedit, ubi vel epidemico influxu, vel ob alias rationes, febrem sibi pro comite *nervosam* adsociant variolae: quod quidem a *confluentibus* saepius, quam ab aliis; sed hinc inde a *discretis* admodum nec tam vicinis sibi pustulis fieri, experientia comprobavit.

Sub tam tristi rerum positione, in genere quidem descripta jam *febris nervosae* tum *simplicis* (§§. 87. 88. 91.), tum *complicatae* (§§. 89. 90.) symptomata potissimum deminantur urgentque pericula; sed quovis tamen sub stadio alia ex istis aliaque comparent: quorum brevis, sed succincta exposicio variolas malignas tam praevidere futuras, quam praesentes dignoscere docebit.

Quod vero febris majorem, quam ipsius stadii exanthematis auctoritatem maxime demonstrat, est: quod, vel *discretae* immineant, vel *confluentes* variolae, si modo *malignae* futurae sint; symptomata non alia in una, quam altera in specie, sub ipso *invasionis stadio* compareant. Quamvis scilicet et benignae interdum variolae sub majoribus turbis, donec ad pellem erumpant, aggrediantur hominem, nec ex iisdem sat tuto et ubique ad confluentes aut malignas quasvis variolas concludi queat; est tamen his ipsis proprium ac fere perpetuum, ut a suscepto ac in actum deducto contagio, mox major in toto nervorum systemate perturbatio, viriumque sine causa manifesta major dejectio compareant. Hinc, sub majoris lassitudinis sensu, tum rigor molestus, tum, sub turbidis ac lachrymantibus oculis, vertigine, sub pulsu contracto, celeri, quandoque inaequali ac lenito plerumque sub majori febris intensitate, cute sicca, carotidum vibratione, capitis per universam vertebrarum columnam extensus, ac ad lumbos quasi defixus dolor atrox, comatosa aliorum, vel in deliria mox erumpens affectio, anxietas, ingestorum singulorum rejectio, epigastrium magis tensum ac attactu-

acutius dolens, apud infantes epileptica; frequentius repetita, ac interdum, priusquam eruptio insequatur, lethalis convulsio, sitis magna, urina flammea, alvus immoderata, vel quasi dysenterica, tremores, lipothymiae, ac minor symptomatum, quaecunque demum fuerint, remissio observantur. Breviori tempore hoc *invasionis* stadium in malignis plerumque, — in aliis quibusdam, ob gravioris atque exanthematis efflorescentiam praependentis phoenomeni rationem, tardius, absolvitur: sic ut in paucis, jam prima, — in quibusdam, secunda, — in plurimis vero tertia invadentis morbi die, praecipiti hoc ipsum eruptione claudatur.

Stad. erupt.

Atque nunc est, ubi, *erysipelacea* interdum efflorescentiam partem corporis simul obtegente, vel unico quasi impetu, seu constim ac tumultuarie, copiosissimae, ad faciem inprimis, papulae prorumpant; aut, sub febris *lentae nervosae* (§. 91.) symptomatis, animo demisso, ac abjecto, pulsu debili, celeri et tremulo, urina cruda et tenui, siti pauca, calore vix ullo, tremore, languore universalis, pauciores, interrupto impulsu, quasi cum difficultate expellantur, quae diversam mox a *discretis* imaginem referunt,

ad *abnormes*, seu *anomalias* referendae. Qua-
liscunque vero exanthematis forma sit; febris
tamen, ut in ea, quae *benigna est* (§. 330.),
facta pustularum *explosione*, non sedatur;
sed nunc impetu *aequali*, nuac parum mo-
derato continuat.

In abnormib.

Quodsi igitur a communi trahite defle-
ctunt variolae; tunc varia sub forma, variam
observantur continere, infestam tamen ac
specifica variolosi virus indole non destitu-
tami, materiam.

V. abnorm.
vesiculosae.

Nunc etenim hae pustulae maturationis
ac suppurationis gradum, *vesiculosae*, nun-
quam attingunt (§. 329.); sed superficia-
les, pallidae, depressae, in medio, *umbilici*
in modum, fovea instructae, ichore acri ac
limpido replentur, *serosae*, fere crystallinae;
aut densiori quidquam et ab igne coagula-
bili materia onustae, *lymphaticae* Auctoribus
vocatae. Nec multum, nisi forma, ab his
distant *siliquosae*, aut quae, resorpto protinus
contento liquore, fere vacuae, ac *emphyse-
maticae* deteguntur. Aliquando cruento sero,
aut sanguine fere puro, livido, vel atro, re-
plentur hae pustulae, *sanguinearumque* sibi
nomen adsciscunt: quae tamen singulae, a
solius contenti liquoris, quoad colorem, con-
sistentiam differentia desumptae divisiones,

Lymphaticae.

Sanguineae.

majori, quam debuissent, subtilitate a multis explanatae fuerunt. Saepius hae *abnormes* ac *vesiculares variolae* cum vicinis tandem confluere, ac amplas, nec elevatas, sed ichore infenso molliter turgentes, flaccidasque formare vesicas cernuntur.

*V. abnorm.
solidescent.* Alias vero *solidescentem* magis consistentiam assumunt *abnormes* variolae, atque duriora, vel *acuminata*, vel fere *verrucosa* phymata repraesentant: quae, cum liquorem non contineant: cum vicinis confluere non possunt; sed *discretas*, licet saepe *malignas*, variolas componunt.

*In v. conf.
maligna.* Plerumque vero *nervosa febris* (§§. 87. 88.) confluentium praefert societatem variolarum. Hae igitur, postquam sub furiosorum, aut vitale sistema maximopere affectum testantium caterva symptomatum, nec infracto febris impetu in cutem appulerunt; ad faciem in primis, quasi arenâ injectâ conspurcatam, comparent. Atqui cum singula hucusque celeriori cursu absolvi videbantur; quod reliquum est morbi, tardiori nunc gressu incedit. Quae scilicet ad faciem primum eruprunt pustulae; haec, licet illa maturius, quam sub inflammatoria febre, tumescat; lentissime volumen adaugent ac in altum exsurgent.

Ipse variolarum color aut pallidus, aut violaceus observatur, nec rubro illae ad basin halone cinguntur. Citius quidem vesiculae variolarum in apice comparent; sed a figura, consueta hae declinant, ac in latus dilatatae, cum vicinis uno sub tegmine confluunt; ut una magis contegatur facies vesica, quam pluribus variolis; ac ut pergamenta quasi charta vultus Jaxe velari videatur. Quodsi etiam plures inter se non confluant pustulae, ad superficiem tamen humiliores haerent, cutisque intermedia aut pallida est, et flaccescit; aut petechiis, maculisque lividis ac nigris, in multis obsidetur. Interea cum tam horrendo ad faciem variolarum aspectu, illae, quae ad manus, pedesque magis distinctae erumpunt, volumine plerumque augentur, quin igitur eandem, quam in benignis, maturitatem ac consistentiam acquirant. Nec minus coetera urgere continuant symptoma- ta: capitis, lumborum dolor, febris intensa, deliria, convulsiones, sopor comatosus. Apud adultos salivatio plerumque, vel hoc jam in stadio, rarius, sed viso et nobis exemplo, apud infantes, occurrit; his interim communior diarrhoea est; interdum urina copiosior ab iisdem excernitur. In genere

hic febris *nervosae*, utriusque speciei, tum illius, quam (§. 87.) *versatilem*, — tum alterius, quam (§. 88.) *stupidam* vocavimus, sub eadem epidemia, in diversis aegrotantibus, se se manifestant symptomata: sub quibus ipsa variolarum maturitas in longum tempus, nisi hanc ipsam mors cita antevertat, protrahitur, aut prorsus impeditur.

Stad. suppur. Quae scilicet in variolis, quas (§. 331.) descripsimus, jam octava, aut nona fere die incipit suppuratione: haec in malignis vix *undecima* morbi, ac interdum tardius, se prodit; atque tentamen magis ad suppurationem, quam suppuratione, in multis esse observatur, febris interim nova nunc incrementa sumit, ac non minus ab acerrimo ichore ad sanguinem resorpto, quam ex incrustata undique corporis superficie ac retenta transpirationis materia, maxime vero ex incompleta variolae materiae ad abscessulos eliminatione, et ex insigni cutis, per tot maligna ulcera undique erosae irritatione ac spasio, originem dicit. Sub hac rerum conditione, aut salivatio, saepe cum bonis aegroti rebus, aut, apud infantes, transpirationem supplens diarrhoea, augentur; in aliis prima ex istis incipit diminui, viscidissima in faucibus sa-

liva colligitur, et anxietatem auget, aut ipsam strangulationem minatur. Cum summo aegrotantium damno utraque ex istis in totum suppressitur. Nunc plures jam pustulae, aut pustularum lacus, vel scalpendo diffluunt, vel sponte rumpuntur: pestilensque ichor in tetras, ac brunei, nigrique coloris crustas coalescit: foetor undique insignis spargitur in auras, ac urina, foeces, iascio saepe misero in lectum emissa, indusia ac lintea cum aegrotantis cute, aut inter se ipsa conglutinata, intolerabilem, omnibus, nisi dilectae prolis lachrymabundae matri, mephitim spirant. Interea delirans, ac stupidus aeger, aperto, siccoque oris antro infestum difficulter trahit atque reddit spiritum, tremula venatur floccos manu, ac trunco ad pedes ruente, divaricatis cruribus, succensis quasi ignibus tostus comparet. Interdum largus cruoris, nunc per renes, nunc per ute- rum, alvum, per nares, aut per quaevis colatoria simul, fluxus accedit; vel evidens ad viscus, alluente ad hoc ipsum veneno, seu infensa metastasi, inflammatio orditur; aut maculis inter variolas comparentibus nigris, serosisque hinc inde vesiculis, prima ad gangraenam ponuntur principia.

Licet vero tenaces faciei crustae jam exsiccati videantur; febris tamen ipsa vehementia crescit, ac noctis tempore inprimis augetur. Nunc manuum pedumque tumor conspicuus insurgit; sed inopinato interdum hic ipse disparet, ac sub maxima praecordiorum angustia, aut sub fluxu alvi quasi dysenterico, aut alio demum visceris a veneno correpti signo, vel ipsae variolae simul concidunt, pallescunt; vel mox indolem gangraenosam assumunt.

Atqui sub hac potissimum rerum conditione, majora aegrotantibus instant pericula, atque nunc decima, undecima, nunc vero decima quarta, vel tardiori etiam die, aut comatosi, apoplectici, aut convulsi, aut demum suffocati vita deceidunt.

Stad. exsiccat. Qui sub meliori cura, aut singulari naturae assistentia, hoc stadium superant; illis vel vigesima interdum die ad faciem crustae adhuc tenaciter adhaerent, ac a naso in primis, et mento larvarum adinstar deceidunt. Insignis ac purulentus ad frontem tumor a nobis in venusta quondam puella suppurationis sub stadio conspectus est: quem cum sectione maturius evacuari noluisset; collectus ichor per quatuor, erosae tandem, cutis ostia

ostia effluxit: quo tempore exsiccata, atque in integrum simul delapsa, quae omnem faciem simul obtexerat, crusta; crudae ac undique erosae carnis illa cruentam nobis imaginem obtulit. Sic, quo pridem ordine comparuerant variolae; hoc, uti de benignis dictum est (§. 331.), nunc lente exsiccantur, ac tandem a cute male tractata et undique erosa separantur.

Sed nec hic quidem malorum est finis! febris quidem, exesiccatis variolis, immunitur; ast non raro nunc tum in benignis adeo, tum maxime in malignis, ad parotides, ad inguina, axillas, foedi abscessus, juncturam tumores, variolae quasi secundariae, ulcera maligna, ossibus cariem minantia, febris lenta, phthises purulentae, oedemata, laesiones sensuum, coecitates, ophthalmiae chronicæ, surditates auriumque fluxus, paralyses, ac mille aliae, quas evanescere difficile est, miseriae succrescent. Major hinc, quam appareat, variolarum est mortalitas, et longo ab istarum decursu temporis intervallo, sequuntur mala, quae aspectu quidem, sed origine a variolis non differunt, mortesque, coeterorum catalogo morborum injuste adscriptas, quamplurimas, ac *variolosam* in multis

cachexiam, vel per totius curriculum vitae
miniine delendam, inducunt.

Symp. var. gastr. §. 333. Pro varia autem tum anni, tum
aegrotantium constitutione, non tam *inflammatoria*, aut *nervosa*, quam *gastrica* est febris
variolosae natura; aut saltem localis in cute
pustularum inflammatio, cum inflammatoria
vix febre, sed cum gastricae potissimum sym-
ptomatis incedit. Facilis quidem hic error
subrepit, ac magna contagii in ventriculum
actio, saburras, quae non adsunt, mentitur;
sed non raro vel ex dominante morborum
genio, vel ex totius febris decursu, vel ex
istius benigno per alvum apud alios judicio,
gastricarum character (§§. 98. — 105.) hoc
in exanthemate eruitur, ac frequenter hic
omnem malignitatis in se continet rationem.

Feb. var. complicata

§. 334. Frequentior interim *complicata*
febris in variolis natura observatur, atque
inflammatoriae symptomatum (§. 116.) cum
gastricae illis (§§. 100. 101. 104.), aut fe-
brium istarum, cum *nervosae* phoenomenis
(§§. 89. 90.) conjunctio occurrit, ac magnus
in exanthematum eruptione, numero, pro-
gressu, turbarum inducitur exercitus. Nec

ab aliorum causis morborum immunes decur-
runt variolae; sed a dentitionis, a catarrha-
lium, rheumaticarum, verminosarum, quin
ab exanthematicarum, aliarumque aegritudi-
num imperio non parum a simplicitate sua
deflectere coguntur, ac istarum symptomata,
cum propriis mirum in modum intricata, te-
tentibus offerunt.

§. 335. Variolarum apud nos causa in ^{Causae.}
contagio consistit, quod ex corpore alterius,
variolis correpti aegrotantis, vel atmosphae-
rae, ac rei cuiusvis hoc veneno inquinatae,
actione, vel proximo contactu, sub certa,
sed ignota, nec a frigore, nec ab aestu pen-
dente aeris conditione, praedispositis hunc
ad morbum hominibus communicatur. Opor-
tet sane primum ex istis, qui ex alio infe-
ctionem repetere non potuit, sicut aliud
quocunque morborum contagium, in se
ipso, sub infausta rerum positione, praepa-
rasse; sed istarum concursus, in aliis non
rarus, quo ad variolas, morbillosque in ma-
xima terrarum parte tam inauditus appellari
potest: ut hodierna quoque tempora nobis
populos hoc a flagello *Europaeorum* ante ad-
ventum necdum multatos ostendant. Hujus

vero contagii indolem nec hariolando quidem attingimus; nec extremorum evolutio vasculorum, nec certum glandularum variolosi virus secretioni dicatarum systema nobis arridet; pejusque hypothesis de *putrida* illius natura, quam ex quo haec derivatur, olet. Subtilem, aut fixam viscidamque hanc dicere nil juvat materiam. *Vehiculū*, quod ignoramus, sed in *aere* communi non semper contento aut praesente, ut, sine proximo contactu, aut insitione, in alios transvehatur, haec indiget; ac ubique *dispositio*, cuius iterum nos conditio latet, in homine requiritur. Extrema lymphaticorum oscula, sub datis conditionibus, hoc, sicut aliud quocunque contagiosum, virus, non aequali, nec certa satis celeritate, incauta recipiunt, conducunt; atque tum cutis externae, tum oris, narium, pulmonumque amplissima superficies, atmosphaerae hoc ipso impregnatae, ac rei cuiuscunque eodem infectae patet quidem; sed ad *secundae* infectionis effectum vix unquam venenum perducit (§. 327.).

Quid variolarum sub certis constitutio-
nibus nunc infrangat, nunc augeat pericula;
hoc, nisi a *febris*, aut *dominantis* epidemiae
huic exanthemati conjunctae natura, et a-

peculiari aegrotantis dispositione dirigatur, non minus, quam specificam contagii indolem, ignoramus. Hoc ipsum certe diversitatis tam insignis in se rationem non continet; eademque variolarum, ex quacunque demum, aut maligna, aut benigna pustula desumpta, aliisque inserta materia, benignam huic, malignissimamque illi, aegritudinem communicat. Quid hominem adultum, quid certas personas, familias, ad graviorem ex variolis morbum disponat, id forte ex majori cutis aut resistantia, aut laxitate contraria subinde pendebit; sed aliorum certe exanthematum, metastasium, inflammationum ex hac pellis conditione non adeo diriguntur pericula, et quod tenerior cutis apud in fantes constitutio explicare videtur mysterium: hoc sensibilitatis majoris in iisdem obfuscatur rationale. Nec major abscessorum in cute numerus majorque istius inflammatio rem dirimit omnem. Benignae sunt non raro, quae confluunt, copiosissimae licet, in cute non parum inflammata, variolae; cum non multae interdum, hinc inde dispersae, ac solitariae pustulae vim artis eludant. Multae interim, praeter febrim dominantem, variolarum pericula augere possunt causae, ac major irritabilitas,

dentitio praesens, vermium copia, scrophulosa in primis dispositio, cachexia aliaque aegritudo quaeviis, instans pubertatis periodus, praegnationis, puerperii status, calor lecti, methodus sudorifera, aut et frigus incautem nimis admissum, etc. suam hic symbolam conferunt; quin igitur vel perfectissima quemquam a periculo ubicunque munire queat sanitas, aut ratio vivendi.

Pronosis.

§. 336. Ex ipsa variolarum descriptione (§§. 331. — 334.), quo demum ex fonte prognosis hoc in morbo haurienda sit, non difficulter eruitur: ut quae pro ratione *epidemicæ constitutionis*, aut *febris conjunctæ*, pro *aetatis*, *subjecti*, *symptomatum* ac *variolarum ipsarum* diversitate, quam plurimum differre observatur. Cavendum est interim, ne ex uno modo signo, si coetera non respondeant, conclusio ducatur; ac ipsa demum prognosis fundamenta non sine certo ad *causas signorum* respectu, ponantur oportet.

Febris *nervosæ* in variolis quid portentat societas, vix opus est exponere, valentque jam adducta hac de febre (§. 93.) prognosis momenta. Sed et ipsa, si fortius quem invadat, *inflammatoria febris*, in primis sub ini-

tio neglecta , non parva rerum inducit dis-
crimina, ac in *tertio* variolarum stadio (§.
331.), vel sola jam aegrotantem suffocat
(§§. 119. 331.) ; vel , in *nervosam* conver-
sa (§. 119.), non inferiora hac ipsa peri-
cula inducit. Similia de *gastricae* opportunis
auxiliis non curatae febris complicatione di-
cenda sunt. A catarrhalis aut rheumaticae
materiae cum variolis nexu , eruptio istarum
praepediri , ac , praeter multa oculorum , fau-
cium , pectorisque incommoda , suppurationis
opus labefactari , ac secretiones perturbari ob-
servantur. A dentitione ac a vermisbus , con-
vulsiones multae , aliaque non raro excitan-
tur incommoda . Scrophulosa in variolosis
dispositio , tum exanthematis efflorescentiae ;
tum pustularum maturationi obest , ac fune-
stas , morbo jam superato , metastases , obstru-
ctiones viscerum , articulorum , ossiumque
vitia praedicit .

Quod *aetatem* attinet , excepta primae
nativitatis , ac dentitionis periodo , infantilis
ac puerilis aetas , sensibiliori licet ac proniori
in convulsiones nervo dotata , variolas tamen ,
alio nisi morbo correpta , prae adultis felicius
superare observatur ; magna aegrotulos ma-
terna ad ubera , nisi labiorum fauciumque va-

riolae obstent, solatia exspectant; ac cicatrices a variolis reliquae facilius, quam in illis, delentur. Quo tempore pubertas, ac prima puellis menstrua imminent; majora plerumque a variolis pericula timentur. Similia decessantium apud mulieres menstruorum periodo dicenda sunt. Majora senes hoc a morbo pericula circumdant.

Ipse *aegrotantis habitus* ad benignam vel malignam variolarum indolem quam plurimum, sed ignotis saepe legibus, contribuit. Sanissimos interdum homines, funesto hinc inde aut constitutionis propriæ, aut familiæ jure, ab hoc morbo magis, quam alios, et quovis quidem tempore, multari, jam diximus. Major solidorum in primis vero cutis laxitas, aut densitas, siccitas nimia, debilitas, robur magnum, plethora, sensibilitas, irritabilitas insolita, variolis saepe contraria observantur. Scrophulosa in primis, tum alia quævis morbosa, ut podagræ, rheumatica, scorbutica aegrotantium dispositio, ad pejores non raro variolas, lege interim non ubique constante, nec sub funestioris epidemiae periculis, inoculationis beneficio aequipara- da, conducunt. Non inaudita interim ex ipsis, naturalibus adeo, variolis salutis dubiae-

aut vacillantis, vel et chronicarum affectio-
num, in meliorem habitum, ac in sanitatem
florentem, permutatio est.

Sed sub tanta praedictionum medicarum ex proposito hominis aegrotaturi habitu, incertitudine, major *symptomatis* conceditur auctoritas. Ex attenta hinc medicorum observatione, non pauca, quae prognosin existis concernunt, habentur momenta. Quo diuturnius nempe stadium *invasionis* est, dummodo causa non in languore, ac praepediente efflorescentiam phoenomeno (§. 331.) consistat; eo mitiores, — quo brevius vero illud erit; eo pejores variolae exspectandae sunt. Interim et in his subinde locum exceptio habebit, ac citius interdum benignae, recto vero tempore, licet rarius, malignae expelluntur. Fortiores hoc in stadio turbae, lumborum ac epigastrii dolor magis intensus, malignas saepe, aut confluentes saltem, plerumque, — sed certe non semper (§. 331.), ac minime cum ex saburris, aut plethora nascantur, variolas annunciant. De symptomatum, quae *nervosam, inflammatoriam, gastricamque* febrim comitantur, significacione, jam praecipua retulimus. Convulsiones insantibus, nisi ex dentitionis opere, aut a

vermibus nascantur, raro periculosae, ac benignum saepe morbum, si proxime expulsione completam praecedant, et hac facta dissipentur, indicant. Diarrhoea invasionis sub stadio salutaris, nisi eruptionis tempore cesse, aegrotantes praecipitat. Sudores apud adultos fortiores, ac vix coercendi, gravorem in illis morbum praenunciant, ac quo citius salivatio ingruit, quo difficilius screatio ob tenacitatem absolvitur, aut quo citius illa supprimitur; eo major confluentium, ac coeteris paribus, malignarum, metus est. Fortiora sub incipiente morbo deliria, nisi comparentibus pustulis dissipata, *encephalitidis* timorem incutiunt.

Ipsi vero *exanthematis* consideratio, illam symptomatum non parum illustrat. Quo magis etenim variolis ad cutem comparentibus, tum febris, tum alii dissipantur irritationis effectus; — quo minor simul ad faciem pustularum permanentium prorumpit numerus; — quo amoenius hae florescunt, ac solitarios quasi in cute furunculos sistunt; — quo melius vesicula in apice istorum repletur et aequaliter magis distenditur; vel quo magis, sub confluentibus licet variolis, hae ipsae tamen communi sub tegmine as-

surgunt; — quo constantius ubique vis vitae in expellendo ac maturando exanthemate occupatur; — quo evidentius apud adultos sudores moderantur, ac in morbo graviori, quo facilis salivatio apud illos succedit; — eo felicior rerum aspectus, — et quo magis ab his receditur; eo pejor aegrotantis hoc secundo in stadio versantis positio esse censetur.

Majora vero *suppurationis* sub stadio exhibitu variolarum judicia feruntur. Quodsi nempe abscessuli quotidie augentur, suoque cincti halone maturescunt, albescunt, flavent, ac tertia, quartave hujus decursus, — totius vero morbi undecima fere die rumpuntur: tunc naturali res ordine procedit, nec malignitatis symptomata succrescunt. Aliter eventus se habebit, cum aut *abnormes* magis (§. 332.), non modo paucae hinc inde, sed fere omnes, comparent variolae; aut cum cruditatem liquor in pustulis contentus fere nunquam deponit; sed variola pallescit, aut livet, aut corrugatur, ac mollescens, indolensque fere protinus concidit; cum tumor partis intermedius dispareret, nec ad manus, aut pedes redire observatur; cum, sub febre non inflammatoria, haemorrhagia

narium, in primis *renum*, aut alia, copiosa, prorumpit; vel cum maculae purpureae, subdividae, vibices, petechiae variolis interspersae, nec solo tamen febris ab impetu, aut a gastricis saburris, ac vermibus derivandae, — aut cum suppuratis quodammodo, malignis variolis, novae pustulae, furunculi, locis intermediis copiosius exsurgere cernuntur; tunc maximo aegrotans periculo exponit. In genere *octava* fere dies in *discretis* aut *non malignis*, — *undecima* vero in *confluentibus*, quae cum *nervosa* incedunt, vitae praetaliis minantur, et summa ex suppuratoria febre, ex facili ad nobiliora metastasi, et ex instantे suffocatione, pericula agnoscunt; quae interim vitae discrimina in *malignis* ad vigesimam usque diem, ac ultra, extenduntur. Factam jam ad interiora metastasin, inquietudo, anxietas, sopores, pervigilia, deliria, ferocia, dispnoea, raucedo magna cum dispnoea fauciumque dolore summe ac spasmis indicabunt. Diarrhoea, hoc in stadio, infantibus, quaemadmodum adultis salivatio, nisi vires illa exhauriat vel inflammationis, aut intestinalis jam gangraenae effectu prorumpat, sub confluentibus in primis variolis, egregie conferre observatur.

Non minus a paucis, quam ab innumeris ad cutem pustulis, variolosa deletur dispositio. Sed a *discretis* adeo variolis, non minus; quam ab infami *confluentium* dominio, si nervosae febris illae connubio inquinentur, longa et difficilis convalescentia exspectetur eportet. Superati jam morbi effectus tristesque in multis reliquias jam supra (§. 327.) recensuimus.

§. 337. Variolosi virus *specificum* igno-^{cura} ^{pre-}
ramus, et quaecunque in avertendo illius ^{phylactica} impetu laudata fuerunt *prophylactica*, *corrigen-
tia*, haec a benignissimarum, sine istis, quo-
tidiano certe, variolarum exemplo, auctorita-
te spoliantur. Est quidem certa vivendi
methodus, sunt certa artis auxilia, quae,
cognita aegrotantis, ac epidemici morbi na-
tura, futurae febris potentiae opponi, ac in-
festos variolarum effectus quodammodo in-
fringere valebunt; sed varia ac sibi contra-
ria haec erunt, pro diversa regnantis morbi
indole, subsidia; atque ex iisdem, quae aliis
sub morbis conducunt, principiis petentur.
Hinc sub inflammatorio vigentis epidemiae
charactere, a vino aliisque utiliter abstinemus
irritantibus; aut in plethoricis venaesctionem

ac vegetabilem imperamus diaetam; sub gastrico morborum genio, illis, quae saburris generandis favere possunt, valedicimus prudenter; sub nervosa dominantis aegritudinis indole, pathiematum deprimentium, ac illorum, quae vires exhauriunt, ac nervis insidiantur, cum successu fugimus actionem verminosam, de qua constat, progeniem eliminare, debilitatem corroborantibus erigere, densiorem cutis texturam balneis relaxare studemus; etc. Sed *nemo sanior*, quam *sanus esse potest*; ac saepe, qui ad morbum se *praeparat* futurum: hic victas huic manus cedit, ac ineptissimis in absentem, nec cognitum satis, hostem invehitur auxiliis.

Ex istis apparent, nos parum satis boni, multumque interdum mali a quavis ad morbos *praeparatione*, nisi ob praesentem jam aliam salutis laesionem suscepta, exspectare; nec laudati a pluribus mercurii, nec antimonials, aliorumque tum interius, tum quoque *exterius* variolis *praemissorum* virtutem nobis magis arridere. Persaepe quidem correctis hujus naturae remediis, benigna succedit variola; sed et sponte haec multis succedit, ac sub media malignarum epidemia, aegrotantium non pauci hoc a morbo,

naturae magis, quam artis beneficio, sat benigne tractantur. Sat obscurae saltem in multis ad ejusmodi remediorum usum perducunt indicationes; neque dissimilandum videtur, medicamenta, quae agendi vim possident, nisi bonos, — vix non ubique malos producere effectus.

Vel praesentem jam morbum, immunis contagio phlegmonis adinstar, mox resolve-re, suppurationis vero periculosum in multis decursum praevenire studuerunt alii. Ac ipsa quidem natura non omnes, quas ad faciem protrudit, pustulas in abscessulos maturare consuevit (§. 331.); suntque non pauci, quibus, inserto variolarum pure, modo febris atque solita variolarum symptomata; nec tamen ipsa variola, licet eandem, ac ab ista securitatem sic acquisivisse viderentur (§. 231.), prorupit; ast vero desiderabilem hunc artis effectum necdum experientia confirmavit; ac major variolosi virus in cutem nisus videtur; quam ut alio, quam naturae ipsius arcano, per hanc ipsam, sine abscessu eliminari, vel sine magno tanti conaminis periculo suffocari queat.

Majoris omnino momenti proposita ab aliis variolosi virus *extirpatio* foret: atque

cum ex contagio hoc ipsum originem alienum trahat (§. 335.) ; ejusdem fontem exsiccari, ac omnem infectionis occasionem a civibus avertere consuluerunt. Quodsi vero cum de populo a quovis alio per naturam separato, nec ulla vel commercii vel aditus alieni ratione, cum infecta natione devincto loquamur, contradictionem non involvat propositio; fateamur tamen, pro hodierna Europae constitutione, tam insigne a legibus beneficium vix posse amplius cum aliqua felicis eventus probabilitate exspectari.

Generalia de
cura,

§. 338. Ad ipsius igitur jam praesentis morbi pertractionem nos accingimus; ac pro varia, quae illum comitatur febre, varijam esse medendi methodum, nemo est, qui non intelligat. Summam haec in regnantis morbi characterem, ac in ipsius aegrotantis constitutionem a medentibus attentionem sibi exposcit; quibus semel detectis, non tam exanthematis; quam febris, a qua hoc ipsum dirigitur, cura nobis assumenda est. In genere igitur hic omnes, quas in Libro *de febribus* tradidimus, artis regulæ valebunt, et a recta istarum observatione, dummodo primis jam morbi principiis opponantur; variola-

riolarum simul ipsatum medela, ac rerum summa dependet. Fatendum est interim, justam variolarum pertractionem non fere prius, quam cum introducto, ac ad majorem perfectionem evecto *inoculationis* opere, frigidioris aurae in variolosos beneficia melius innotescerent, fuisse rectius intellectam; ac aeternas huic operationi, si vel tota aboleretur, ob hoc ipsum grates deberi. Quamvis etenim acuti, cum caloris incremento incedentes morbi vix non omnes temperato in aere facilius, quam in alio superentur, ac ipsorum pars magna exanthematum a calidiori exasperetur regimine; est tamen variolarum illi fere proprium, ut, vernalis quasi floris exemplo, qui sub niye virescit, ac sub majori solis incendio collabitur; exanthema illud frigidiori sub aura felicius florescat, et ab aucto quovis calore, fatales aegrotis rapiatur in ignes.

Nec tamen igitur reticendum hic erit, hanc ipsam de auree liberioris ac frigidae in variolis beneficio observationem, Medicos non paucos in contrarios primis errores precipitasse, mortemque ex incauta debiliorum ac vitali calore non abundantium, aut forte malignis (§. 332.) variolis correptorum.

hominum expositione, ac impedito per admissum frigus transpirationis beneficio, non raro derivandam fuisse. Saepius forte nunc, quam alio quovis fere tempore, catarrhalium, rheumaticorumque symptomatum variolis miscetur caterva: quae certe ex rigidioris ac delicatulis insolitae aurae frigidioris et humidae admissione originem frequenter repetit. Sub febris impetu in primo hujus morbi stadio majori, calor utique nocet; sed expulso semel exanthemate, ac nequidquam excedente naturae vigore, hunc ipsum incauto sub frigore extinguedo; aliud certe non facimus, quam quod depositum jam in cutem venenum ad viscera repellamus, atque tum debitam pustularum praepediamus suppurationem; tum ad futuras a morbo metastases viam sternamus, atque pro leviori forte morbo, millenis subjectam incommodis vitam agrotantibus praeparemus. Verum est, per calidam rusticorum in variolis methodum infantes non paucos quotannis mactari; sed quae *plebis consensu* gaudet in morbis popularibus ratio medendi; haec non tam vano ubique, quam plures contendant, nititur fundamento; ac sub certis epidemicae constitutionis positionibus, oportet hanc ipsam

se plurimorum in oculis feliciori eventu potiorem ostendisse. Atqui eodem, ex quo mortem nunc bibunt, ex poculo, sub alia febris conditione (§. 94.), vitam plurimi cum vino hauserunt, ac nemo prudens, cum *cordialia*, ut vocant, interdum indicari fateatur; tepidiorem, purissimamque hic auram prae frigida profuturam negabit. Similia de *victus* ratione, non ubique certe eodem cum rigore dictanda dicenda sunt (§. 94.).

§. 339. Cum igitur ex febris potissimum ^{Cura v. In-}
natura consilia petenda sint; illi primum,
quae vel epidemiae ex genio, vel aegrotan-
tis ob indolem *inflammatoriam* constituit, at-
tentionem concedamus.

Ac ea quidem variola, quae benigna, ^{Levioris.}
et sine febre conspicua incedit, non aliud,
quam in ipsa natura, ducem requirit. Vix
lectum cum hac petunt rusticorum proles;
et in aere liberiori ac frigidiusculo versantes,
vim morbi eludunt: cui, sub solicita nimis
parentum cura, et intempestivo conamine
artis, ex ditioribus non pauci succumbunt.
Hic igitur a lecto puer, donec variolae pro-
rumpant, arcendus, ludisque aetati propriis,
liberiori sub coelo, aut in ampio, ^{sanoque}

cubili recreandus est. A carnium, rerum ca-
lefacentium digestuque difficilium usu nunc
abstinendum, — quo vero tempore exanthe-
mata efflorescunt, a gelidiori saltem aere,
et a pluviis aegrotantes defendendi, ac si
quaedam nunc debilitas id jubeat, vespertino
in primis tempore, lectulo maturius commit-
tendi, nec tamen stragulis hic obruendi, sed
concesso uberiori, acidulo, gratoque potu
reficiendi, ac matutino iterum tempore sibi
ipsis committendi sunt: donec, absoluto sup-
purationis stadio, in primis si plures paulo
variolae cutem defoedaverint, leviter purgans
ex manna remedium, quo metastases pre-
venimus, facta jam *exsiccatione* hinc inde, si
videatur, repetendum, praescribamus. Inter-
dum vix morbum sistunt variolae, ac medi-
cam hinc opem nec ullam quidem sibi exi-
gunt.

Gravioris. Quodsi vero cum *inflammatoriae* febris
evidentibus satis variolae incedant sympto-
matis (§. 116.) ; tunc singulae, quas
in eadem pertractanda jam exposuimus, re-
gulae (§. 120.), vel quovis sub stadio,
observandae sunt.

Sub stadi inv. Comparentibus hinc *primi stadii* vario-
losae hujus febris symptomatis (§. 331.).

omni molimine interdiu a lecto arcendi, aerique libero, frigidiusculo, ac sicco committendi sunt aegrotantes: qua quidem methodo, cum debita interim cura, *ne quid nimis*, ac ne insueto, sensibilique frigori, aut sub mediis sudoribus gelidiori vento exponantur, administranda, non raro mittendi sanguinis necessitatem praevenimus, ac nimios in adultis sudores moderamus. Ubi vis major morbi aegrotum extra lectulum versari non concedit; tunc erecto illum corporis in situ, capite nudatum, minimeque tegumentis obrutum teneri oportet.

Quodsi vero de plethorico, juvenili, robusto agatur homine; si pulsus pleni, celeres, ac duri; si respiratio cita, laboriosa, facies rubra valde ac tumescens, oculi turgescentes, rubicundi, cephalalgia, calor ad tactum ardens, — aut visceris inflammati jam signa adesse deprehendantur; tunc sanguinis emissio, sine insigni aegrotantis damno, differri nec per horam potest; sed pro violentia symptomatum habituque aegroti repetenda erit. Ut plurimum densa mox crusta obtegitur cruor; ac tantum hic abest, ut *eruptionis* a venaesectione prudenter ac pro virium ratione instituta, praepediatur

opus; ut certius istâ, pro evolvendis in superficie variolis, ac pro moderando pustularum numero, non habeatur remedium. Infantes quidem aut sopore aut convulsione, correpti, venaesectionem ubique non adeo perferre observantur; sed sub magno arteriarum motu, ac evidenti inflammatoriorum symptomatum apparatu, nec in his quidem sanguini parcendum; sed hirudinibus ad aures, nuchamque positis, ejusdem portio aetati respondens educenda, ac in convulsorum casu, ob insignem in parvulis sensibilitatem, ad aequam opii dosin mox descendendum est. Alia vero simul antiphlogistica hac in febre in subsidium mox vocabimus, atque potus, oxymelle, critique succo et nitro remixtos, in pauca simul quantitate, sed eo frequentius aegrotis offeremus.

Inprimis vero quae obstructam forte alvum blande solvant, hic eximie conducunt remedia; ac non modo clyster emolliens, antiphlogisticus; sed cum forte saburrae ab domine latuerint (§. 340.), et serum lactis tamarindorum pulpa remixtum in multis indicantur. Nec tamen ideo diarrhoeam, hac variolarum in specie, sine ratione excitare, viresque vitae in cutem directas, ad intesti-

na divertere conveniet; sed sub morbo simpliciori, nec *gastrico-inflammatorio*, clystere alvum quotidie eluisse sufficiet. Quae infantes hoc sub stadio diarrhoea saepe corripit, ea, nisi vires *nimia* prosternat, quo in casu opium cum emulsione arabica (N. XV.), vel et lac vaccinum cum infusione radicis petrosellini remixtum, quam optime conducit cohibenda non erit.

Fomentationibus emollientibus ac pediluvii extremitates inferiores hoc in stadio fovere, laudarunt, itidemque vituperarunt eximii in arte medendi viri. Primi quidem, hoc genere auxilii cutem a facie longinquam emolliri, sanguinis ad pedes impetum revelli, ac majorem variolarum numerum ad hos ipsos magis invitari contendunt; alteri, proprias variolis leges esse, ac ad partes, quae humescunt, hoc exanthema difficilius efflorescere observarunt. Ipsa certe facies, ac manus, quae aurae frigidae a juventute ad-sueverunt, prae aliis corporis partibus obsidentur variolis; at si frigus moderatum, ac aliquam in cute resistantiam, variolarum eruptioni non tam obesse, quam eandem promovere observemus; videri posset, ex fotu partium, variolarum ad has ipsas explosio-

nem arceri magis, quam in coeterarum beneficium invitari. Haec tamen si ita essent; adultorum variolae, quod suspiciati sumus (§. 335.), ex causa longe alia, quam ex majori cutis densitate, periculum acciperent; et ex hoc ipso, balneorum tepidorum, a nobis ipsis ad praeparandam tenaciorem apud adultos cutem commemoratorum laberetur auctoritas. Attentior hanc in rem Medicorum animus has lites componet, nec tantus certe pediluviorum vel aliis in morbis observatur effectus, ut certam iisdem de frigoris in variolis inflammatoriis utilitate observationem, incerto ex revulsionis lege fructui postponere debeamus. Fatemur interim, nos tam insigni in exanthematibus remedio, ac *balnea* sub certis rerum conditionibus nobis offerunt, ob facilem his in experimentis ambiguitatem, non posse penitus ac ubique renunciare; ac licet haec ipsa in variolis cum inflammatoria febre junctis rarius indicari credamus, est tamen, ubi fomentationum tepidique balnei tum ratione, tum experientia confirmetur usus; nec certe in atmosphera pluviis licet continua referta, malignam illae undique naturam assumunt; nec ad lingua, nec ad oris cavum, quae continuo

rore madescunt, variolarum idecirco minor, quam ad loca corporis sicciora, proventus observatur.

Majora hoc in stadio ex *rubefacientibus*, *vesicantibus* ad suras positis exspectarunt beneficia; quam nos in variolis *inflammatoriis*, ab irritante hoc auxilio, et ab incerta nimis revulsionis hoc ipso obtinendae lege promittere audeamus.

Ninium hoc variolae *inflammatoriae* in stadio, et ex specifica variolosi virus irritatione, non ex saburris, pendentem *vomitum*, apud adultos plethoricosque homines venae-sectione sopit; quae, si locum habere non videatur; haustus antemeticus, clysteres, folementatio emolliens ac anodina epigastrio imponenda, vel ipsum subiude opium, indicantur.

Convulsiones, pro varia causarum, quae easdem producunt, conditione, adaptata istis, interdum plane nulla, requirunt remedia. *Fau-
cium* vero *dolor* linctu mucilaginoso, humectantibus, cataplasmate emolliente, sauguisugi — aut si febris sic jubeat, venaesectione aliisque in *cynanche commendatis*. (§. 178.) moderatur auxiliis. In plurimis, hic, facta variolarum explosione, vel sponte imminui-

tur. Coetera hujus stadii symptomata ad eadem, ex causis et febris natura petendas leges pertractentur oportet. Superaccedens aegrotanti narium haemorrhagia, nisi viribus minetur, suppressa non est.

Nisi, absoluta jam variolarum ad cutem expulsione, febris ipsa et graviora illius symptomata remittant (§. 331.); sed manifesta inflammatoriae febris, aut localis adeo inflammationis phoenomena compareant; tunc venaesectio, pro virium ratione ac symptomatum ferocia repetenda, in isto non minus, quam primo in stadio, cum antiphlogisticis remediis, clysteribus, etc. indicatur. Ipse pustularum vel in facie praesentium, sic numerus ad pauciores ac perfectas magis variolas reducitur. Hoc retum sub stadio frigidiuscula iterum aegrotantibus aura, ac erectus corporis extra lectum situs conveniunt. Quae alvum copiosius hic laxant, nisi complicata sub morbi natura (§§. 340. 341.), indicari non queunt remedia; solusque clyster, quo intestina quotidie eluantur, sufficiet. Si ex majori cutis irritatione, inflammatoriis nervosa superaddantur symptomata, inquietudo, vigiliae; tunc, depleto jam quodammodo venaesectione, sanguisugis, vaso-

Sub stadi.
erupt.

rum systemate, sub confluentibus in primis, inflammatoriae licet naturae, variolis, ad aequas *opii* doses recurrendum, nec tamen alvi per clysteres evacuatio negligenda est. Vesicantium applicationi, nec hoc in sadio, ob dictas jam rationes, favemus. Eximia sunt potus acidiusculi, copia tamen non gravantis, sed saepius repetiti, beneficia. Acidia mineralia hoc saltem in stadio ne cum indicari putamus.

Sub periculo *suppurantium* variolarum ^{sub stadio}
^{suppur.} stadio, major in singula Medicorum atten-
tio, ac cita medela requiritur. Virium vitae
hic ratio habenda est quidem; nec sine ali-
quo naturae impetu, copiosi in primis absces-
suli ad maturitatem perveniunt; quodsi vero
major, quam par est, febris hic urgeat;
pulsusque, quos tamen existens ad carpum
tumor facile mentitur minores, tam plenio-
res, quam duri ac vibrantes tanguntur; —
vel si inflammationis localis ad fauces, ce-
rebrum, pulmones, aliaque ad viscera, sym-
ptomata compareant; tunc, sine temporis
jactura, ad venaesectionem recurrere, eam-
que, pro illorum vehementia, repetere oportet.
Ubi copiosae et pure jam maturo ac
subflavo turgentes variolae tensionem augent;

ad hanc ipsam moderandam non minus, quam ad praepediendam subjectae cutis erosionem, ac ut resorbendi puris avertamus pericula, ad apicem variolas frequentius aperire, ac effluentem spongia, lacte tepido et aqua mafacta, abstergere materiam, licet haec a pluribus non approbentur consilia, et nos solemus. Nascentes forte, easque duriores, irritantes variolarum crustas emolliente fotu obtegimus; nec tamen unguentis, quae ad variolarum exulceratarum, ne foedam cicatricem inducant, pertractationem, ex pinguium classe, commendantur a multis, tam facile fidimus; sed frequens ulceris cum tepido lacte et aqua abstersio, quod ab arte pendet, auxilium praestabit.

Nec sola tamen hujus stadii turbas venesectio interdum sedabit; sed insignis extam copiosis abscessulis in cute irritatio, inquietudinem, dolores, ac vigilias continuo augere, ac incommoda, quae sine diuino opii auxilio sedari non queunt, excitare consuevit. Hoc igitur sub rerum statu, qui non paucos ad *nonam*, *undecimam*, vel tardiorem morbi diem, per spasmos, convulsiones, ac alia, quae ex his pendent, symptomata; praecipitat, unicum fere ex opio, sat magnas

ad doses porrecto, auxilium habetur: quod certe remedium, licet sudores febrimque ipsam augere, salivationem, ac alvum cohibere accusetur; sub angustissimis aegrotantium rebus, sacram Medicorum anchoram omnino constituit, et ad noctem in primis, vel frequentius interdum, sub repetito clysterum usu, porrectum, ex orci faucibus non paucos eripuit.

Quo vero tempore jam crustis obtegi variolae incipiunt: hoc, et sub clausa forte per opium alvo, ingens evacuantium blandiorum, ex tamariadi, mauna, in sero lactis solutis, vel refractis tartari emetici dosibus hausto saline susceptis, petetur subsidium. In leviori quidem morbo, ac sensibili virium vitalium defectu, haec ipsa non indicantur remedia, ad excitatam forte a vi morbi diarrhoeam nimiam ac viribus inimicam, opiatis hanc, aut lacte moderari oportet; sed sub gravioris *suppuratoriae* febris impetu, ac majori a metastasi iniqua timore, confirmatum ab experientia auxilium purgantia, ac lenia diuretica nobis offerunt, atque ea potissimum indicantur, ubi salivatio in adultis suppressa est, ac faciei, manuumque tumor, cum febris augmento subsedit.

Cum ex suppressa salivatione, vel spissiori moco in faucibus collecto, istarum operatio, deglutitio difficultis, ac suffocationis forte metus instat; tunc, si ex inflammatione haec ipsa succedant: venaesectio, hirudines ad collum, ac demum vesicans sub mento applicandum, conducunt. Si vero tenacior pituitae in gutture collectae natura haec pericula inducat: tunc praeter institutas in fauces ac naribus ex infuso sambuci aut salviae cum oxymelle remixto injectiones, ac resolvens pituitam collutorium, refractae kermes mineralis, aut tartari emeticci doses, aut, si ex mora discrimina instant, haustus, aut pulvis emeticus, cum fructu porriguntur.

Interdum vero sub hac ipsa variolarum suppuratione, febris, naturam, quam *inflammatoriam* huc usque ostendit, in aliam, seu ex ista et *nervosa* complicatam, commutat: hoc in casu, nec depresso nimis vitali irritabilitate, mineralia in primis, aqua multa diluta, ac syrupo edulcorata conducunt acidam (N. XXXVI.). Sub majori in febrim *nervosam* dispositione, convenienter remedia inferius (§. 342.) commemoranda; peruvianus praeterea aliis cortex: qui tamen inflammatoria morbi praedominante adhuc indole, *vix sine danno* praescribi potest.

Quod ad palpebras, hoc sub stadio frequenter occlusas attinet; has quidem, nisi dolorem simul aegrotus ac ingentem in oculis ardorem accuset, committimus naturae; hoc vero ultimo in casu, cum decocto malvae, aut lacte tepido fovere oculos, ac, separatis sine impetu palpebris, paucas istius, aut materni lactis guttulas instillare, aut per siphonem subtilem injicere, acresque sic lacrymas eluere conduceat.

Vel nulla interim hoc etiam sub stadio remedia juvabunt, nisi summae tum athmosphaere, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritati studeatur. Hinc tum linteum hic saepius, tum apertis fenestris aer ipse, mutantanda sunt; ac licet hujus torrenti aegrotans exponi sine damno non possit; necesse tamen est, ut calor omnis ab isto arceatur, ac ut, si modo vires permittant, non frigidiori quidem, sed frigidiusculo in aere per horas, ac erectus teneatur. Aceti vapor per cubile expansus, et quaecunque aeris corruptioni resistunt, hic in opem vocentur oportet.

Quae hoc sub stadio metastases continent, has, perspecta atque correcta hujus phoenomeni causa, methodo jam pro aliis

exanthematum speciebus ex pelle ad interiora repulsis exposita (§§. 290. 326.), ac pro morbi, qui ex metastasi generatur, diversitate, pertractari conveniet. Quae cultro patent ad externa depositiones; hae cataplasmate, quo citius possunt, maturatae, mox et antequam vicina corrodant, aperiendae sunt.

Cura variol.
gasfr.

§. 340. Si *gastricam* febris variolas concomitans naturam exserat (§§. 100. 333), quod magis ex *dominantis* aegritudinis genio, ex aegrotantis ante morbum statu, ex aliorum ab hoc ipso jam reconvenientium historia, quam ex aequivocis variolarum symptomatis eruemus; tunc methodus huic febri opposita (§. 109.), eo usque, donec ad simplicem morbus ipse reductus sit naturam, adhibenda mox erit. Hinc aut sub primis jam variolarum initis, emeticum, cauta tamen, ac ob praesentem jam in ventriculo stimulum, moderata dosi, exhibendum est, aut, si tenacior videatur, quam ut ejici mox possit materia; praemissis pulveribus (N. II.), ac decocto (N. I.) resolventibus, ad tertiam ab invasione diem emeticum differatur. Solutio emetica (N. IV.), quae alvum si-
mul

mul evacuat, hic aliis praeferri meretur, ac toto fere morbi decursu, cum aqua diluta, haec ipsa, aut haustus salinus cum refractis tartari emetici dosibus, nec non serum lactis cum tamarindis coctum, cum fructu porrigentur. Sic quovis non morbi variolosi, cum *gastrica* febre incidentis, stadio, evacuantia ac repetitum adeo subinde emeticum indicari, eorumque usum felici coronari effectu videmus. Non tamen sine omni, ut asserunt, exanthematis respectu hac in methodo procedendum est: atque sub illo, ex evacuatione quidquam fortiori, majora sane, quam in simplici *gastrica*, incommoda rerumque oriuntur discrimina. Hinc ejecto per vomitum sabbiali somite, ac intestinis cum sale medio, aut potionē laxante antiphlogistica (N. XXI.), evacuatis; ex refractis tartari emetici cum haustu saline portionibus, ex serilactis tamarindinati pro potu porrecti, atque ex repetito clysterum usu, potissima obtinentur hoc in morbo auxilia. Cessante symptomatum gastrorum apparatu, quae ex morbo sunt reliqua: haec, ubi simplex ille fuerit, ut talis, — vel, ubi complicatio latuerit, habito ad istam respectu (§§. III. II. 341.), solicite pertractentur.

Cura v. compl. §. 341. Ex dictis (§§. 329. 334. 340.) apparet, variolas non tam simplicem ubique, sed *complicatam* in multis naturam habere; ac inter omnes certe frequentior illis cum febre, quam *inflammatorio gastricam* vocavimus (§. 112.), — sub pejori vero rerum statu, cum *gastrico nervosa* (§§. 89. 103.), aut cum *inflammatorio - nervosa* (§. 90.) societas esse consuevit. Nec raras esse variolarum cum catarrhalibus, rheumaticisque affectibus, aut cum aliis demum aut morborum causis, aut morbis ipsis, complicationes, jam satis monuimus: ut et febris intermittentis cum variolis combinatae non desiderentur exempla. Quid vero sub tot ejusdem aegritudinis mutationibus faciendum supersit; hoc ex aliis hujus operis capitibus, ac iuprimis ex illis, quae de febrium complicationibus a nobis dicta fuere (§§. 95. 96. 111. 112.), repetenda sunt.

*Cura feb. v.
nervos.*

§. 342. Si febris *nervosa* in variolas dominetur (§. 332.), ac infelici hoc connubio vel incipientis, vel demum adulti (§. 339.) jam morbi pericula increscant; tunc pro febris aut simplicis (§§. 87. 88. 91.) aut complicatae (§§. 89. 90.) ratione, methodus

cuivis ex istis adaptata (§§. 94. 95. 96. 111.) eligatur oportet. Nemo quidem in *simplicissima* licet *nervosa* variolis commixta, istarum contagium per sudores diffflare, quod in aliis quandoque contagiosis licebit (§. 94.), contendet; sed, quae in variolis, *inflammatoria*, aut *gastrico-inflammatoria* febre stipatis adeo laudavimus, methodum antiphlogisticam, frigidamque atmosphaerae aegrotantem ambientis conditionem: haec certe, sub tānta virium in *malignis*, iisque vel discretis, anomalis, vel confluentibus variolis prostratione, — nisi forsitan sub initio, ob latentem cum *inflammatoria* aut *gastro* complicationem, non sine manifesto adhibentur aegrotantis detrimento. Ipsa quidem aeris summa ubique puritas requiritur; sed caloris alia hic est ratio; nec certe, qui expellendis, maturandis vix sufficit abscessulis: hunc in debiliori, nec aestuante, sed tremulo, frigescente, languidoque aegroto, — ac vitae pabulum cum illo, extinguemus.

Interdum non tam maligna videtur exanthematis natura; sed, sub febris *lentae nervosae* symptomatis (§§. 91. 332.), modo vires in illo expellendo, maturando, apud inertes, inedia, haemorrhagiis, evacuationi-

bus forte aliis exhaustos, laxos, pituitososque homines, deficere observantur; atque tum primum, tum alia, quae hoc ipsum sequuntur, stadia lentissime ac vix non sine febre, aut sibi absolvit, — gravissima vero ex contagio internis partibus tam tenaciter inhaerente pericula, vix tamen terrifica aspectu symptomata derivate cernuntur. Hoc certe rerum sub statu tum aliquis atmosphaerae, coeterum purioris, tepor, tum jura carnium, ac vinum, nec non balnea quidquam calida, vesicantia, rubefacientia, cortex peruvianus, cinamomum, contrajervae, serpentariae virginianae radix, et excitantia in genere remedia indicantur.

Alias in delicatulis, timidioribus, mobilissimisque hominibus, in teneris ac devenustate propria sollicitis puellis, eruptio variolarum progreditur tardius; ac ad pellem hae devectae, in eadem haerere, nec satis elevari, nec febris, nec consueta symptomata ab eruptione facta sedari, sed anxie in lecto jactari, spirituque dejecto turbari cernuntur. Hoc quoque in casu a generosa satis viui portione, a sereno medentis vultu, ex applicito cantharidum emplastro, brevi tempore malignitatis idea disparet, morbusque communem reducitur in tramitem.

Quotiescumque vero sub ipsa jam *invasione ac eruptione* variolarum, vis vitæ deficiens, ac singula febris *nervosæ* aut *versatilis* (§: 87.), aut *stupidae* (§. 88.) observantur symptomata; tunc deposita tum sanguinis mittendi, tum evacuationis alvinae copiosioris indicatio-ne, ad illa, quae labescentem machinam erigere, et ad sepulti in visceribus infensi virus expulsionem ac maturationem excitare valeant, properandum erit. Ne tamen traditae jam saepius de *fallaciis signorum*, doctrinae obliviscamur! atque sumnopere caveamus oportet, ne a corrupta, aut verminosa abdominis colluvie, vel ab ipsa cruoris copia, *apparens* modo subsit, non vera, *debilitas*: quo certe in *oppresse* potius, quam *depressæ* vitalis potentiae casu, excitantia periculum augerent.

Cognita interim epidemiae regnantis, praecedentium causarum ac subjecti ipsius ^{sub studio invas.} constitutione, quamprimum funestae febris symptomata (§§. 87. 88. 332.) ingruunt: mox lecto aegrotantem committimus, ac in puriori quidem, sed frigore non contraria athmosphaera, majoribus a suscepto veneno turbis, ac languenti vitalis principii reactioni succurrimus solerter. Hinc fortiori mox extremitatum frigori tum frictionibus, tum ca-

lidis istarum, atque tam siccis, quam aromaticeis cum vino fomentationibus resistimus; insequentes forte lipothymias potu tepido, aromatico, ac repetitis vini generosi, aut alcali volatilis, aetheris vitriolici cum aqua cinamomi remixtis portionibus dissipamus. Vomitum effrenem summosque ventriculi, lumborum cruciatus, diarrhoeam immoderatam, indicata jam (§. 339.) methodo, ac injecto clystere compescimus. Si tremores, subsultus tendinum, aut verae tandem ac praematura, saepiusque redeuntes apud infantes praecipue convulsiones hic terreat; tunc zinci flores, puerulis unius, triumque annorum ad *grana duo*, — a tertio vero aetatis anno, usque ad decimum, ad *grana quatuor* omni bihorio porrigendi; ab experto nuper laudati sunt Viro; nec minus opium sub nimio convulsionis impetu, ac sub pulsu exili, sed duro, inaequali, sub tremore ac tendinum subsultu, moschus adhiberi merentur.

Quodsi vero debilitas, ac stupor sensuum magis, quam istorum perversitas, ac impetuosae nervosi systematis turbae obseruentur; tunc ad corticem mox peruvianum tum ore, tum apud infantes morosos ano

ingerendum descendimus. Nec minora ex vesicantium, sinapismorum applicatione; et ex camphorae vinique usu, subsidia impetrantur.

Ad secundum sic morbi stadium aut ^{sub} _{erupti} stadio citissime, aut tardius interdum pervenitur. Eaedem hic et ex febris natura petendae indicationes manent. Quod si nempe, ob vim vitae deficientem, variolae in cute sepultaæ vix prodeant, ac lividum mox colorem aut cinereum fere aspectum assumant; tunc largis peruviani corticis dosibus, serpentariae virginianæ radix, aut camphora superadditur; ac vini portio, non exigua nimis, conceditur assuetis. Simplex interdum croci infusum, aut saturatior illius tinctura eximie conductit. Si ob vigentem cutis forte spasmus variolae retardent; tunc pulvis *Doveri*, flores zinci, opiumque ipsum, in opein vocentur. Si diarrhoea hoc in stadio vires ultro consumat; tunc emulsione arabica cum opio remixta, radice columbo, aut lacte succurrimus tepido. Nec in solo diarrhoeæ casu, *lactis* in attollendis variolis usus hac in specie commendari meretur: ut quem, jam multos ante annos, puero altiori loco oriundo, ac ob pejorem variolarum, jam protinus collapsarum, aspectum

morti vicino, anili consilio vitam evidentis. sime servasse novimus, quam expertior licet Medicus servari posse admodum dubita verat.

Sub stadio suppur. Sub tam lento maturationis opere, ichor magis, quam pus bonum, in variolis tum discretis, ac anomalis vesiculosis, tum praecipue confluentibus, nervosa febre stipatis, praeparatur; ac ab istius demum actione (§. 332.) *suppuratoria* illa, ob millenas jam mortes infamis, nascitur, vel potius continuatur, augetur febris. Hoc igitur in casu, si major forte aestus insurget, acidem vitriolicum vel in potu (§. 339.), vel cum cortice nupcum, — si vero major jam debilitas ac vis minor vitae illud prohibeat; idem, cum camphora, aut, quod aliis placet, cum arnica, cortex sat largiter praescribatur oportet. Zinci hic iterum flores, quod ipsimet nos experiri necdum hoc in morbo potuimus remedium, eximie laudantur. Sed, quod experientia diurna confirmavit; ex *opio* iterum hic saepe est auxilium: sub cujus nempe, atque continuati corticis prudenti usu, tum variolae jam protinus collapsae, nigrescentes, tum quaevis maligna, ex nervosa ut videtur irritatione oriunda, saepe extemplo disparent.

symptomata. Nec vesicantia hoc in stadio, plenae licet pustulis, superficie superimponi non convenit; atque his ipsis nimia et symptomatica interdum diarrhoea felicissime fuit dispusa. Camphorae quoque, magnis in dosibus *exterius* adhibitæ, atque tum linteis susceptæ, tum linimenti sub forma (N. XXXVII.) variolis illitae virtus eventu confirmatur.

Salivationem difficilem gutturisque mala, eâdem hic, quam alibi (§. 339.) pertractamus solvimusque methodo. Haemorrhagias hoc periculooso rerum sub statu, tum cortex chинаe, tum, si depressae cordis vires non obstent, acidum vitriolicum, tum denique alumen, subinde compescunt.

Si gangraenae forte signa in cute compareant; tunc cortex eidem ad leges jam traditas opponatur. Si vero major in parte dolor gangraenam aut praecedat, aut comitetur; tunc opio, vel et simul moscho conceditur locus (§. 136.).

Infantibus, qui ob glandularum lymphaticarum infarctus hoc sub stadio periclitabantur, praeter dicta remedia, unguentum mercuriale ad pisi magnitudinem, per tres modo aut quatuor fere dies illitum, quin salivatio saequeretur, profuisse est visum.

In quavis vero specie variolarum, quae ad plantas pedum vix non corneas nascebantur, atque nunc a pure formato extendi, dilatari non queunt pustulae: hae extremos hoc sub stadio dolores, noctesque insomnes, convulsiones inducunt. Hoc in casu cataplasma ex lacte cum pane, vapor tepidus, ac matura abscessorum sectio, symptomata lenire sverunt.

^{sub stadio} ~~exciccat.~~ Si forte *intermittens legitima* cum variolis coire observetur; tunc, quavis istarum sub specie, ex cortice peruviano, nisi manifestior variolosae febris pro illa imponat remissio, subsidium habebitur.

Sed in longum sic protracto malignae suppurationis opere, *exsiccatio* pustularum, quo dictum est modo (§. 332.) succedens, aegrotantem a periculo immunem necdum esse sinit (§§. 331. 332.). Potissimum hinc curae in promovenda crustarum separatione ponitur momentum, ac praeter indicatos jam fotus (§. 339.), balnea quoque tepida ex pacte cum aqua egregie huc conferunt.

Collectas forte sub pelle materias purulentas, ossibus iuprimis, articulis, vasis majoribus, viscerumque caveis, vicinis, quam citissime id liceat, sectione aut caustico re-

medio educere, — continuato vero corticis usu meliorem suppurationem inducere, urinarum in primis secretionem promovere, ac febris lentae, metastasis iniquae pericula avertere contendimus.

§. 343. Non tamen haec semper, ac in ^{Reconvalesc.} _{cura.} quavis variolarum specie iisdem obtinentur beneficia auxiliis; ac diversa in *reconvalescentibus*, pro febris praegressae, ac morbosorum effectuum differentia ad redimendam salutem requiritur methodus. Nec etenim laudata toties post superatas jam variolas alvum evacuantia remedia, sub majori debilitate quam plurimis damnosa; — sed cum lenta quidem, inflammatoriae tamen indolis aegrotantem consumat febris, instituta hinc inde venaesectio, continuatus antiphlogisticorum usus; — si gastrica forte febris comitaverit, ac ejusdem signa in longum protrahantur, — aut si vires non deficiant, ac alveo-morb reliquiae, per artificialem quasi crisin, educ posse videantur, repetita laxantia; — si major virium prostratio, cortex chinae cum lacte ac blandis nutrientibus; — si vero manifestis ex latente acredine in metastases nisus prodatur; diapnoica et antimonialis,

vel et mercurialia, cum opio interdum commiscenda remedia, decoctum sarsaparillae, guajaci, cum lacte, etc. tum in primis balnea, vesicantia, setacea, indicantur. Omnibus vero purus, ac rusticanus aer, amicorum consortia, et longa mentis a curis domesticis quies, corporisque, non superiora viribus, exercitia conducunt.

Inocul. var.   §. 334. Ut a tantis, quas hucusque exposuimus, calamitatibus se defenderent mortales; praeter varia jam enumerata (§. 337.), tentamina, ad illud tandem se reductos viderunt: ut victas huic pesti manus traderent et sic quasi daemoni, quo sibi esset propitior, sacrificarent. Cum scilicet benignas nunc admodum, nunc vero malignissimas, ac dira cuivis necessitate imminentes, — unica tamen invasione contentas, populi conspicerent variolas; longo jam antequam *inserendi* contagii innotesceret beneficium, tempore, properarunt parentes, ut sub mitioris epidemiae adventu, dilectam mox prolem huic ipsi offerrent, ac minori sic periculo commissam, majori alias committendam, discrimini subtraherent. His curis, ut in rebus humanis solet, mox se admiscuit super-

stitio, ac *emi variolas* dixerunt: cum misso ad aegrotantis lectum infante, hic pro certo *obolorum* numero, tot sibi variolas, quot numeros pustuloso mercatori offerebat, expeteret. Quodsi haec pro suscipiendo morbi contagio non sufficeret methodus; eodem quoque lecto sanum cum aegroto cubare jubebant; ac nemo tunc, *num haec licerent?* quaestionem movebat.

Tam peregrina hinc nunquam apud Europaeos *acquisita per artem variola* fuit; sed regnantis modo epidemiae occasione illam excitare, ac integrum contagio superficiem offerre solebant, donec feliciori nobis, ex Asia advecta, methodo, variolosum in pyxide virus coercere per annos, ac morbum, tandem aetate, quo vitae momento luberet, evocare addisceremus.

Haec satis jam nota, atque tam facilis, — nec igitur longis hic argumentis, quod ab aliis jam factum est, expouenda methodus, matrum illinc opus, — in Europa mysteriosae quasi artis sub specie tractata, in ipsa, ex qua originem ducebat, parentum in proles pietate, obstacula invenit: quae doctis non modo, sed ex religione, ut videbatur, desumptis adiuncta argumentis, vix cognitam

Europa expellere operationem minabantur. Sed novae mox pestis devastations, ac milrena uno ex morbo funera, reluctantates ci-vium *novitatibus* animos ad nova hac super re experimenta coegerunt: quibus ad arithme-ticum haec res calculum reducta, ac insignis in quavis Republica *inoculationis* utilitas evicta est.

Cur vero *artificialis* variola minori hominem, quam *spontanea*, periculo subjiciat; hoc variis dilucidare rationibus Eruditi contendunt. Nos aliam, quam ex actione, quam venenum *vulnere* susceptum diversam inducit, non sat bene perspicimus. Haec et aliis pro-pria est venenis agendi diversitas; nec major inspiratae, aut deglutitae materiae *copia*, aut volatilis, aut corrupta magis istius natura, difficilem hunc solvere nodum videntur. *Maligna* licet desumptum ex pustula virus, sub media funestae indolis constitutione, *benignam* tamen, cum vulnere inseritur, plerumque aegritudinem inducit; ac unica con-tagiosae materiae guttula non minus, quam major ejusdem portio, effectus exserere ae-quales videntur. Cautior illorum, quibus hic morbus inseritur, delectus, — junioris, qua-hoc opus suscipitur, ratio aetatis, — tempus

ac coeterae conditiones, huic morbo opportuna magis, — ipsa demum inficiendorum praeparatio (§. 337.), insertas hominibus variolas mitiores interdum producent; sed urgente malignioris epidemiae periculo, tum adulti, tum senes, gravidae non minus mulieres, quam valetudinarii, ac morbo chronic detenti homines, sine quavis fere, aut cum brevi saltem ad morbum epidemicum præparatione, inoculationis se experimento submiserunt: ac saepe ex eadem variolas, quas vel *sanissimis* epidemia *malignas* inferebat, retulerunt *benignas*. In ipso hinc vulnusculo, quo virus idem suscipitur, ac in modo, quo natura hoc ad illud evolvit, ab eo, quo cute integra, per pulmonum stomachique vias, susceptum digerit virus, diverso, benignitatis majoris beneficium nobis quidem latere, nec tamen ideo ex cognitis naturae legibus explicari posse videtur.

Non tamen ideo vel ex *insertis* variolis *benigna* semper praedici aegritudo potest; nec mortis hinc inde vel ex illis ipsis inse- cutae exempla desunt. Sed nec ipsi quidem inoculationis adversarii majorem longe ex *naturalibus*, quam ex *insertis* variolis mortalitatem diffitentur; ac si certas forte familias

funus unum aut alterum ex istis, rariori certe, absterruit iuftronio; ipsa tamen Republica, ex capto *in magnis* experimento, insignem omnino hac ex operatione fructum percepit. Saepius hinc, cum a nobis parentes, num proli inserere variolas conveniret, quae sivissent: consilium quidem inserendi non dedimus; sed propriis hunc morbum filii inseruimus, et exemplo non minus, quam verbis, proficuam Reipublicae, licet omni periculo non semper immunem, matrum licet voto non ubique respondentem, operationem laudavimus.

Nec id circa sine quovis legum imperio hanc ipsam in civitatibus, quo lubet, loco ac tempore, exercendam esse, docet ratio, ac continuata in alios per inoculationem infectionis pericula abunde docent.

Ipsa variolarum *inoculatio*, quae modo cuivis fere genti diverso instituitur, optime tamen recenti vel saltem non corrupta, aut nimis vetusa pustularum maturarum, ac laete benigneque florentium materia suscipitur. Si temporis ac subjecti pro hoc morbo eligendi concedatur occasio; tunc verno in primis, ac autumnali tempore, in personis alio morbo nequaquam affectis instituenda est

est operatio. Infantiae periodus, si forte primum a nativitate mense in, dentitionisque epocham excipiamus, oportunius huic operi temporis momentum offert. Pubertatis in utroque sexu terminum, menstruationis, graviditatis, ac puerperii statum prudenter evitamus; atque his demum in subjectis *praeparatione*, ut vocant, nulla indigemus; nec in victu mutatio, quae toties salutem disturbat, nisi paucis ante eruptionem diebus, major facienda erit. Qui ob praesentis alterius morbi incommoda, ob plethora in, vermes, imi ventris saburras, ob cachecticum forte habitum, debilitatem, laxitatem, rigiditatem nimiam etc. praeparatione indigent; his opportuna cuvis ex istis auxilia mature offeruntur. Sub periculosae epidemiae ingressu paucissimae locum exceptiones invenient.

Sub ipso vero *inoculationis* opere naturalis vel spontaneae infectionis, quamvis id tanti ab aliis non factum sit, fugiatur nihilominus occasio. Cuspide hinc lanceolae aut acus, — vel, sub puris recentis defectu, filo molli ac laneo, aut sericeo suscepta variolarum materies ad brachium, melius utrumque, quo loco in aliis fonticuli ponuntur, — aut ad manus, pollicem inter digitumque

indicem, sub epidermide introducitur, ac, sine subjectae cutis laesione, cum imposito cuticulae digito, vel lanceola, vel acus prope abstergitur, aut filius sub illa per nycthemerum firmatur. Nec emplastra, nec fasciae tam insonti vulnusculo imponi merentur; nec pinguiā sine damno vel quavis a cute feruntur. Qui vesicante epidermidem elevent, aut incisae filum cuti imponunt; hi oborta, ut solet, his in locis phlogosi, aut ex suscepto variolarum viru, an ex cutis laesae ac irritatae effectu haec fiat, ignorant; ac majorem ulceribus hac in parte nonnunquam futuris occasionem largiuntur. Nec etenim amplior hunc ad locum suppurationis variolarum facile quid detrahit vehementiae aut numero, vel talis, ut rite procedant, requiritur excretio. Frigida lavare partem, qua virus sepultum haeret, aut inutile, aut interdum damnosum dicamus; sed subsequenti fortiori hoc in loco phlogosi, eandem cum fructu imponimus.

Multiplex quidem ad plagam, cui virus commissum est, signorum apparatus observatur; sed communis istorum decursus, si modo contagium, quod non ubique continet, suscipitur, breviter hic exponendus est.

In genere *quatuor* fere hic *stadia* inserti veneni censuntur. *Primum*, quo sine manifesta ad locum inoculationis irritatione sepultum jacet, ac Medium futurae actionis incertum esse sinit, venenum; *secundum*, cum localis in parte illa se prodit irritatio, ac eventum operationis probabilem jam reddit; *tertium*, quo totum jam corporis systema in consensum vocatur, ac *invasionis* (§. 337.) comparet periodus; *quartum*, quod interdum deesse observatur, quo variola ad partem a vulnere distantem prorumpit.

Jam *altera* post peractam inoculationem ^{stad. irritat.}
die, rubrorum vestigia punctorum, mox ve-
ro macula dilute rubra, aut subflava, in
multis conspiciuntur; in aliis, post plures
modo dies haec ipsa comparent.

Tertia, circa locum affectum pruritus,
levis tensio, ac durities occurrit.

Quarta fere die, rubedo, pruritus, ac
durities augentur, minimaeque, nec oculo
nudo detegendae vesiculae, variolarum *ma-
trum* rudimenta, hoc loco comparent.

Quinta, in multis vero tardiori die, ^{stad. irritat.}
plurium jam pustularum acervus, ambitu ru-
bro, ampliori cinctus, elevatur; axillae, vel
et inguina dolent, lassitudo, osteocopus do-

lor, horripilatio, cui calor intercurrit, faciei color nunc roseus, nunc pallescens, cephalalgia, vertigo, morositas, anorexia, aut cibi desiderium ac brevis et insolita hilaritas, succedunt.

stad. iuvas.

Die sexta, axillae dolor continuat, ac brachii sub motu augetur; lymphæ tenuis in pustula majori, halone rubro circumsepta, augetur; plures acuminatae, ac supra cutem elevatae, cum ardore ac pruritu exsurgunt papulae; foetor oris ac sordes ad linguam produntur, turbantur oculi; ad vesperas horripilatio calorque alternant, ac in genere primæ invasionis symptomata (§ 331.), vel jam elapsa, vel hac demum die, manifestantur, morositas increscit; dolores abdominis, lumborum, hinc inde sentiuntur; vacillant pedes, nec auram petere liberiorem aegrotantes désiderant.

Septima, increscunt magis ac spissescente materia molliter turgere incipiunt majores vesiculae; rubor easdem ambiens augetur, magisque diffusus apparet. Ad vesperas cephalalgia, horripilatio, calor auctus, somnolentia, ac pulsuum frequentia occurruunt.

Octava, febris symptomata, ad noctem somnolentia, inquietudo, calor increscunt;

pavores sub somno, stridor dentium, nausea, epigastrii dolor accedunt. Purulentus jam humor vesiculas distendit.

Die *nona*, augetur febris; nauseae, vomititio, lassitudo ac somnolentia continuant. Interdum nunc oculorum distorsiones, tremores, convulsio occurunt; vel anxietas, palpitatio cordis, aut siccitas faucium ac dolor accusantur.

Dicim⁹ vero, ac undecima fere die, subinde tardius, variolae, nisi paucae illae, quae ad locum, cui morbus insertus est, jam sufficient; ad coeteri quoque corporis superficiem, — plerumque per paucae, sed verae, et ex quibus aliis communicari contagium non minus, quam a naturalibus potest, — interdum tamen plures, rarius copiosissimae, ac rarissimo certe in casu, ob rationes non ubique manifestas, sat malignae prorumpunt; atque, pro hac ipsa rerum differentia, febris plerumque nunc sedatur, aut plurimum mitescit, ac singula nunc modo, quo dictum est (§. 337.) maturationis, ac suppurationis sub stadio decurrunt.

Magna sic apud plures symptomatum, diversitas occurrit, atque febris aut fere nulla, aut pauca, aut sat violens eruptionem

praecedit, ac diversam, ut in naturalibus variolis, naturam, vix tamen non ubique benignam, assumit.

Sub tam felici igitur rerum successu, praeter aurae purioris, siccioris, ac frigidiusculae, jam commendata satis (§. 338.) beneficia, debitumque in victu regimen, alio aegrotantes vix indigent consilio; ac tempore eodem, quo alii, hoc a viru inopinata, ac epidemico furore infecti, dira cum morte luctantur; mediis illi sub lusibus, vix lectulo interdiu adstricti, ac sine venustatis plenumque jactura, hanc pestem laeti absolvunt.

Si gravior forte morbus *inoculationem* sequatur; iisdem hic, quae pro *naturali variola tradidimus*, *praeceptis*, ac, pro varia subjecti febrisque indole, aliter, aliterque tractandus erit.

ORD. II. GEN. III.

MORBILLI.

§. 345. Diversam longe a variolis (§. 328.) nat. morbilli ac male quondam in Scholis cum iisdem confusam, *morbilli* aegritudinem sistunt. Eandem fere haec ipsa cum illis in *Europa* aetatem, eandemque fere descriptionis ab *Arabibus* originem agnoscit. Nec minus hoc exanthe- ma, ac illud, *communem* mortalibus, sed *unica* forte minus, quam variolae, *invasione* contentum, nec tamen ideo redeuntem tam facile, morbum nobis exhibet. Infantes quoque, variolarum adinstar, frequentius quam adultos, morbilli corripiunt; sed nec istis, nec sene- ctuti parcunt; ac rarius *sporadice*, vix non ubique *epidemice*, vel quovis anni tempore, hiemis tamen sub fine frequentius, *contagioso* afflatu in Populos dominantur. Sub eadem, qua variolae grassantur, constitutione, mor- billi subinde comparent, aut illas praecedunt,

sequuntur; aut eundem simul, quod rarius est, hominem obsidere cernuntur.

Definitio.

§. 346. Contagiosum igitur ac primarium exanthema morbilli constituunt, quod, praeviis plerumque symptomatis catarrhalibus, tussi sicca, sternutatione, oculorum pruritus rubidine, lacrymatione calida, aut et faucium dolore, ac tandem febre; sub finem tertiae, vel principium quartae diei, tardius interdum, plerumque sine ullo symptomatum decremento; vel et cum istorum evidenti exacerbatione, ad cutem, praecipue faciei, sub forma papularum, aut macularum, punctulorum ruborum, seminum lini figuram referentium, — mox vero in pectore, ventre, ac artubus, sub illa macularum rubrarum, pulicatum fere morsibus similium, vix tamen perfecte circularium, variolis latiorum, plerumque confluentium, nonnihil asperarum, ac supra cutem prominentium, efflorescit; per suppurationem non terminatur; sed sexta fere die, tardius interdum, exsiccati, ac plerumque per squamulas furfuraceas decidere observatur.

§. 347. Prout coetera exanthemata, sic *divisione*. et *morbilli*, ex febre sibi conjuncta potissimum divisionis momentum agnoscant. Ipsum quidem hoc exanthema *inflammatoriae* potissimum indoli favere consuescit; sed et *gastricam* non raro febrim, ac subinde *nervosam* pro socia admittit; et illinc sat *benignam*, licet fortem aliquando, — hic vero *malignam* rariorem quidem, sed variolarum tunc periculis minime cedentem, naturam ostendit. Nec tam *simplicem* *morbilli* ubique aegritudinem, sed cum aliis quandoque exanthematis, cum miliaribus, petechiis, ipsisque demum, ut diximus, variolis, — aut cum locali inflammatione, aliisque affectibus *complicatum* hinc inde morbum constituunt. Quae *morbillos* inter et *rubeolas* ab expertis coeterum in arte Viris tradita nuper fuit differentia; hanc nos ex *scarlatinae miliformis*, aut *pustulosae* (§. 295.) cum *morbillis* facili confusione exortam arbitramur; ac cynanche faucium sic dictis *rubeolis* conjuncta, purulentus humor in pustulis contentus, catarrhalium defectus symptomatum, incerta exanthematis eruptio, et cutis hydrops hanc ipsam insecutus, propriam nobis opinionem confirmare videntur. *Spurios*, quos alii viderunt, *morbillos* conspeximus nunquam.

Quatuor hoc in morbo , ut in variola-
rum illo , *stadia* observantur : quorum *primum*,
invasionis seu *suscepti contagii*; *secundum*,
eruptionis, *tertium*, *florescentiae*, *quartum* vero
illud *desquamationis* appellamus.

Morbil. inf.

§. 348. Parva satis interdum febris mor-
billos comitatur ; sed cum haec major subin-
trat ; inflammatoriam plerumque naturam
ostendit.

Symp. benign.

In benigniori quidem morbo , praeter
levem coryzam , narium obstructionem , tus-
sim siccum , quae interdum jam per hebdo-
midam continuaverant , praeter aliquem ocu-
lorum pruritum , ruborem , ac aliqualem de-
mum lassitudinem , horripilationem calorem-
que intercurrentem , aut et somnolentiam ,
capitisque dolorem , cum pauca siti et ano-
rexia aut levi nausea ; vix multa accusat ,
nec lecto adstringitur aegrotans . Quavis tunc
die ad noctem haec symptomata increscunt ,
pulsus frequentiores , sed vix pleni aut duri
redduntur ; ac ad eruptionem usque sine
impetu haec continuant.

Symp. inf.
grav.

Sub morbo quidquam graviori atque
inflammatoria cum febre manifeste conjuncto ,
praecedunt fere semper sub majori mentis

irritabilitate, symptomata catarrhalia: tussis aspera, sicca, fere continua; cum dispnoea, raucedo, coryza, sub qua e naribus tenuis, lacrymis fere similis, et acredinem prodens humor excernitur; sternutatio, emunctio nasi frequens, lassitudo artuum, dolorque lumborum. Rarius haec praecedit, frequentius post plures jam dies sequitur frigus cum calore alternans, inappetentia, ciborum aversio, nausea, conatus vomendi, vel interdum vomitus, capitis gravedo ac dolor, oculorum rubor, pruritus et calida, ardensque lacrimatio; apud infantes potissimum somnolentia, pavores sub somno; inquietudo, auxietas, palpitatio cordis, cum pulsu frequenti, pleno, aut contracto et duro; sitis multa, ac subinde aliquis in faucibus sub deglutiendo dolor. Saepius vero diarrhoea, quae praesens forte vomitus plerumque lenitur. Febris interea ad noctem exacerbatur, atque deliria interdum accedunt. Aliqua ad horas matutinas remissio, sed continuante tussi, nisi narres copiose fluant, ferociori; oculi, dolorem licet vix percipient, a luce tamen, sensiliores, offenduntur, ac lacrymis innatantes scintillant. Similem interim in variolis, ac in ipsis morbillis oculorum aliquando observavimus

conditionem. Ad vesperas denuo caloris incrementum, oppressio pectoris, ac respirationis, sub perpetua tussi, difficultas, et vel continuus sopor, vel molestae vigiliae occurunt. Largus etiam ptyalismus aegrotantes accessisse est visus. Multis vero cruentis ex naribus, vel ano, aut mulieribus ex utero, cum levamine symptomatum, — alias tamen nimius, erumpit. Sudor aliquando levis, nec certe tantus, ac apud adultos in variolis, exprimitur; urina fit turbida, albescens; aestus interni, sitis magna, ventris alias tormenta divexant. Tertiae vero diei sub finem, praegressa iecrum in quibusdam horripilacione, incendio majori, inquietudine, — vel apud infantes hinc inde, ut in variolis, convulsione, exanthematis eruptio jam succedit, aut ad quartae principium, — rarius, ac lethali interdum effectu, aut quintam, aut sextam, differtur.

Quam alii *morbillosam sine morbillis febrim* observasse sibi videntur; hanc, licet idem de *variolis* jam constet (§. 331.); nos ipsi conspicere necdum potuimus; ac dubiam, nisi per inoculationem his in subjectis tentatam confirmetur, observationem putamus.

Morbillosum scilicet exanthema (§. 346.) stad. erupt.
nunc in vultu, ad frontem praecipue, ac
paucarum intervallo horarum cumulatim ef-
florescit; brevi vero tempore et ad collum,
pectus, abdomen et artus, maxime ad dor-
sum, nec tamen, qua parte copiosior est
transpiratio, copiosius prorumpit. In facie
quidem in racemos, seu corymbos colligun-
tur papulae rubentes, ac, digito magis, quam
oculo judice, prominentes; ad truncum vero
et artus, latiores, ac super cutem minus
elatae, tacru tamen quodammodo asperae,
efferuntur: atque sic paucarum horarum, vel
noctis unius spatio, eruptionis hoc stadium
absolvitur.

Atque nunc quidem in benigniori mor- stad. gorasci
bo symptomata, saltem aliqua, in sat multis
remittunt; tussis tamen ac raucedo conti-
nuant, nec tam perfecta, ut in benignis va-
riolis, subsequitur remissio.

In graviori vero morbillorum statu, non
modo nulla in symptomatis, nisi brevis for-
te, aut solius vomitus, anxietatis, remissio
observatur; sed tussis ferocitate in plerisque
augetur; febris ipsa, dispnoea increscunt;
defluxio in oculos, somnolentia, intendi, ac
sudores interdum, oientes, aut diarrhoea,

aut, a quo aegrotus aliquantum sublevatur, vomitus biliosus, interdum ischuria, accidunt. Hoc demum sub stadio, quo maculae ad truncum et artus, ac morbillorum in facie corymbi intense satis rubent et calent, cutis quidem universa quidquam tenditur, inflatur; sed in facie inprimis tumore, in plurimis non tam magno, in aliis tamen conspicuo elevatur, palpebraeque tument, ac interdum clauduntur. Ad ipsam subinde linguam morbilli cernuntur haerere.

Per duos, aut tres fere dies hoc in *florescensiae* statu morbillorum perseverat exantheme, et ad *sextam*, *octavam* usque, febris intensa, ac irritationis, inflammationis, catarrhi violentioris symptomata aegrotantem divexant.

Stad. exsiccat.

Tandem, quo loco primum erupit, exantheme, ad frontem, genas, labia, et mentum, pallescere hoc ipsum observatur; ac, reliquis adhuc intense rubris in corpore morbillis, facies tamen ipsa jam subsidet ac epidermis exasperatur. Idem sic ordo in coeteris quoque partibus observatur, ac sub insigni nonnunquam pruritu, cuticula in squamulas ac furfures delabitur, et *nona* fere die, vel, longiori sub morbo, *undecima*, ex morbillis nil amplius in cute conspicitur. In

quibusdam interim subjectis, haec ipsa, quod et nobis conspectum est, sine manifesta epidemidis desquamatione evanescunt exanthemata.

Eodem vero tempore, in ipsis adeo benignis interdum, potissimum tamen in gravioribus morbillis, saepius non ipso derantur adeo, quam augentur febris et tussis; dispnoea increscit, et periculosa frequenter pluribusque lethalis peripneumoniae occurrunt symptomata. In aliis diarrhoea succedit ac per quasdam aliquando hebdomadas extenditur: quae, si moderate fluat; *criticam* interdum naturam habere, — si vero cum impetu continuet, in perniciem aegroti decurere observatur. Sic et per sudores, per sputa copiosa, brunei coloris, et viscida, per urinas abundantes, pallidas, aut sedimento munitas, vel demum per narium haemorrhagiam, symptomata in multis sedantur; sed impetuosa nonnunquam haemorrhagia in aliis succedit, ac liberatum jam exanthemate aegrotum examinat. In pluribus, ac post benignos adeo morbillos, funesta ac phthisin minitans diutissime continuat, aut ex lenta pulmonis inflammatione et exulceratione deducitur tussis, qua plures ab hoc morbo,

quam ab ipsis variolis, ut plurimum neglecti, consumuntur, trucidantur aegroti. Rarior ab hoc morbo, sed aliquando observatus, est anasarca hydrops. Magna interim, cum hic succedit, *scarlatinæ*, non morbillosi exanthematis, praegressae suspicio manet.

Morbilli.gastr.

§. 349. Frequenter satis morbilli sub constitutione *gastricæ* exorti, febrem, quæ ex hac nomen suum assumit (§§. 98. 99.), ut variolæ (§. 333.) coeteraque exanthemata faciunt, pro socia sibi eligunt, ac ejusdem legibus subjecti, illa ipsa symptomata, quæ *gastricas* constituunt (§. 98.—105.), offerre consuescunt. Ilsa quidem ab exanthemate excitata super nervis irritatio, Medicis et hic non raro imponit; sed attentus in dominantem agritudinem, in illa, quæ morbum praecesserunt, comitantur, et quæ in aliis ab hoc ipso jam liberatis contigerunt, observator, ab falsis vera non difficulter separabit; ac frequenter in morbillis, si vel solum excipiatur exanthema, gastricam præter febrem, nil morbi inveniet.

Morb. c. Feb.
nervos.

§. 350. Similia de febre *nervosa*, morbillis, licet rarius, ac in variolis, hinc inde tamen

tamen conjuncta dicantur oportet. Insignem vero tunc morbus lethalitatem habuisse, ac integras interdum provincias devastasse est visus; et quamvis tam infensae mortalibus febris symptomata ex dictis (§§. 87. — 91.) jam pateant abunde; ipsa tamen rei, quam pertractamus, auctoritas, ut brevem maligai hujus morbi ac succinctam tradamus ideam, exposcit. Sub ipsis quidem morbillis, qui *inflammatiorum* graviorem (§. 348.), aut qui *gastricam* (§. 349.) sibi adsociarunt febrim, aut neglectis, aut methodo perversa tractatis, sub fine non raro *nervosae* supercedunt symptomata: sub lethali peripneumonia, sub diarrhoea profusa, exanthemata live-scunt, nigrescunt, haemorrhagiae irremediables ac alia, quae maligna dicuntur, observantur phoenomena; sed de morbo, jam ipso principio malignitatem prodente hic sermo nobis est, ac in isto sequentia in primis observanda occurruunt.

Catarrhalibus et hic symptomatis ordi-stad. invas.
tur morbus, quae ipsa jam majori ferocitate, aut sub ferinae, convulsivae tussis phoenomenis, pectori sat diu insidiantur, antequam funesti virus in homine se prodant indicia. Tunc vero singularis mox, nec a

plethora , nec a gastricis saburris , aut evidenti alia ex causa pendens prostratio virium , tristitia , moeror , timidique , aut de salute desperantis animi dejectio observantur . Horror diuturnus , aut ossa concutiens frigus aegrotantem invadit , aut insecuto jam febris calori superadditur novum . Calor nunc et aestus internorum augetur , capitis graveudo , aut summus dolor , vertigines , oculorum rubor , lacrymatio , inquietudo , anxietas , lithophymia , somnolentia , accedunt . Multos nunc aut vomitus continui , cardialgiae , aut diarrhoea , cum foetidissimis , aut cruentis dejectionibus , et cum molestissimo tenesmo invadunt . Alios orthopnoeae , ac peripneumoniae malignae (§. 190.) , — cynanchis alias , et quidem nervosae , ulcerosae (§§. 175. 296.) symptomata divexant . Hos , impetuosa mox narium , pulmonum , stomachi , vel et ani , uterique haemorrhagia ; — illos deliria phrenitica , tacitura , tremor artuum , tendinum subsultus , vigiliae continuae , aut sopor comatosus , aphonia aggrediuntur . Altera haec die augmentur , si possunt , symptomata ; atque hac ipsa jam , — aut si febris vix non deesse videatur , et extrema virium vitalium dejectio sic jubeat , nonnisi quinta ,

aut sexta, aut tardiori die, *invasionis* hoc stadium, interdum cum morte, terminatur.

Secunda igitur quamplurimum die, *hac stadi.* eruptio in maligna morbillorum specie, exanthematis, sub convulsionibus interdum, contingit eruptio, ac ad omnes hoc partes, cum impetu exploditur. Nec tamen igitur symptomata vel quidquam remittunt; cardialgia, vomitusque continuantur; rubent magis scintillante que oculi, tussis sicca, dispnoea augetur; calor, oppressio, anxietas increscit; cutis est arida et ignea; siccantur, ac livescunt cum siti insignt fauces; lingua impuro obtengitur muco, aut protinus siccescit; celeriter nunc pulsant, sed debiles, tremulae ac inaequales, arteriae; maxima simul virium prostratio se prodit, exanthemata mox livescere, petechiis neculisque commisceri, aut omnia e cute disparere cernuntur; quo facto, deliria, convulsiones, alvi fluxus dysenterici succedunt; urina pallescit, sopores, subsultus tendinum, peripneumonia; faucium oris que ulcera oriuntur.

Quo igitur morbillos stadio florere oportet; hoc, dirae aegrotum praemunt angustiae febris nervosae symptomata continuant, ac momento quovis exacerbari cernuntur.

Hinc plures *exsiccationis* nec attingunt quidem stadium; sed gangraena partium, oris, buccarum, pharyngis, pudendorum, vel convulsi, syderati, suffocati occumbunt.

Stad. exsiccat. Nec minora ab exanthematis desquamatione aegrotantem circumdant pericula. Quod enim sub inflammatorio illius statutam frequens est symptomatum augmentum (§. 349.); hoc, sub maligno morbillorum habitu, immaniter increscit. Post quatuor nempe vel sex lividioris florescentiae dies, calor quidem ac sitis, haec ipsa dispacente, mitigantur, ac oculi siccescunt; sed pectoris oppressio, anxietas, difficultas spirandi, quietudo, tussisque molesta, inanis, continuant, augentur. Pulsus debiliores inordinati redduntur, profusa saepius diarrhoea, quod virium superest, prosternit; ac supperaddita his miseriis deliria instantem jam mortem annunciant. Interea nunc furfures, nunc integra epidermidis frusta a cute separantur, ac in plerisque exanthemata tam profunda in cute vestigia relinquunt: ut ad cicatricem, quas variolae inducunt, similitudinem accedant.

Feliciorem his sub angustiis exitum speramus, si cutis madescat, si dispnoea, an-

xietas, inquietudo decrescant, si tussis moderetur, ac viscida, copiosa materia per spuma reddatur, si plures ad labra pustulae efflorescant; aut si copiosum albumque in urinis non paucis deponatur sedimentum. Sed multi, qui morbum superasse creduntur, sat longo, ab hoc ipso, tempore, ex phthisi pulmonum, aut tabe, diarrhoea, aut infelici metastasi succumbunt.

§. 351. Alias vero ipsa morbillorum ^{Morb. compl.} febris aut cum gastricis, aut cum nervosis mox complicatur symptomatis, variisque sic ansa porrigitur a consueto hujus morbi decursu aberrationibus. *Inflammatoriae* sic febris cum nervosis affectibus intricatae, memorabile exemplum in nobilissimo non ita pridem conspeximus juvete. Quo scilicet tempore variolae morbillique simul, in hac insubria, permultis lethales, sub rheumatica constitutione, grassabantur: robustus hic, sed pendulum nocturnis hinc inde spasmis seu *trampo* subjectus adolescens, die 28. Januarii 1790. lassitudinem persentit, perhorrescit. Haec ad alteram usque continuant diem: sequitur calor cum horrore alternans, oculi parum rubescunt, aliqua sternutatio, nariumque ob-

structio ; pulsus pleni, sed molles, paullo
frequentes. Ad noctem sudor sat magnus.
Die 3.^a, febris non remittit; tussis nunc par-
va et sicca exsurgit; oculi subrubent, hinc
inde sternutat; sed capite non dolet, nec
difficulter respirat, nec oris ulla accusatur
amarities, nec nausea, nec sordes in lingua
comparent; ad noctem febris augetur. 4.^a,
haec minor est hesternâ; paucae ac rubrae
ad mentum pustulae, — sub vesperis latio-
res ad thoracem maculae, comparent. Sequi-
tur diarrhoea, et ad noctem sanguinis e na-
ribus fere libra sub tussi ac inquietudine
effluxit, nec in insulam concrevit. 5.^a, blan-
de transpirat, febris moderata, tussis adau-
cta, plures in pectore nunc maculae prodie-
runt; cessat diarrhoea; sed crux iterum e
naribus, cum aquae calidae per caput decur-
rentis sensu, atque aliqua in lipothymiam
propensione, destillat. Ad vesperas febris
inscrescit; sed tussis moderatur. Sub nocte
calor augetur, gulæ dolor accedit; sed somno
fruitur aegrotus. Die 6.^a, sanguis iterum ad
libram e naribus prorumpit, ac, in vase su-
ceptus, concrescit. Pulsus nunc pleni, sed
molles, frequentes; dolor nullus ad caput,
vix ullus ad fauces; respiratio, si tussim ex-

cipiāmus sat multam, liberrima. Morbillorum nunc plura in cute observantur exanthemata, oculi pruriētes, ac rubri. Ad vespertas horripilatio succedit, augetur calor, arteriae pleniores, ac frequentius pulsant; facilis respiratio. Augetur morbillorum ad thoracem, ac nova comparet ad brachia eruptio. Rarior quidem tussis, sed magna nunc pectoris oppressio, difficultas spirandi succedit. Tunditur hinc vena, sanguinisque educitur libra. Aliqua post hoc lipothymia, cum jactatione, difficultate spirandi, ac pulsus parvo, inaequali insequitur; mox vomitus accedit: a quo pulsus insurgunt, ac minus frequentes, pleniores redduntur. Sanguis tenui mox corio obducitur. Sub optimo, ut videbatur, aegrotantis statu, novae mox ac prioribus graviores lipothymiae inopinato ordiuntur; sed insecuto demum quatuor horarum somno, hae turbae sedantur. Die 7.³ tussis minor, respiratio facillima, sternutatio, licet perviae nunc et liberae existant nares, frequentior; pulsus molles, pleniusculi. Sed hac etiam vix elapsa nocte, copiosa morbillorum, ad faciem iterum et brachia, sed et ad tibias et crura contigerat eruptio. Versus meridiem denuo sat gravis respirandi aegrotan-

tem difficultas, post horae interim quadram cessans, invadit. Solvitur jam alvus, vomitusque cum emolumento subsequitur amarus; sed redit mox suspiriosa ac difficilis, mox iterum in facilem commutata, respiratio. Pulsus nunc pleniores, frequentiores, calor major, ac dolor ad oculum, variolis quondam sat male tractatum, comparant; facies rubra, non tensa, ac tussis moderata, sed tendinum subsultus observantur. Post meridiem, suspiriosa iterum ac difficilis, in facilem, naturalem, et mox ex hac, in illam, convertitur respiratio; sed post quatuor modo horas jactatio magna, binique amarae materiae sequuntur vomitus. Remittunt nunc iterum symptomata, et alvus sponte excernitur; post paucas vero horas, convulsio spastica tum faciem totam, tum manus pedesque invadit, ac altos exprimit aegroto clamores. Sequitur haec tertius nunc vomitus, alvumque denuo exonerat aegrotus. Porrigitur liquoris anodini, laudanique liquidii, quadrihorio quovis repetenda portio: sub quorum usu pacantur symptomata, ac leviter manuum praegresso frigore, morbillorum rursus in superficie augetur copia. Ad noctem oritur molestus in ore, non sicco, sic-

citatis sensus, ac hauriendi potus, sine siti, necessitas: quam novae mox inquietudines, respiratio suspiriosa, defectionis sensatio, brachiorum, manuum, genuumque convulsio ac spasmus excipiunt. Pulsus, nec fortes, nec debiles, centum in primo minuto ictus vix superant; nec ulla nunc tussis aegrotantem divexat. Post horam somnus et facilis respiratio; sed insomnio, ac amissi sanguinis fallaci idea excitatus, debilitatem accusat, ac lipothymias futuras veretur. Has tamen nec pulsus, nec alia praedicunt symptomata. Morbilli ad faciem copiosi, adhucdum rubent; in thorace aliqui pallescere videntur. Desideratus tandem ab opio inducitur somnus. Die 8.^a, urina turbida, jumentosa, cutis subhumida, calorque minor, respiratio libera; sed tussis sicca recrudescit aliqua. Morbillorum jam imminuitur robor, et panceas post horas tum sudor universalis, copiosus foetidusque insequitur; tum puriforme ac multum in urinis praecipitatur sedimentum. Ab his mox febris fere omnis disparet, ac viscida quaedam per tussim sputa screantur. Pruritus nunc major, quam ipsa sub exanthematis eruptione, in cute sentitur. Arescant plures in facie morbilli; ad noctem somnus, et

quae per totum hunc morbum *paucissimae* fuerunt *urinae*; hae magna satis minguntur in copia, ac die 9. ^a sedimentum leve ac furfuraceum deponunt. Hac die, sub febre vix ulla, tussis iterum augetur, nec sputa sequuntur. Ad faciem nunc tandem desquamatio succedit; simulque dolor in aure dextra acutissimus insurgit. Hunc interim decem horarum somnus sopivit, ac 10. ^a sequente, sudor iterum sat magnus prorupit: quo pectoris artuumque morbilli sine ulla epidermidis desquamatione, evanescunt, ac sub largo urinarum fluxu, nocturnoque sudore, salus integra tandem, post paucos a morbo dies, restituitur aegroto.

Hoc igitur pacto morbilli cum varia tum febre, tum aliis non nunquam *complicantur* affectibus; ac magnam certe medentis in causas istorum et effectus attentionem sibi exigunt.

Causae.

§. 352. Tam communis inter homines, ac ipsae sunt variolae, aegritudinis rationem, non minus, quam de istis fatebamur (§. 335.), ignoramus. Proprium hic iterum contagium ex aegrotante in sanum, ad certas distantias, favente tum aere, tum neces-

saria hoc ad virus suscipiendum dispositio-
ne, translatum subesse, sat clare perspici-
mus; sed acredinis naturam ac primam ori-
ginem, nisi vanae cui sufficient hyptheses,
indicare nequimus. Summam quidem hoc
virus, *catarrhalis* adinstar materiae, cum
membrana mucosa tam narium ac faucium,
quam asperae arteriae, ac bronchiorum, af-
finitatem ostendit; nec tantum a *scarlatinæ*,
cum morbillis ab Auctoribus sat diu confusa-
e, exanthemate, effectu distare observatur;
sed utriusque acredinis diversa certe in mul-
tis natura est; et sicut *catarrhalis* quocunque
non tempore eundem sibi hominem frequen-
tius submittit, nec in cutis superficiem ope-
ratur materia; sic *scarlatinæ* illa, tam fixis
ad cutem diebus nec unquam erumpit; tum
habitu externo distinctam, longeque pe-
ctori infensam minus, nec tam extensam
inter omnes, ac sunt morbilli, sed faventem
magis *anasarcae* aegritudinem reprecentat.
Cum *scrophuloso*, quod alii putarunt, acri-
nos quidem morbillis affinitatem non luben-
ter concedimus.

§. 353. In genere morbum plerumque *prognosis*.
leviorem morbilli sistunt, ac saepe sine quo-

vis artis auxilio apud plebejos in salutem terminantur. Interim, quod de *scarlatina* datum est (§§. 295. 298.), hoc et de *morbillis*, feliciter licet jam superatis, valebit monitum: reliquias scilicet istorum magis, quam exanthema ipsum, aegrotantibus esse timendas. Quae nempe cutis hydrops in illa, — hoc copiosa in istis tubercula, vomicae pulmonum, peripneumoniae, ac phthises, haemorrhagiae, sudores colliquativi, diarrhoeae chronicae, gutta serena, ophthalmiae, corneae obscuratio ac ulcera, vel aliae metastases, glandularum infarctus, atrophia, caries, ac interdum gangraenae, inducunt pericula. Rarius haec a morbo leviori; — sed post malignum, frequenter occurunt; nec in illo, morbi partem spernendam *reconvalescentia* constituit. Tam praeceps, quam tarda nimis exanthematis eruptio, graviores indicare morbillos consuevit; sed vel simplissimam aegritudinem, tum calor nimius, tum frigus incaute admissum in perniciosa convertunt. Ab eruptione febrim moderari ac tussim: hoc, sicut perrarum, — sic salutarem aegrotantibus exitum promittit. Sed quovis sub exanthematis decursu febris ipsa rem decidit. Quam scilicet, variolis licet

rarius, *nervosam* sibi morbilli, favente huic coelo, adsociant (§. 350.); haec strages, quas illae vix edunt, ac funera centena *maligna* sibi parat. Ex ipsa jam, quam dedimus, istorum descriptione, haec satis discrimina patent. Sed *inflammatoriae* interdum febris huic acrendi junctae, ac forte neglectae, aut calidioribus irritatae effectus, infensos morbillis exitus praeparare cernuntur. Summus ad cutem calor, nimiusque exanthematis, oculorum rubor, dispnoea major, tussisque feruia, deliria, coma somnolentum, ac impetuosa cordis ac carotidum pulsatio, hos magis confirmant. Tumidus aegroti aspectus, morbilli pallidi, subflavi, lividi, aut atri, — vel intermixtae his ipsis petechiae, ac maculae sanguineae, faucium, ut in *scarlatina* (§. 296.), gangraena, copiosus, ac vi morbi expressus sudor, aut haemorrhagia effrenis, diarrhoea profusa, aut dysentericus alvi fluxus, extremitatum frigus, — si plura ex ipsis concurrant, vicina mortis pericula praedicunt. Plures ad *nonam* fere morbi diem, — tardius non pauci hoc a morbo necantur. Majora in adultis, et quos spirituosi potus delectant, discrimina occurunt. Praecepis morbillorum ad interiora re-

versio, innumera aegrotantibus damna inferre consuevit. Diarrhoea moderata, aut abundans urinae fluxus haec ipsa praeverunt, Biliosus ab eruptione jam absoluta vomitus, quamplurimis conducit; tussis, ex sicca, humidam, — nisi tarda, et suspecta, versio, ac vaporosus in cute mador laetiora praedicunt.

Cura.

§. 354. Vix aliam morbilli, qui benigne incedunt, quam levior scarlatinæ morbus. (§. 299.), medelam exspectant; nec atmosphaerae hic frigus, in variolis tam proficuum, aegrotantibus conducit. Sed et nimius hic calor obest, et ab exaestuante regimine, a praepostero corporis vix desquamati refrigerio, a neglecta in convalescentibus tussi, quamplurima in illis, quos sponte sanasset natura, discrimina resultant.

Sub mitioris hinc morbi aspectu, frigida sibi caveat aegrotus ab aura, ac majorem transpirationis, quam in variolis, curam sollicite assumat. Extremus simul vitetur calor; leviter coopertus in lectulo quiete decumbat, oculosque a luce defendat aegrotus. Pro potu, lac aqua remixtum, infusum sambuci cum lacte, istius serum, decoctum

Morb. benign.

hordei cum oxymelle , aut tenuis emulsio ,
— leviora pro victu , conducunt .

Sub *inflammatoria* , morbillos comitante ^{Morb ill. inf.} febre (§. 349.) , jam in primo illorum stadio , atque in teneroribus adeo infantibus , unicum in venaesectione remedium ponatur oportet . Hac etenim non impeditur , sed promovet exanthematis eruptio ; et profusaे nimis , quas natura hinc inde excitat , praecaventur haemorrhagiae . Major istius erit necessitas , cum , sub tussi violenta et arida , quasi pleuriticus thoracis dolor , ponderis in pectore sensus , cum gravi dispnoea , ac potioribus peripneumoniae signis (§. 186.) occurant : quo certe in casu ; venaesectio , pro aetatis , virium , ac vehementiae febrilis ratione , repetenda , et quae alibi docuimus (§. 198.) , auxilia sat prompte , non tamen sine quovis ad exanthematicam ægritudinis naturam respectu , subministranda sunt . Tennenlis ac primæ aetatis infantibus sanguisugae post aures positae interdum sufficient ; sub graviori tamen malo , nec in istis venaesectio præteriri sine damno potest , ac sanguis hoc in stadio emissus , ab illo , quem fundere peripneumonici solent , non observatur diversus . Tepidus aquae vapor , decoctum antiphlo-

gisticum, emulsio arabica cum nitro, collutorium emolliens, ac faucium ariditatem et spasmus demulcens linctus, clyster, praecipua hic constituunt remedia. Quodsi, factis jam venaesectionibus, effrenis ad noctem tussis urgere continuet; tunc emulsio arabica cum haustus narcotici (N. XXXVII.) uncia, aut cum opii grano unico remixta conduceat.

Quocunque vero morbillorum sub stadio inflammatoria aegrotantem divexit symptomata, et vel facta jam exanthematis in cutem depositione, vel ejusdem ad interiora reversione, vel sub media epidermidis desquamatione, mox ad venaesectionem, et ad praedicta recurrendum est auxilia; nec ob tussim aridiorem, et sputorum visciditatem, aut defectum, ad irritantia, ut vocant, pectoralia, ad kermem mineralem, oxymel squilliticum, gummi ammoniacum, sine danno recurritur; sed illa, quae relaxant, demulcent, ac inflammationi resistunt, potissimum indicantur.

Facta jam cutis desquamatione, aut disperso, sine ista, exanthemate, leve interdum evacuans, ex manna sero lactis soluta, conduceat.

Si cum *gastricae* febris symptomatis (§§. 100. — 102.) morbilli jungantur; tunc ^{Cura morb. gastr.} probe distinguendum est, num haec ipsa, quod frequenter contingit, ex sola nervorum per contagiosam materiam irritatione, vel a consensu dependeant. Insignem hoc in casu ab emeticis ac purgantibus noxam patientur aegroti; sed sub anni constitutione biliosa, sub evidenti signorum ex saburris apparatu, lene, incipiente vix morbo porrectum emeticum, ac blanda intestinalium ope mannae, vel olei non rancidi evacuatio, potissimum curae partem constituunt, ac difficiles sub morbi fine diarrhoeas, ipsasque haemorrhagias potenter avertere, exanthematis in cutem depositionem promovere observantur. Sub quovis haec remedia indicari possunt morbillorum stadio; ac febris hic major, quam exanthematis, quod de variolis jam dictum est, habenda est ratio.

Hinc et sub *nervosae* febris cum morbillis ingressu (§. 350.), in istam quaevis ^{Cura morb. malign.} ponenda est attentio, ac ea ipsa fere, quam in malignis consuluum variolis (§. 342.), adhibenda est methodus. A venaesectione igitur et ab antiphlogisticis hic protinus abstineatur remediis, ac quovis sub stadio,

nisi pectoris forte summa oppressio ac spirandi difficultas absterreat, ad peruvianum confugiendum est corticem. Sub majori dispnoea tussique arida, in succipenis subjectis, ad cucurbitulas, inter scapulas applicandas, — in aliis, ad vesicantia, sinapismos, ad serpentariae virginianae, senekae radicum infusa, ad pulveres ex kermete cum camphora, ad vapores ore hauriendos recurramus opportet. Sub virium dejectione majori, praeter sat generosas laudati corticis doses, viuum inprimis cordiale, camphora, arnica, contrajervae radix, vesicantia in auxilium trahantur. Sub majoribus nervosi systematis turbis, a moscho, ab aethere vitriolico, ac ipso demum ab opio, — in genere vero ex illis, quae in *nervosae* febris cura laudavimus (§. 94.), subsidia petantur.

Sympt. cura.

§. 355. Fortioribus, quae hoc in morbo occurunt, symptomatis, ex eorundem indeole ac origine cognitis, opportuna cuivis opponantur remedia. Summa hic oculorum in primis habenda est ratio, ac positis in loco obscuro aegrotis, si forte major ad illos pruritus ac dolor observentur; aut infusi aquae sambuci vapor, aut tepida ex lacte

ac malvae decocto fomentatio conduceat. Sub majori forte oculorum phlogosi, ac sub deliriis, inflammationem encephali hoc sub signo facile minantibus, tum hirudinum ad tempora, cum cucurbitularum post aures scarificatarum, ac aliorum, quae febris natura indicabit, requiritur usus. Sub graviori fauciū affectione, demulcens linctus (N. XXXVIII.), aut collutorium, ac frequens vaporis aquosi inspiratio, hirudines, linimentum volatile, cataplasma emolliens, vel et rubefaciens remedium ad collum, indicantur. Vehementiori ac somnum omne dispellenti tussi, nisi latens in pulmone id vetet inflammatio, haustus narcoticus cum emulsione arabica porrectus medetur. Sub effreni ac fere continuo vomitu, nisi ab exanthematis eruptione moderetur; similia, ac imposita epigastrio theriaca conducunt. Diarrhoeam profusam lac vaccinum, ut de variolis jam dictum est (§§. 339. 342.), porrectum, vel et opium, cohibebunt. Nimiam forte in morbillis haemorrhagiam, quemadmodum jam alibi (§§. 97. 342.) docuimus, sed caute, compescimus. Si forte ex intestinorum phlogosi hic fluxus derivetur; tunc unicum venaesectio subministrabit remedium,

ac abdominis fomentatio, clyster emolliens, dolores moderabunt. Quae vero diarrhoea nec vires deprimit, nec fere aliam, quam ex saburris, originem agnoscit: haec nullis sedetur, oportet remediis. Si morbilli ex cute evanescant, ac grave quoddam ab istis symptomata succedat; tunc habita causae, quae exanthematis reversioni subest, atque effectuum ratione (§. 290.), nunc venaesectio, nunc balneum, nunc vesicantia, nunc alia indicantur remedii.

Sic et, facta jam cuticulae desquamatione, pro varia febris praegressae ratione, nunc, praeter majorem transpirationis curam, vel nulla, — vel contraria sibi protinus, ut venaesectio, evacuantia, diuretica, roborantia, etc., prout de scarlatina jam monuimus (§. 305.), requiruntur remedii. Similia de tussi, ac lenta febre ex morbillis reliqua dicantur, oportet: in qua nunc parvae, saepiusque repetitae venaesectiones, evacuantia, antiphlogistica, vel et opium nunc cortex, setacea, nunc lichenis Islandici, nunc lactis cum aqua selterana remixtus, conducunt.

§. 356. Cum vero tam fatalem homini-_{Inocul.morb.}
bus morbilli, quam ipsae variolae, hinc
inde morbum offerrent; iisdem timoris in-
ducti principiis, hunc sibi quidam, ut va-
riolas innumeri solent, per artem communi-
cari, ac se *inoculationi morbillorum*, quin
ideo multi hoc felicioris licet exitus exem-
pto ad ausus similes excitarentur, submitti
voluerunt. Sanguinem nempe ex cutis,
quam confluentes morbillorum maculae ob-
sidebant, vulnusculo susceptum, aegrotantis
salivam, aut lacrymas, aut desquamatae
epidermidis fufures, gossypio suscepta, sani
hominis aut laesae, aut etiam integrae cuti
admovendo, infricando, morbillosum huic
virus inserere, ac mitiores hoc ipso mor-
billos, quos praesens forte maligna epi-
demia non daret, communicare valemus. Sed
cum rariores longe morbilli, quam variolae,
strages edere consuescant; hinc nova ope-
ratio, a pluribus neglecta, augmentum non
coepit; nec vigente indolis benignae mor-
billorum constitutione, aut contagio a civi-
tatibus exule, ut majoris res ponderis com-
mendari meretur. Aliud vero, quotiescum-
que *maligni* apud vicinos grassantur mor-

billi, dicendum erit; ac non minora tunc
istorum, quam variolarum inoculatio, mor-
talibus promittit beneficia.

ORD. II. GEN. IV.

PEMPHIGUS.

§. 357. Exauthema, quod a Recentioribus Definitio.
Pemphix, aut *Pemphigus*, vel et *febris bulliosa*,
vesicularis, appellatur, in febre nunc ista,
nunc illa, rarius sine manifesto ejusdem in-
dicio, sub forma vesicularum pellucidarum,
serosarum, flavescentium, variolarum, nucis
avellanae, aut ampliori extensione elatarum,
in cute nunc universa, nunc partis modo
unius aut alterius, efflorescit, brevique tem-
pore aut in duram ac verrucosam substantiam
corrugatur; aut ruptum, et seroso lymphati-
coque liquore liberatum, maculas ex rubro
lividas, vel atras, crustis varii coloris hinc
inde cinctas, nec nisi raris in casibus foveo-
las, aut cicatrices relinquit; — hoc nobis
exanthema *Pemphigi* sub nomine venit.

§. 358. Huic igitur generi exanthematum Divisio.
(§. 357.) non minus vix cognitum veteri-
bus, posteris sat raro, et nobis ipsis non
nisi bis conspectum morbum, — quam

variolas, quas *spurias* nominare placuit Auctoris (§. 329.), atque sic rariorem sane, nec facile epidemicam ejusdem morbi speciem, Recentiorum *pemphigum*, — et frequentiorem alteram, variolis nec quidquam, nisi habitu externo ac nomine inepto affinem, subjungamus; primamque speciem *pemphigum ampliorem*, — secundam vero *pemphigum varioloden*, eamque aut *vesicularem* (*variola spuria emphysematica*, aut *crystallina*, *aquosa*, *varicella Auctorum*), aut *solidescentem* (*variola spuria verrucosa*, *acuminata*, *sicca*, *dura*, *ovalis Auct.*) appellari vellemus. Illam quidem, plerumque ut *symptomaticam*, ac febris ut plurimum vel *gastricae*, vel *nervosae* effectu progenitam, atque hinc vel ut *benignam*, vel *malignam* agnoscimus; ultimam vero speciem (P. *variolodes*) propria fere cutis, ac contagii specifici, sed a variolarum illo distincti, actione generari opinamur. Ipse, quem *ampliorem* vocavimus, *pemphigus*, nunc sine febris interdum ac morbi alterius manifesti connubio, nec tamen ideo semper insonis, sed interdum malignus, efflorescit; nunc, casu certe rarissimo (§. 359.), *hysterical* habere indolem observatur. Quem *helveticum* alii di-

xerunt, pemphigum; hic ad *scarlatinae* speciem *ulcerosae* (§. 296.) pertinere videtur.

§. 359. Qui igitur ex febre propullulat ^{Pemph. ampl. febrilis.} pemphigus, ille, miliarium, petechiarum ad instar, vel *inflammatoriae*, vel *gastricae*, vel *nervosae* adipiscitur naturam, ac incertis sane morbi principalis diebus, sub malignorum, vel, ut semel nobis se obtulit, sub non tam gravium symptomatum *gastro-nervosorum* cohorte, bullarum aut hydaditum sub forma in cute sine manifesto emolumento, ac interdum cum morbi ipsius augmento, erumpit. Hoc ipso tamen, quo typis praesentem de pemphigo articulum committimus, vir robustus triginta annorum, gravi morbo affectus, in *clinico*, cui praesumus, *instituto* decumbit. Tertia hic agritudinis die, secta jam semel in nosocomio vena, a nobis eligitur curandus. Gravem aegrotus in *hepatis* regione dolorem, ab attactu ad auctum, cum febre vehementi, pulsu durissimo, pleno ac frequenti nobis offert. In dextro hypochondrio non parva tensio, sed tussis nulla, nec major, licet sub inspiratione ad hepar dolor increcat, respirandi difficultas, nec scapulae aut claviculae consueti in hepatide cruciatus occurrunt. Mox sanguinem sat copiosum e

vena profundimus, qui, corio brevi tempore obductus, coagulatur. Jam dolor ad hepar disparet, ac insigne ad thoracem pondus, cum tussi, ac singulis peripneumoniae vehementioris symptomatis comparet: hinc continuante sic morbo, et crescente iudicis discrimine, ad duodecimam usque pervenimus venae sectionem. Sed decima tertia rebellis aegritudinis die, manuum tremores tenditumque continui subsultus, cum summo aegroti pallore ac magna debilitate observandi occurunt. Haec interim, cum eadem in pulsu durities, eademque respirandi difficultas urgerent, non adeo curamus symptomata; et ad decimam quartam usque morbi diem iterum venam aperimus: quo tempore calor ac dispnoea quodammodo imminui, ac sputa tenacia facilius prodire videbantur. Decima sexta vero morbi non parum jam declinantis, die, *pemphigus* ad dorsum, quo forsitan loco jam heri effloruerat, nobis tandem se prodit, atque copiosae, solitariae ex albo flavescentes, tenui sub epidermide fluctuantes, ac levi cutis rubore sat late circumseptae pustulae, avellanae magnitudinem habentes, non pellucidae, sed subalbo, puriformi liquore replete, a media fere spina, ad os

sacrum usque utroque ex latere prorumpunt, ac corporis in dorso decumbentis pondere hinc inde compressae flaccescunt. Ad noctem nova iterum, ad coxas extensa, pustularum minorum, variolis maturis fere similium, ardentium, jam dicto humore puriformi plenarum, contingit eruptio. Quas heri conspeximus hydadites, hae jam fere omnes considerunt, ac tenui, flavescente crusta obiectae, vix ullam in cute ambiente rubedinem ostendunt. Sputa simul aegrotus multa, puriformia cum facilitate ejecit, ac febris vix non omnis evanuit. Hic igitur aegrotus *pemphigi* vere *critici* rarissimum, ut opinamur, exemplum offert, ac ad nullam hoc exanthe-
ma febrim retringi confirmat.

Varia autem humoris in phlyctaena contenti, nec tamen vere purulenta, conditio observatur; ac ad basin vesicae nunc rubor, nunc nulla in cute comparet mutatio; sed ardor, ac dolor plerumque sentiuntur. Post paucos vero dies contentus in vesica humor aut resorbetur, ac epidermis quasi combusta arescit, in crustam contrahitur, et in squamas demum aut furfures fatiscit: quo in caso infelix visceribus metastasis perniciem subinde minatur; - aut, rupta hydadite, humor

idem exstillat, ac similes, quam in erysipela-
te pustuloſo (§. 282.), mox crustas pro-
ducit, ab ichore vero subtus latente cutis
ipsa hinc inde corroditur; aut inflammatam
saltem lividamque, decidentibus crustis, su-
perficiem ostendit.

Pemph. apyr. Rarior sine febre pemphix existit, at-
que tunc vel benignum, vel in casu, quo
febris deesse videbatur, malignum, ac paucos
post dies lethalem fuisse, observationes te-
stantur.

Pemph. hist. In sacra virgine, convulsionibus hyste-
rīcis a multis jam retro annis vehementer
vexata, hoc ipso, quo haec scribimus, tem-
pore, in urbe vicina, sanitate, ut videbatur
restituta, jam saepius in parte nunc ista, nunc
illa, dolor ac ardor tam insignis excitatur;
ut aegrota *vivum sibi ignem hanc corporis ad*
plagam applicari; per horas modo sex, modo
decem, et ultra exclamat, ac prae dolorum
vehementia, in ejulatus continuos rapia-
tur, ac furiat. Ad attactum, pars ipsa,
ardoris sedes, prae aliis calere observatur;
sed quaecunque aut frigida, aut alia appli-
cantur remedia, ardor idem dolorque conti-
nuant; donec, quo loco hae praecipue urge-
bant, vesica nunc minor, nunc ovi magni-

tudinem adaequans, sero limpido ac flavo repleta, ex cute exsurgat: quo facto, mox ardor disparet, ac evacuato humore, tam cito, quam a vesica per cantharides inducta, cutis, ac sanitatis recuperatur integritas.

Quas *spurias* appellant, *variolas*, seu ^{Pemph. va-}
_{riolodes} *pemphigi variolodes* pustulae, hae, in primis *vesiculosa*e, cum variculis aspectu conspirant; et cum eodem, quo istae, tempore regnare consuescant; incautis pro hoc morbo, aut pro *secundis* variolis frequenter imponunt; sed, sub febre mitiori, secunda jam die, ut plurimum in dorso, apud alios in facie, nunc simul, nunc impetu diviso, discretae erumpunt, et ad pisi magnitudinem, late circa marginem rubrae, citissime excrescunt. Post nycthemeri fere spatium, jam seroso replentur, ac turgent liquore, nunc pellucido, aquoso, nunc flavo, nunc puriformi; quarta, aut quinta fere die rumpuntur, tenuique crusta obiectae, hanc ipsam tam cito abjiciunt; ut vix unius hebdomadis, aut minori intervallo, jam omnis, — non praeservans interim a variolis, aegritudo terminetur; nec foveas, nisi raro, in cute relinquit. Quas *solidescentes* vocavimus ejusdem speciei varietates (§. 358.), illae quidem,

tum verrucosae, tum acuminatae, et ovales, ob liquidae materiae defectum, a pemphigo excludendae viderentur; sed aequalis cum *vesicularibus* decursus, consueta cum istis societas, ac cita, non sine praevia ubique exulceratione, exsiccatio, easdem a pemphigo separari non sinunt.

Causa.

§. 360. Non aliae *pemphigi amplioris* ac *febrilis* causae, quam illae miliarium (§. 324), et febris, ex qua ille scaturit, subesse videntur: ac istius non minus, quam *non febrilis* speciei, ad primas non raro vias origo habebit. Nervorum interim imperio non pauca debentur exanthemata (§. 276.); atque *pemphigi exemplum hysterici* (§. 359.), ac observata sine febre hujus morbi malignitas hoc ultro confirmant. Quam *pemphigus varioloides* agnoscat genesin; hoc obscuris involvitur tenebris; sed quamvis hunc variolarum non raro delectet societas; vix tamen illum ex degenerato istarum semine derivare licet.

Prognosis.

§. 361. Ex ipsa morbi, de quo loquimur, expositione (§§. 358. 359.), ejusdem jam satis eruitur significatio. Frequentius

pemphigo cum febribus *nervosis*, quam cum aliis connubium videtur: et hinc major exanthematis in quibusdam jam satis intelligitur lethalitas. Qui febre caret: hic raro cum discriminé pemphix incedet. Nulla certe *pemphigum varioloden* circumdant pericula; sed ne cum *abnormi variola* (§. 332.), a qua minus, ac ab alia abludit, confundatur, cavyendum est.

§. 362. Experientiae propriae parum in *cure*: *pemphigo ampliori* curando offerendum habemus. Quos cum *gastrico nervosa*, et cum *inflammatoria* incessisse conspeximus: hos, remediis, quibus febri succurritur, non aliis, curavimus et ipsos; et sic morbo principali major, quam exanthemati, attentio vix non ubique concedenda videtur. Si forte vehementer ad cutem irritatio compareret, aut gangraena huic ipsi accederet; tunc methodum in pustuloso erysipelate commendatam (§. 290.), et quae in gangraena laudavimus (§. 136.), remedia, ex aulogia profutura crederemus. Insignes *aceti bezoartici*, in epidemia, quae *Pragae* quondam grassabatur, observatos effectus miramur quidem; sed hos explicare non magis, quam negare non au-

demus. In *pemphigo hysterico* (§. 359.) praeter alia, ab experto jam Medico porrecta antispasmodica, opium proposuimus cum moschio; sed num recto id fecerimus consilio, hoc tempus docebit. *Pemphigus varioloides*, nisi cum alio forte morbo complicatus vix alium sibi, quam naturam, pro Medico exposcit, ac victu moderato, potu diapnoico ex infuso sambuci ac lacte parato, vel et haustu saline, ac blando interdum purgante, superatur.

ORD. II. GEN. V.

APHTHAE.

---

§. 363. *Aphtharum*, ut *symptomatis febrilis*, ^{Natura et diversitas.} alibi jam frequens injecta est mentio; et, nisi tales, aut nisi aliorum forte morborum, ut syphilidis, scorbuti, dysenteriae effectu; in *adultis* haec ipsae perraro comparent. Sed alia hujus affectionis apud *neonatos* est ratio: ut in quibus haec ipsa, febre non raro anterior observatur, ac *idiopathicam* in multis naturam ostendit. Quae vero in illis aphthae febrim ut *symptoma* sequuntur: haec vix non *endemicam* sub coelo humidio: i ac frigido manifestant indolem; ac meridionales apud populos sat raro, nec viso nobis a septem nunc annis in *Italia* exemplo, occurrunt. Infantum aphthae in orphanotrophiis, corotropheis hoc sub coelo non minus, quam sub alio occurrunt. *Epidemicam* certe et aphthae febrium sequun-

tur naturam, atque sub certis anni constitutionibus, quod de petechiis, miliaribus jam diximus, evitari per artem vix queunt. *Nervosae* interim, atque *gastricae*, maxime vero *pituitosae febris* (§. 101.), societatem hae quaerunt, ac neglecta in illis saburrae abdominalis evacuatione matura, vel exhaustis a morbo viribus, lubenter occurunt. Num vero recto aphthas ad exanthemata revo-
mus consilio; de hoc, eo quod suam in pelle externa sedem vix figant, dubitare quis pos-
set; ast forte unicum hoc, de quo satis con-
stet, *exanthema internum* appellari meretur;
ac praeter oris, labiorum, gingivarum, buccarum, palati, linguae totius; ac pharyngis superficiem, — in oesophago, ventriculo, intestinorum tubo, ad ani demum confinia, ac ad ipsa genitalia, effloruisse, experientia confirmat.

Definitio.

§. 364. Hinc *aphthae symptomaticum* in adultis, apud infantes primarium plerumque *exanthema internum*, ad oris praecipue antrum incerto tempore prorumpens nobis offerunt: cuius natura in papulis subalbis, cinericiis, sub epidermide elevatis, subrotundis, lenticularibus, vel minimis, glutinoso-

ac

ac puriformi liquore repletis, nunc solitariis, nunc in pellis figuram coalescentibus, mox in crustulas deciduis, moxque renovandis consistit, et cujus effectu ciborum in ore subactio, aut lactis suctus, deglutitio, difficulter et non sine dolore absolviri queunt.

§. 365. Aphtharum non eadem ubique symptomata sunt symptomata; sed pro morbi aut *primarii*, aut *secundarii* natura, ac pro febris, quam aphthae sequuntur, indole, diversa observantur.

Infantes, in primis neonati, quos hic ^{Aphth. pri-}_{mar.} morbus invadit, aspectu quidem sani, mox somnolenti, aut prorsus insomnes, ac inquieti, arreptam vix labris calentibus dilectam alias mammae papillam fastidiunt, atque ploratu dolorem, difficilemque lactis suctum, deglutitionem significant. Interea copiesior in multis urinae excretio contingit, ac alvus minus, quam antehac, responder. Augentur anxietas, inquietudo, ejulatus; sitimque majorem uberum frequenti amplexu, — sed simul obstacula sugendi, toties repetita mammarum repulsa exprimit misellus. Calorem oris, buccarum, vel ipsa matris persentis papilla, digitusque huic cavo commissus sic-

cescentem linguam, ac aridos salivae fontes offendit. Alias vix haustum, urgente siti, iam vomitu restituunt, lac grumosum; aut bilem sinceram oris cavo expellunt, ac febris interua urentis symptomata produnt. Post tres, quatuorve jam dies, paucae hinc inde ad labia, gingivas, ad linguam aphthae prorumpunt, ac sub continuo symptomatum augmento, sub privati alimentis ac somno corpusculi tabescientis ac pallidi effectibus, sub immunita tandem urinae, nunc acrioris, ac lixiviosae fluxu, sub diarrhoea viridisque ac foetentis alvi excretione, sub pertinaci singultu, voce rauca, clamores suffocante, copiosores in ore siccissimo erumpunt, decidunt, iterumque renovantur, se mutuo tangunt, in pergamena quasi chartam confluunt, faucesque obducunt ac claudere minantur pustulae; primum quidem albae, ac margaritarum fere referentes nitorem; tandem vero flavae, cinerescentes, fere bruneae, aut lividae, excoriatae, cruentae, foetentes, ac mortem lentam praedicentes, atrae.

Aphth. sympt. Quae in adultis, aut in tenera etiam aetate, sub febribus diversis, in primis gastricas, pituitosis, aut gastrico nervosis, sub dysenteria, diarrhoea chronica, prorumpunt

aphthae; hae tempore incerto ac sub vario
principalis morbi apparatu, citius tardiusque
in conspectum prodeunt. Saepius, priusquam
hoc fiat, singularem aegrotus in epigastrio
oppressionem, aut rei in oesophago haerentis
sensationem accusat, singultum experitur
frequentem, ac tandem de faucium dolore
ac impedito ciborum potusque transitu con-
questus, in his ipsis, depressa linguâ, *ascen-
denter* ex profunda pharynge aphtharum
cohortem ostendit; ac imae primum fauces,
linguae radix, mox velum pendulum, uvu-
la, palati fornix, gingivae, ac totum sic
oris antrum, crusta alba, densa, splendente,
subjectis partibus nunc laxe, nunc tenaciter
adhaerente obducuntur. Alias ipso in oris ca-
vo principium morbi manifestatur, ac aph-
thae, primum discretae, sensim sensimque
confluere, ad fauces dilatari, ac, docentibus
id partium sensu molesto, ardore, dyspha-
gia, dein nausea, epigastrii oppressione,
singultu, per oesophagum ad ventriculum
descendere videntur. Insignem non modo
aphtharum copiam quotidie per alvum ex-
cretam; sed et aphthas a morte his partibus,
intestinis tenaciter adhaerentes, observarunt
alii; et praesens in multis aphtharum ad

anum numerus, ac summa intestinorum ex iisdem deciduis sensibilitas, facilisque a levi purgante hypercatharsis, obsessam aphthis, et excoriatam horum viscerum superficiem testantur abunde. Post breve interdum tempus, oris hae pustulae jam sedem suam, ac illaesam, ut videtur, nitidamque linguae, orisque substantiam, vel sponte, vel linteo abstersae, sub copiosa in multis salivatione, relinquunt; sed paucis ab horis, his, terve indies renatas, cum aliis has ipsas consperimus; ac per multas sic dies decidunt, redeuntque, vel fixe his partibus adhaerent: donec aphtharum colore ex albo in cinereum, obscurum, vel et atrum mutato, ac siccissima, nigraque oris antrum obtegente crusta, sub voce deleta, tussi sicca, respiratione difficiili, ac brevi, sub continuo fere, ac suffocationem minitante singultu, interdum sub tenacissimae pituitae, aut bilis porraceae vomitu, sub abdominis meteorismo, ac foetidissima diarrhoea, facie pallida, cadaverica, lenta in properetur ad mortem; ac oris, faecium, oesophagi, ventriculi, intestinorumque gangraena, desideratum aegrotis vitae miserabilis imponat terminum.

§. 366. Aphtharum febrilium causae ab ~~causae.~~
 illis febrium, sub quibus occurunt, et a
 miliarium, petechiarum rationibus (§§. 317.
 324.) vix differunt. Ut plurimum neglecta
 sub morbi initio saburrarum evacuatio, aut
 incognita constitutionis annuae natura, huic
 phaenomeno ut causae subsunt; ac frequen-
 ter ex praepostero adstringentium opique in
 dysenteriis usu haec mala ad fauces nascun-
 tur. Hinc specifica in producendo hoc exan-
 themate non requiritur materia; ac in ipsis
 adeo intermittentibus, in febre lenta et hecti-
 ca, sub mercurialium usu, scorbuto, sub
 morbillis ac variolis frequenter hae pustulae
 diverso ab acri oriuntur.

In pueris neonatis, meconium, tenui
 ac blande evacuante matris colostro, aut
 medicamento opportuno non satis expulsum;
 lac pingue, aut nimium, stomachoque gra-
 ve, aut mala qualitate infensum; tenacia,
 teneroque puerorum ventriculo non subigen-
 da alimenta; praematurum lactis in ore pueri
 ad ubera obdormientis coagulum, neglecta
 oris, totius corpusculi, velamentorum, lin-
 teorum, atmosphaerae ipsius mundities,
 transpiratio suppressa, facileque pedum in
 pueris refrigerium, etc. ut aphtharum cau-

sae adduci merentur. In genere hic morbus in orphanotrophiis, paidocomiis, hominumque miserorum, immundorumque familiis frequenter, rarius vero apud infantes, quibus ora, corporisque superficies quotidie purgantur, occurrit.

Prognosis. §. 367. Magna mortalitatis apud neonatos ratio in aphthis habetur; ac endemicum fere istae in paidocomiis aegritudinem si- stunt. Quo Vicinior partui aegrotulorum est aetas; eo majora ex aphtis pericula his imminent. Sat levis interim in multis hic morbus observatur; ac sub recta cura, hic saepe duarum, triunve spatio hebdomadum, non difficulter superatur. Ex ore sugentis infirmo, in uberum papillas, et ex istis insanuae prolis fauces, non raro aphthae transire observantur. Sine proximo contactu communicati hunc morbum, non facile concedimus. Febrilium aphtharum, ex illa morborum, quibus istae accedunt, petenda est prognosis: et cum raro, si unquam, haec *eritis* efforment; quae in febribus aphthae coimparent, majora sane istarum pericula significant. Sub quavis interim aphtharum specie, quo partibus profundius inhaerent,

— quo plures simul ex istis propullulant, — quo proprius sibi cohaerent, ac magis imas obtegere fauces, et ex oesophago ad ventriculum, intestina descendere, aut ex istis ad pharyngem ascendere videntur, — quo tenacius palato adhaerent, — quo saepius revertuntur, et quo major ab illis ardor, dolor, aut tussis, difficultas spirandi, sugendi, deglutiendi occurrit, — quo siccior oris sub aphthis est conditio, — color istarum, quo magis ab albo recedit, — quo major oris excoriatio ac foetor insequitur, — quo fortior illas diarrhoea circumdat, corporisque vires quo magis labescere videntur; eo majora hoc ab exanthemate aegrotantibus pericula instant, eoque certior aegrotantium per tabem lentam, per convulsiones, aut per ipsam gangraenam praeyidetur interitus.

§. 368. Aphthas infantum primarias prudenti praevenire consilio medicorum est. Potissima hinc in causis (§. 366.) evitandis, prophylaxeos momenta ponuntur: ut quae in matura evacuatione meconii, in lactatione materna, aut in nutriciis non adulatae, sanioris, ac sobriae, non iracundae

delectu, in recta alimenti, pusionis, aetati constitutioni analogi distributione, in summatum oris, tum corpusculi totius, linteorum, atmosphaerae munditie ac puritate, quae rantur oportet. Piebejas nos saepe matres cum fructu ora prolium, liuteis, lotio non acri istarum madefactis, absterisse consperimus; sed simplex ac purior hic jam sufficit frigida; vel, cum oris jam calor major, aut mucositas hoc exigat; tunc, praemissso uno, alterove enemate, ac balneo; praeterlene emeticum, post hoc vero mitissimum ex cicchorei syrupo cum rheo, aut ex manna, evacuans, cum sacchari pauxillo in aqua soluto, aut cum raphani hortensis acrioris succo his ipsis aut melle remixto, oris cayum lavari ac frequenter abstergi conducet.

Praesentibus vero jam aphthis, tum interna, tum exterua indicantur in pueris auxilia. Ab irritantibus certe hoc rerum sub statu abstingendum est. Emulsio arabica (N. XV.) saccharo, aut syrupo altheae edulcorata, pro medicina, — ac, si aqua diluatur, pro potu infantibus peraccomodato et nutriente inservit. A medicamentis nutrici, nisi haec ipsa aegrotet, porrectis, pro pusione nil boni exspe-

ctamus. Si aphthe per oesophagum cum interioribus communicare, ac ventriculum, intestina obsidere videantur: tunc *dauci carotae*, aut *rapae sativae succus*, aut radicis salep, seminum lini contusorum decocta aquosa cum melle remixta conducunt. Si tormina, diarrhoea, vel convulsio infantem divexent: tunc abdominis fomentatio, ac haustus narcotici (N. XXXVIII.) emulsioni arabicae superaddita portio indicantur.

Externa pro aphthis remedia apud infantes non sine discrimine, quod singula deglutiant, adhibentur. Mel despumatum, aut cum rosis, ut solent, decoctum, vel et syrupus mororum, cerasorum, cum acido vitrioli, ad gratum saporem, remixta, atque ter quaterve in die aphtharum superficie illita, egregie conducunt. Vitriolum album ad grana decem, in aquae tepidae uncis octo solutum, si aphthae aliquoties in die cum eodem abluantur, similia praestabit. Confirmatae in aphthis virtutis est *bora*x cum melle remixtus: hujus igitur ad scrupulos fere duos cum uncia mellis mixti, pluries in die infantis linguae superimponitur portio; aut idem remedium in aqua solutum, superaddito melle, cris cavo

saepius illinitur. Parva quoque ejusdem remediis dosis ad stomachum hincinde deducta, utilitatem habebit.

A quovis interim fauces aut stomachum irritante remedio, sub prima aphtharum efflorescentia, si dolor ac rubor has ipsas circumdet, abstineatur oportet. Similia de morbi, quo aphthae deciderunt, monenda sunt stadio: sub quo scilicet, ob sensilissimam nudae fere cutis naturam, tum novam in oris cavo phlogosin, tum indomabilem ad intestina hypercatharsin irritantia excitarent. Ad mucilaginem hinc arabicam, radicis sallep, seminum Cydoniorum, aqua tepida solutam, ac melle edulcoratam, aut si vomitus, vel diarrhoea jam urgeant, ad emulsionem arabicam cum opio, seu haustu narcoticō combinatam recurrimus solerter.

Quae cum febre incedunt, aut ex eadem apud adultos, infantes oriuntur aphthae; hae, praeter localia, quae vix adduximus, variis, pro natura illius, tractandae sunt remediis. Si febris, quae tamen rarer est, *inflammatoria*, hoc exanthema comitetur; tunc venesectionis, hirudinum, ob aphthas, non excluditur beneficium. Sub *gastro* symptomatum natura, major emeticorum, blandi-

dorumque purgantium, sub aegritudinis principio, observatur efficacia. Si *nervosa febris*, quod frequenter contingit, cum aphthis est connubium, ac si livescentem istae, aut substratum jam ostendunt colorem: tunc peruviano majus a cortice, tum interius porrecto, tum vero exterius cum acido vitrioli aut salis atque melle admoto, exspectetur subsidium; atque singula, quae his febribus convenient, auxilia quaerantur.

FORMULAE MEDICAE

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE.

Num. XXXIII.

*Spec. pro foment. sicca.***R**ECIPE flor. sambuc.Chamomill. ana Manip. duos,
Champhorae rasaे drachmas duas.

Misce.

N. XXXIV.

Decoct. Cort. peruv.

R. Cort. peruvian. elect. unciam unam, coqu.
 Cum aqu. commun. libra una,
 Col. unciarum octo, adde.
 Syrup. Cort. ejusdem unciam unam.

M.

N. XXXV.

Decoc. Cort. saturatum.

- R. Decoc. Cort. peruv. uncias octo,
 Extract. Cort. ejusd. unc. dimidiam;
 Syrup. Cort. ejusd. unciam unam.

M.

N. XXXVI.

Syrupus acido mineralis.

- R. Acidi vitriolici tenuis unciam unam,
 Syrupi violarum uncias quatuor.

M.

N. XXXVII.

Linimentum Camphor.

- R. Camphorae rasaе unc. dimidiam,
 Solve in
 Ol. amygdal. recenter expressi unciis
 duabus.

M.

N. XXXVIII.

Haustus narcoticus.

R. Opii puri granum unum,
Solve in
Aquae destillatae uncia una.

M.

Finis Lib. III.